

**TÜRKİYE’NİN BALKANLARDA ETKİN BİR
POLİTİKA İZLEMESİNİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE
OLAN İLİŞKİLERE ETKİLERİ**

**Hazırlayan: Ahmet Yıldız
Danışman :Yrd.Doç.Dr. Ülkü Varlık**

**Edirne
Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ocak, 2006**

ÖNSÖZ

Dünya politikası 1990'lı yılların başında büyük gelişmelere tanık olmuş, Doğu Bloğu dağılmış, uluslar arası ilişkiler açısından dünya sisteminde güç dengeleri yeniden şekillenmek üzere bozulmuştur. Soğuk savaş sonrası Doğu Bloğunun dağılması sonrası makro ve mikro düzeydeki etkileri günümüze kadar süren sorunlara yol açmıştır.

Bu dönemde Dünya'nın farklı bölgelerinde siyasi karışımlar meydana gelmiş, Balkanlar bölgesi bu karışıklıkların en yoğun olarak yaşandığı yer olmuştur. Balkanlarda yaşanan gelişmelere küresel güç olarak adlandırılan ABD, küresel güç olma yolunda iddia sahibi olmak isteyen ve ilerleyen Avrupa Birliği ve Rusya müdahil olmak zorunda kalmışlardır. Türkiye'nin güvenliği açısından Balkanlar'da meydana gelen gelişmeler büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile olan tarihsel bağları ülkemizin bu bölgede meydana gelen olaylardan etkilenmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Balkanların Türkiye açısından önemi dikkate alındığında, bu çalışmamızda Türkiye'nin Balkan politikaları ve bu politikaların yine Türkiye için hayati önemi olan AB üyelik sürecine etkileri incelenecektir.

Bu çalışmada, Balkanlar'ın jeopolitik yapısı, ekonomisi ve tarihsel gelişimine değinildikten sonra, küresel güçlerin Balkan politikaları incelenmiştir.

Ardından, Türkiye'nin Dış politikası ana başlığı altında, AB ilişkileri ile Türkiye'nin Balkan politikaları ve daha detaylı olarak Balkan ülkeleriyle olan ilişkiler incelenmiştir.

Son olarak, Küresel güçlerin Balkanlar'da yaşadıkları rekabete değinildikten sonra bu rekabetin Türkiye'ye etkileri incelenmiştir.

Tezin genel hedefi olarak da Türkiye'nin gelecek on yıllarda izlemesi gereken Balkan politikaları için öneriler sunulmuştur.

Çalışmalarım sırasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd.Doç. Dr.Ülkü VARLIK'a ve sevgili eşim Şerife YILDIZ'a sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Ahmet Yıldız
Edirne, 2006

ÖZET

Coğrafi, ekonomik, kültürel, etnik ve tarihsel açıdan önemli bir bölge olan Balkanlar yüzyıllardan beri Asya ve Avrupa arasındaki en stratejik bölgelerden biri olma özelliğini korumaktadır. Balkan Yarımadası'nın, coğrafi konumu bakımından Avrupa'ya bitişik olması, doğudan Asya'ya ve Afrika'ya kolaylıkla geçit vermesi, tarihte daima çeşitli milletler arasında bir mücadele alanı olmasına yol açmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çözülme sürecine paralel olarak Varşova Paktının NATO karşısında konumunu kaybetmesi, Balkanlarda da bazı ülkeler dağılma ve yeniden yapılanma süreci yaşamışlardır. Balkanlarda yaşanan krizlerde temel istikrarsızlık kaynağını Yugoslavya'nın dağılması teşkil etmiştir. Balkanlarda bugün Yugoslavya'nın da parçalanmasıyla sayıları 11'e varan siyasi yönetimde en az 9-11 ayrı konuşma dili ve üç semavi dine mensup, 75 milyon insan toprak, sınır ve azınlık sorunları ile yaşar duruma düşmüştür.

Türkiye, hem bölgeyi en çok etkileyen bir imparatorluğun mirasçısı, hem de bölgesel güç merkezi rolünü oynayacak, önemli bir jeopolitik mihver olması nedeniyle Balkanların önümüzdeki dönemde barış, istikrar ve işbirliği ortamına kavuşturulmasında anahtar ülke olabilir.

Bunun için Türkiye, Balkanlara yönelik bir dış politika oluştururken ve uygularken doğal olarak bölgesel ve ardından küresel güçleri de hesaba katması gerekmektedir.

Bu çalışma neticesinde uygulanabilir, gerçekçi, bir bölge politikasının en azından yapı taşlarını örebilmek için, öncelikli olarak Avrupa Birliğine girme sürecinde olan bir ülke olmamız nedeniyle AB'nin, ardından küresel güç olarak adlandırdığımız ABD'nin bölge politikalarını da incelememiz, çatışma ve uzlaşma noktalarını saptamamız gerekmektedir.

Bu tezin hedefi, Avrupa Birliği'ne girme sürecinde müzakerelere başlamış olan Türkiye Cumhuriyeti'nin gelecek on yıllarda yürüteceği bir Balkan Politikası'nın ana eksenini çizmektir.

Anahtar Kelimeler:

Kültür	Bağımsızlık
Siyaset	Balkanlar
Ekonomi	Jeopolitik
Rekabet	Federasyon
Küreselleşme	Özerklik

ABSTRACT

Being an important area with its geographical, economic, cultural, ethnic and historical ways, the Balkans have been one of the most strategic places between Asia and Europe for countries. As Balkan Peninsula next to Europe in geographical situation and an easily-passing way from East Asia and Africa, it always caused to be a struggling area between nationalities in history time.

As a parallel with the period of division of Soviet Union and the Varşova Pakt, some countries also saw the dispersal and reconstruction period. The dispersal of Yugoslavia formed the source of inconsistency in crisis happened in Balkans. Today, with the separation of Yugoslavia, under the control of 11 political administration, 75 million people who are speaking 9 different languages and members of 3 main religions, are surviving in the conditions of soul, border and minority problems.

Turkey may be a key country in uniting a peaceful, consistent and cooperative atmosphere in next period of Balkans, as it is not only an inheritor of the emperor that effects the region; but also an important geopolitic Protection to play the role of regional power center.

Because of this Turkey should take care of firstly the regional and then the spherical powers while constituting and applying the foreign politics directed to Balkans.

As a result of this work, in order to build at least loose stones of an applicable, real region politics, we should firstly study the region politics of EU, as we are in the period of entering it, and then USA and Russia that we call them as a spherical power. Also we have to determine the argument and agreement parts of those politics.

The aim of this thesis is to draw the main axis of the Balkans politics that the Turkish Republic which has started the conculation in the period of entering EU, is going to carry on coming devade.

Key Words:

Culture

Politics

Economics

Competition

Globalization

Independence

The Balkans

Geopolitics

Federation

Autonomy

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	x

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKANLARIN TARİHİ VE SOSYO EKONOMİK YAPISI

1. Balkanların Jeopolitiği.....	1
2. Balkanların Sosyo Ekonomik Yapısı.....	5
3. Balkanların Tarihi.....	7
3.1. 1800 -1990 Yılları Arası Balkan Tarihi.....	7
3.2. 1990'larda Balkanların Genel Görünümü.....	16
3.3. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci.....	18
3.4. Yakın Dönemdeki Son Gelişmeler	25

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN BALKAN POLİTİKALARI

1. 1990'lı Yıllardan İtibaren Avrupa Birliği'nin Dış ve Balkan Politikası.....	29
1.1. Avrupa Birliği'nin Dış Politikası.....	29
1.2. Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası.....	31
2. 1990'lı Yıllardan İtibaren ABD'nin Dış ve Balkan Politikası.....	36
2.1. ABD'nin Dış Politikası.....	36

2.2.ABD'nin Balkan Politikası.....	37
3.1990'lı Yıllardan itibaren Rusya'nın Dış ve Balkan Politikası.....	39
3.1. Rusya'nın Dış Politikası.....	39
3.2. Rusya'nın Balkan Politikası.....	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ

1. Genel Türk Dış Politikası.....	45
2. Avrupa Birliği	46
2.1 Avrupa Birliği'nin Tarihçesi.....	47
2.2. Avrupa Birliği Genişlemesinin Tarihçesi.....	50
2.3. 1990'larda Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Genel Hatları.....	51
2.4. AB'ye Katılım Sürecinde Türk Dış Politikası'nı Etkileyen Faktörler.....	53
3. 1990'lı Yıllardan Günümüze Balkan Politikasının Genel Hatları.....	57
3.1. Türkiye'nin Bölgeye Yaptığı Yardımlar.....	63
3.2. Balkanlar'da Türk ve Müslüman Nüfusu.....	64
3.3. Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle Olan Ekonomik İlişkileri	68
3.4. Balkan Ülkeleri İle Siyasi İlişkiler.....	70
3.4.1. Bulgaristan.....	70
3.4.2. Romanya.....	72
3.4.3. Yeni Yugoslavya.....	73
3.4.4. Hırvatistan.....	76
3.4.5. Bosna-Hersek.....	77
3.4.6. Makedonya.....	80
3.4.7. Arnavutluk.....	82
3.4.8. Yunanistan.....	84
3.5. Balkan Ülkeleri İle İşbirlikleri.....	88
3.5.1. Türkiye ve Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi.....	88
3.5.2. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI).....	89
3.6. Balkanlarda Çok Taraflı İşbirliği Düzenlemeleri.....	90

3.6.1. İstikrar Paktı	90
3.6.2. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi	90
3.6.3. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci	90
3.7. Askeri İşbirliği Alanları.....	91
3.7.1. Birleşmiş Milletler ve NATO Barış Gücüne İştirak.....	91
3.7.2. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücüne Katkısı.....	91
3.7.3. Askeri Eğitim ve Savunma İşbirliği Anlaşmaları.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR REKABET BÖLGESİ BALKANLAR

1. Balkanlar'da Türkiye ve ABD	92
2. Türkiye – AB İlişkileri ve ABD.....	96
3. Türkiye'nin Balkan Politikası İçin Önermeler.....	98
3.1. Türkiye'nin Balkanlarda Uygulaması Gereken Ekonomi Politikaları.....	105
3.2. Türkiye'nin Balkan Politikası İçin Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Politika Hedefleri.....	107
3.3. Türkiye'nin Oluşturması Gereken Politikalar.....	108
3.3.1. Kısa Vadeli Politikalar (1-5 yıl).....	109
3.3.2. Orta Vadeli Politikalar (5-10 yıl).....	110
3.3.3. Uzun Vadeli Politikalar (10 yıl üzeri).....	112
SONUÇ	113
EKLER.....	118
KAYNAKÇA.....	142

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
ABH	: Armije Bosnei Hercegovine (Bosna Hersek Ordusu)
AGİK	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
AWACS	: NATO Airbone Early Warning and Control System (NATO Hava Erken Uyarı ve Kontrol Sistemi)
BSEC	: Black Sea Economic Cooperation (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konferansı)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BIH	: Bosnei Hercegovine (Bosna Hersek)
BM	: Birleşmiş Milletler
CDU	: Croat Democratic Union (Hırvat Demokratik Birliği)
CEFTA	: Central Europe Free Trade Agreement (Orta Avrupa Serbest Ticaret Örgütü)
CENCOOP	: Central Europe Network of Cooperation (Orta Avrupa İşbirliği Ağ)
CFSP	: Common Foreign and Security Policy (Ortak Dış ve Güvenlik Politikası)
CINCSOUTH	: Commander in Chief, Allied Forces Southern Europe (Güney doğu Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı)
CSO	:Comittee of Senior Officials (Yüksek Memur Komitesi)
EBRD	: European Bank of Reconstruction and Development (Avrupa Yatırım ve Gelişme Bankası)
EU-RA	: European Union Regional Approach (AB Bölgesel Yaklaşım)
EIB	: Europe Investment Bank (Avrupa Yatırım Bankası)
ECSC	: European Coal and Steel Community (Avrupa Kömür Çelik Topluluğu)
EFTA	: Europe Free Trade Area (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ICFY	: International Conference on Former Yugoslavia (Eski Yugoslavya Savaş Suçluları Mahkemesi)
IFOR	: Implementation Force (NATO Barışı Uygulama Gücü)
IMF	: International Money Fund (Uluslar arası Para Fonu)
JNA	: Jugoslovenska Narodna Armija (Yugoslavya Halk Ordusu)
KFOR	: Kosovo Force (Birleşmiş Milletler Kararıyla NATO'nun Liderliğinde Kosova'da Görevlendirilmiş Çokuluslu Görev Gücü)
KPC	: Kosovo Protection Corps (Kosova Koruma Birliği)
KLA	: Kosovo Liberation Army (Kosova Kurtuluş Ordusu)
LCY	: League of Communist Yugoslavia (Yugoslav Komünistler Birliği)
MBDP	: Makedonya'nın Ulusal Birliği için Demokratik Parti)
MBO	: Muslimanska Bosnjacka Organizacija (Müslüman Bosna Organizasyonu)
NATO	: North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
NGO	: Non-Governmental Organisations (Hükümetler Dışı Kuruluşlar)
OECD	: Organisation of Europe Cooperation and Development (Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SAA	: Stabilisation and Association Agreement (İstikrar ve Ortaklık Antlaşması)
SACEUR	: Avrupa Yüksek Müttefik Komutanlığı
SAO	: Srpska Autonomme Oblasti (Bosna – Hersek Sırp Özerk Bölgesi)

SAP	: Stabilisation and Association Process (İstikrar ve Ortaklık Süreci)
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SP	: Southeastern Europe Stability Pact (Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı)
SEEDM	: South Eastern Europe Defence Ministerial (Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanlıkları Birliği)
SECI	: Southeastern Europe Cooperation Initiative (Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi)
SEECF	: South East Europe Cooperation Pact (Güneydoğu Avrupa İşbirliği Paktı)
SFOR	: Stabilisation Force (Birleşmiş Milletler Kararıyla Bosna – Hersek'te Görevlendirilmiş İstikrar Gücü)
SFRY	: Socialist Federal Republic of Yugoslavia (Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti)
SHS	: Sırp – Hırvat - Sloven Krallığı
SPS	: Sırbistan Sosyalist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDB	: Türk Demokratik Birliği
TDU	: Territorial Defence Unit (Ülkesel Savunma Birliği)
UNDP	: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNMIBH	: United Nations Mission in Bosnia Herzegovina (Birleşmiş Milletler Bosna – Hersek Görev Gücü)
UNMIK	: United Nations Mission in Kosova (Birleşmiş Milletler Kosova Görev Gücü)
UNPA	: United Nations Protected Areas (Birleşmiş Milletler Koruması Altında Bulunan Alanlar)
UNPREDEP	:United Nations Preventive Deployment Force (Birleşmiş Milletler Önleyici Görev Gücü –Makedonya)
UNPROFOR	: United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Koruma Gücü)
UNPSG	: United Nations Civilian Police Support Group (Birleşmiş Milletler Sivil Polis Destek Gücü)
VRS	: BIH Sırp Cumhuriyet Ordusu
WTO	: World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ve Avrupa medeniyetinde önemli bir yer işgal eden **Balkanlar**; üç büyük semavi din ile 19 ırkın yer aldığı, 16 dil ve lehçenin konuşulduğu, 10 bağımsız ülkenin bulunduğu ve yaklaşık 75 milyon insanın yaşadığı bir coğrafi bölgenin adıdır.

Bölge, coğrafi konum itibarıyla Avrupa'ya bitişik olması ve Asya ile Afrika kıtalarına kolaylıkla geçiş vermesi nedeniyle eski çağlardan beri değişik kavim ve uluslar arasında mücadele alanı olmuştur. Tarih boyunca bu bölgeden kan, gözyaşı ve husumet eksik olmamış, bölgedeki her ulus kendi "Büyük Ülke" idealini gerçekleştirmek hayali ile öbürüne saldırmış, diğerlerine üstünlük sağlamak için dış müdahaleleri davet etmiş, sonuçta çok parçalı, istikrarsız ve çok sorunlu bir siyasi coğrafya meydana gelmiştir.

Balkan yarımadası önce Helen uygarlığı, sonra Roma ve Bizans imparatorluğu daha sonrada Osmanlı İmparatorluğu'nun 500 yıla yakın bir süre egemenliği altında kalmıştır. Türklerin hoşgörü ve adaleti esas alan yönetimleri sayesinde tarihinin en istikrarlı dönemini yaşamıştır.

Balkanlar'da, en geniş kitleye sahip din, Hıristiyanlık dininin Ortodoks mezhebidir. Ardından İslam dini ve Katolik mezhebi gelmektedir. Bölge ülkeleri içerisindeki din dağılımı çeşitlilik göstermekle beraber; Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Yeni Yugoslavya ve Arnavutlukta hakim Hıristiyanlık dininin Ortodoks mezhebidir. Hırvatistan ve Slovenya'da ise Katoliklik hakim konumundadır. Bu ülkelerde Müslüman nüfus önceki yüzyıllara nazaran azalmasına rağmen ihmal edilmeyecek düzeydedir. Bölge ülkelerinden Bulgaristan'da önemli sayıda Müslüman nüfus mevcuttur.

Türkiye, ülke topraklarının yüzde 5'ini oluşturan Trakya bölgesiyle en azından coğrafi anlamda bir Balkan ülkesidir. Balkanlardaki toprağının küçük olmasına rağmen, Türkiye kurulduğu tarihten itibaren yüzü Batı'ya dönük bir ülke olarak Orta Doğu oluştuktan çok Akdenizli ve Balkanlı kimliğini vurgulamıştır. Bu yüzden Balkanlar hem temel dış politika açısından, hem stratejik, hem de insani ve kültürel boyutuyla Türkiye için önem taşıyan bir bölge olmuştur.

Avrupa'nın güvenlik ve istikrarı açısından stratejik öneme sahip olan Balkanlar'da eski Yugoslavya'nın parçalanmasıyla meydana gelen iç savaşta binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan da yaşadığı yerleri terk ederek mülteci durumuna düşmüştür. Halen bölgede, BM ve NATO kuvvetleri ile sağlanan geçici bir huzur dönemi yaşanmaktadır.

Türkiye'nin Balkanlar'da aktif bir politika izlemesine neden olan Yugoslavya sorunu, Avrupa devletlerinin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği ülkelerinin çeşitli ve farklı nedenlerle bölge sorunlarına müdahalesini gündeme getirmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinden olan başta Almanya ve Avusturya olmak üzere çeşitli Avrupalı ülkelerin desteğini alan Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını elde etmeleri nispeten kısa bir sürede gerçekleşirken Bosna-Hersek'in bağımsızlık süreci uzun ve kanlı bir mücadele içerisinde gerçekleşmiş, Makedonya ise Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyetinden sonra (SFRY) savaşa karışmadan ayrılan tek cumhuriyet olmuştur.

Balkanlar, Türkiye için sadece siyasi, coğrafi, ekonomik ve güvenlik açılarından değil, aynı zamanda tarihi ve kültürel mirasımız açısından da önemlidir. Balkanlar, tarihte hep bir köprü ve geçiş yolu olması nedeniyle stratejik bir öneme sahip olmuştur. Türkiye'nin ve bölgenin güvenliği, refahı, huzuru bu yolun açık bulundurulmasını gerektirir. Çünkü Türkiye politik, ekonomik ve askeri açılardan Batı sisteminin bir parçasıdır. Dolayısı ile Balkanlar'ın barış ve istikrar içerisinde olması Avrupa Birliği'ne girme yolunda olan Türkiye için büyük öneme sahiptir.

Balkanların en büyük ve güçlü ülkesi olan Türkiye, hem bölgeyi en çok etkileyen bir imparatorluğun mirasçısı olması, hem de bölgesel güç merkezi rolünü oynayacak önemli bir jeopolitik konumda bulunması nedeniyle, bölgenin önümüzdeki dönemde barış, istikrar ve işbirliği ortamına kavuşturulmasında anahtar ülkedir.

Türkiye, tarihi, siyasi, kültürel ve ekonomik alanlardaki kazanımlarını milli hedefleri doğrultusunda bölge ülkeleri ile paylaştığı sürece Balkanların şekillendirilmesinde önemli roller üstlenebilecektir.

Bu bağlamda dört ana bölümden oluşan çalışmanın Birinci bölümünde; Balkanların jeopolitiği, ekonomik yapısı, 1800'lü yıllardan itibaren günümüze kadar Balkan tarihi, 1990'larda Balkanların genel görünümü ve Yugoslavya'nın Dağılma Süreci incelenecektir.

İkinci bölümde; bölgesel bir güç olan Avrupa Birliği'nin dış politikası ile Balkan politikası, küresel bir güç olarak kabul edilen ABD'nin dış politikası ve 1947 yılı Truman doktrini ile başlayan Balkan politikası, SSCB'nin 1991 yılında dağılması ile bölgesel bir güç haline gelen Rusya Federasyonu'nun dış politikası, Rusya'nın çarlık döneminden itibaren Balkanlar'da Panslavist ve Ortodoks ideoloji ile Sırp, Bulgar, Makedon, Karadağlıları etkisi altında tutmaya çalışması incelenerek Balkan politikası irdelenecektir.

Üçüncü bölümde; cumhuriyet tarihinden günümüze Türk Dış Politikası, Avrupa Birliği'nin tarihçesi, genişleme süreci, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri incelenecektir. Ayrıca 1990'lı yıllardan günümüze Türkiye'nin Balkan politikasının genel hatları, Balkan politikasını etkileyen unsurlar, Türkiye'nin Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan süreçte bölgeye yaptığı yardımlar, Balkanlar'da Türk ve Müslüman nüfusu, Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile olan ekonomik ve siyasi ilişkileri ortaya konacaktır.

Dördüncü bölümde ise; bir rekabet bölgesi olan Balkanlar'da Türkiye ve ABD ilişkileri, bu ilişkilerin nedenleri, Türkiye'nin Balkan Politikası için önermeler, Türkiye'nin Balkanlar'da uygulaması gereken ekonomi politikaları, Türkiye'nin Balkan politikası için kısa, orta ve uzun vadeli politika hedefleri incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BALKANLARIN TARİHİ VE SOSYO EKONOMİK YAPISI

1. Balkanların Jeopolitiği

Balkanların fiziki sınırları, kuzeyde Tuna'nın aşağı kesimleri ve Sava ırmağı, doğuda Karadeniz, güneydoğuda Ege Denizi, güneyde Akdeniz, güneybatıda İon Deniziyle çizilir. Bu sınırlar içindeki yüzölçümü yaklaşık 505.000 km²'dir. Siyasi Coğrafya açısından ise Balkanlar; Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Yunanistan, Yugoslavya Federasyonu ve Romanya'nın tümü ile Türkiye'nin Avrupa'daki topraklarını içine alan 788.672 km²'lik bir bölgedir. Dolayısıyla, Balkanlar'ın siyasi coğrafyası, fiziksel coğrafyasından daha geniş ve nüfus olarak daha kalabalıktır **(Öztürk,2001:2)**.

Üç tarafı denizle çevrili olan Balkanların en büyük özelliği dağların çoğunlukta olmasıdır. Balkan kelimesi dahi, sıra-dağ veya dağlık anlamında Türkçe bir sözcüktür **(İnalçık,1993:9)**. Adriyatik Denizine paralel olarak uzanan Dinar Alpleri, Pindos, Mora, Rodop, Balkan Dağları ve Tuna'nın kuzeyinde sınır oluşturan Karpatlar bölgeye şekil veren önemli dağlardır **(Büyük Larousse Cilt 3 S.1268)**. Gerçekten de yarımadanın tarihinde de, insanların yaşayışlarında da en önemli etken olarak "dağlar" (yani Balkanlar) ön plana çıkmaktadır.

Türkiye Balkan ülkelerinin Ortadoğu ve Kafkaslar yolu üzerindedir. Türkiye'nin boğazlara hakim bir konumda olması ve Romanya ile Bulgaristan'ın deniz yolunu tutması Türkiye'nin Balkanlar için konumunu daha da önemli bir hale getirmektedir **(Türbedar,2003:331)**.

Bölgenin önemli coğrafi özelliklerinden biri olarak bir çok nehri barındırması da sayılabilir. Bu durum ulaşımı, dolayısıyla iletişimi olumsuz yönde etkilemiştir. Balkanların tarihsel çok parçalılığının önemli sebeplerinden biri de budur. Dağlarda ve yüksek kesimlerde yaşayanlar, aşağıdakilere oranla daha bağımsız, daha sınırlı kaynaklarla ve muhtemelen ağırlıklı olarak hayvancılıkla uğraşmışlardır. Ovalarda kalanlar ise, dönemin meşru toprak sistemi hangisi ise, ona ayak uydurarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Etkileşimde buldukları gruplar, onların yaşam tarzları ve coğrafyanın zorlukları, kültürel, ekonomik, toplumsal, dinsel ve askeri alanlarda yorum farklılıkları sebebi ile genel değişikliklere yol

açmıştır. Tarihsel sürecin sonucu bize, dağ kültürü ile ova kültürünün, kuzey-güney ayrımcılığının, Katolik-Ortodoks farklılaşmasının (hatta Ortodokslar arası farklılaşma), Hıristiyan-Müslüman dinsel fanatizminin çatışma örneklerini sunmaktadır.

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru özellikle Avrupa da resmi toplantılarda , uluslararası bildirilerde ve yazarlar tarafından Balkan'lar kavramı yerine, "Güneydoğu Avrupa" ifadesinin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

Balkan Yarımadasının güneye doğru uzanımı ters bir üçgeni andırmaktadır. Bu durumda özellikle Yunanistan topraklarında neredeyse bütün uzaklıkların denizlerden 140 Km. den fazla bir mesafeye ulaşmaması, dağların sebep olduğu kısıtlı tarım alanlarının mevcudiyeti, bu topraklarda yaşayan toplulukların hayatlarını idame için denizlerden faydalanma düşüncesini ön plana çıkarmaktadır **(Hak , 2002:3)**.

Avrupa Kıta'sının beş büyük yarımadasından biri olan Balkan Yarımadası, genç ve girintili, çıkıntılı dağları ile bir ölçüde İber ve İtalya yarımadalarına benzemektedir. Buradaki dağlar doğu kesiminde genişliğine, batıda ise uzunluğuna devam eden iki sıralı bir görüntü arz eder. Dinar Alpleri, Pindos, Mora, Rodop, Balkan Dağları ve Tuna'nın kuzeyinde sınır oluşturan Karpat dağları iklimi belirlediği gibi, halkın yaşam biçimine ve tarım dahil, inşaat ve üretim şekillerine etki etmektedir. Bu dağlar, yolları belirli yaklaşma istikametlerine tabi kılarlar. Bu yollara kısaca değinecek olursak; Belgrad -Selanik, Draç - Selanik ve Niş - Edirne - İstanbul yollarıdır. Tuna nehrinin dışındaki akarsular üzerinde ulaşımın yeterli olmaması da Balkanların kendi içindeki ulaşım açısından yaşanan diğer bir zorluktur.

Rodop Dağları, doğu-batı uzantısında Bulgaristan-Yunanistan sınırı boyunca uzanır. Bu dağlar ile Ege Denizi arasında çok yüksek olmayan tepe niteliğindeki yükseltilerle bölünen bir ova kuşağı yer alır. Dinar Alpleri ile Balkan dağları kuzey kıvrımının arasında kalan kesiminde kuzey-güney istikametinde çukurluklarla bölünmüş tepe tabir edilen yükseklikler bulunmaktadır. Bu kesimin güneyinde sayısız yarlar ve uçurumların içinde yer aldığı kapalı havzalar bulunur.

Balkanlarda önemli bir kesimi kaplayan sarp dağlar çok sayıda havza ve kompartıman meydana getirmiştir. Dağlar ve arasındaki nehirler , bu oluşmuş havza ve kompartımanlar üzerindeki hareketlere tahdit getirmektedir. Bu tahdit'e karşılık kuzeyden ve doğudan yaklaşan istikametlere sahip olması nedeniyle istila ve göçlere elverişli olan bir coğrafi saha meydana getirmektedir. Bu nedenle "Balkanlar tarih boyunca bir göç ve çekim merkezi olmuştur"**(Bereketli,1997:13)**. Özellikle Macaristan ve Avusturya'ya uzanan Panonia ovaları kuzeyden Balkanlara oldukça geniş bir yaklaşım nedeniyle Balkanlar tarihte çok çeşitli

devletlerin orduları tarafından ele geçirilmiştir. Bu ordular genellikle , Boğazlar ve Trakya'yı, Güney Rusya ve Aşağı Tuna vadisini takip ile Avusturya ve Macaristan'dan Balkanları fethetmişlerdir. Antik dönemlerden itibaren Balkanlara giriş yapan gruplar üç istikameti kullanmışlardır **(Hak,2002:133)**.

Birincisi, Karadeniz'in kuzeyinden, Romanya'yı ve Balkan dağlarını aşarak Türk Trakya'sına ve Boğazlara kadar uzanır. Bu istikamet daha çok Osmanlı Rus savaşlarında ve büyük göçlerde kullanılmıştır.

İkincisi, Viyana ve Budapeşte'den gelerek Belgrad üzerinden Niş'e uzanıp, ikiye ayrılan istikamettir. Biri Sofya üzerinden İstanbul'a uzanır, diğeri Selanik üzerinden Atina'ya ulaşır. Bu istikamet Balkanlardaki demir ve kara yollarının arterlerine etki yapar.

Üçüncüsü, Roma İmparatorluğu döneminde Via Egnatia adı verilen antik istikamettir. Arnavutluk'ta Draç (Durres) limanından başlayıp Ohri-Manastır ve Selanik üzerinden İstanbul'a kadar gider.

Bu istikametleri kullanarak gerçekleştirilen istila ve göçlerden kalan izler ve kültür zamanımıza kadar uzanmıştır. Bugün Balkanların siyasi coğrafyasının karmaşık görünümü ve jeopolitik bölünmeler ve bunlara paralel milli nitelikler ve demografik yapı Balkanların tarihi çağlar boyunca uğradığı istilaların bir sonucudur. Bundan kaynaklanan Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler de daima rekabet ve bir mücadele ortamında yapılmıştır. Bu durum Balkan ülkelerinin kendi beka ve güvenlikleri için Balkanların ötesinde ittifak arayışlarını her zaman gündeme getirmiş ve müdahalelere zemin hazırlamıştır. Nitekim bugün Yugoslavya'nın parçalanmasıyla , Balkanlarda on devlet oluşmuş, çeşitli dilleri konuşan ve yazan üç tek tanrılı dine bağlı 75 milyondan fazla insan yaşar hale gelmiştir.

Balkanlar, gerek geçmişte, gerekse günümüzde, Avrupa'nın güvenliği ile doğrudan ilgili bir coğrafya özelliğine sahip olmuştur.Geçmişte doğudan gelen akınları ve istilaları ileriden karşılama açısından; günümüzde ise, daha çok içerdiği istikrarsızlık ve krizler nedeniyle, Avrupa'nın güvenliği ve bütünleşmesi bakımından önem arz eden stratejik bir işleve sahiptir **(Gürkan, 1997:261)**.

Bu geçmişten gelen ve günümüzde de anlamını koruyan değerlendirmelerden ayrı olarak, daha yakın zamanda, Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte orta ve doğu Akdeniz'i kontrol edebilen coğrafi konumu dikkate alındığında; Balkanlar'ın, Sovyetlerin dağılması ile gün yüzüne çıkan Hazar Bölgesi enerji kaynaklarının uluslararası pazarlara taşınması üzerinde doğrudan etkili olma imkanına da kavuştuğu söylenebilir.Dolayısıyla, hem enerji kaynaklarının sahibi olan ülkeler, hem de bu enerji kaynaklarına bağımlı ülkeler açısından

Balkanlar'ın önem arz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durumu, özellikle gelişmiş sanayileri nedeniyle enerji ihtiyaçları sürekli artma eğilimi gösteren Batı Avrupa ülkeleri açısından görmek gerekir **(Öztürk ,2001:3)**.

Bu noktada Balkan ülkelerinden özellikle Bulgaristan ve Romanya alternatif transit yollardan birisi olarak öne çıkmaya başlamıştır. Diğer taraftan Avrupa Birliği'nin enerji alanında Trans-Avrupa ağını kurmayı hedeflemiş olması da, Balkanlar'ı alternatif bir enerji koridoru olarak ön plana çıkarmıştır **(Türbedar,2003:222)**.

Balkanlar, sahip olduğu coğrafi bütünlüğü rağmen, tarihi gelişmeler sonucu, oldukça karmaşık bir etnik çoğulculuğu, dil ve din farklılıklarını içerir. Etnik çoğulculuk ile dil ve din farklılıkları, Balkanlar'a yönelik hedeflerin gerçekleştirilmesinde, bölge içi ve bölge dışı devletlerce kullanılmış, istismar edilmiştir **(Öztürk,2001:4)**. 3 din, 19 ırk, 10 bağımsız devlet, 16 farklı dil, Balkanlar'ın yapısının karışıklığını, birbirine geçmişliğini ortaya koymaktadır. Bölgede 3 milyon kadar Türk yaşamaktadır **(Algül ,2000:1)**.

Balkanlar'da , en geniş kitleye sahip din, Ortodoksluk olup ardından İslam dini, ardından da Katoliklik gelmektedir. Bölge ülkeleri içindeki din dağılımı çeşitlilik göstermekle beraber; Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Yeni Yugoslavya ve Arnavutlukta hakim din Ortodoksluktur. Hırvatistan ve Slovenya'da ise Katoliklik hakim din konumundadır. Bu ülkelerde Müslüman nüfus önceki yüzyıllara nazaran azalmasına rağmen ihmal edilmeyecek düzeydedir. Bölge ülkelerinden Bulgaristan'da önemli sayıda Müslüman nüfus mevcuttur.

Türkiye, ülke topraklarının yüzde 5'ini oluşturan Trakya bölgesiyle en azından coğrafi anlamda bir Balkan ülkesidir. Balkanlardaki toprağının küçük olmasına rağmen, Türkiye kurulduğu tarihten itibaren yüzü Batı'ya dönük bir ülke olarak Orta Doğulu olmaktan çok Akdenizli ve Balkanlı kimliğini vurgulamıştır. Bu yüzden Balkanlar hem temel dış politika yönelimi, hem stratejik, hem de insani ve kültürel boyutuyla Türkiye için önem taşıyan bir bölge olmuştur **(Uzgel ,2004:167)**.

Geçmişte, Anadolu'nun güvenliğinin ileriden sağlanması ve Avrupa'nın içlerine ulaşmada "köprübaşı" işlevini gören Balkanlar; günümüzde ise, Türkiye'nin uzaktan güvenliğinin sağlanması açısından önemini korumaktadır. Esasen, Batı Trakya, Marmara bölgesi ve Türkiye'nin Ege kıyıları dikkate alındığında, Balkanların, doğrudan Türkiye'nin savunması ve güvenliği ile ilgili olduğu ifade edilebilir **(Öztürk ,2001:4)**.

Makro-Strateji seviyesinde bir değerlendirme ile Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'da başlayıp Boğazlar ve Süveyş'i içine alan belli başlı petrol alanlarını hedefleyen askeri hareketlerin destek ve üs bölgelerini oluşturmaktadır. Bundan başka Orta ve Doğu Avrupa'da

yapılan tüm savaşlarda Balkanlar gerek taarruz eden , gerek savunma yapan tarafın büyük önem verdiği bir yer olmuştur. Dolayısıyla Balkanlar Avrupa'nın birliği ve güvenliği bakımından stratejik bir öneme sahiptir (**Hak,1999:11**).

Özet olarak, çeşitli coğrafi, tarihi, etnik ve dini nedenlerle Balkanlar, Osmanlı İmparatorluğunun kuvvetli devirleri hariç olmak üzere, daima parçalanmış bir şekilde kalmıştır. Büyük devletlerin çıkar çatışmalarının burada yoğunlaşması, bu parçalanmayı hazırladığı gibi, Balkan devletleri arasındaki çatışmaları da şiddetlendirmiştir. Kendi aralarında bir birliğe ve ortak anlayışa varamayan Balkan devletleri de şu yada bu büyük devletlerin peşinde iki Dünya Savaşına girmişler ve her savaştan daha da parçalanmış bir şekilde çıkmışlardır.

2. Balkanların Sosyo Ekonomik Yapısı

Balkan ülkeleri bugün toprak, azınlıklar ve sınır sorunlarının yanında en büyük sıkıntıyı ekonomik bakımdan yaşamaktadır. Bölgenin stratejik sayılacak nitelikte yeraltı zenginlikleri yoktur. Tarım ürünleri bakımından kendine yeterli sayılabilecek potansiyel olmakla birlikte yaşanan savaş ve iç karışıklıklar, çağdaş tarım ve üretim tekniklerinin yetersizliği, nüfusun yaşlı olması, tarım için önemli büyüklük ve derecede verimli tarım alanlarının olmayışı tarım endüstrisini ve buradan sağlanan geliri sınırlandırmaktadır. Ayrıca, eskimiş doğu bloğu teknolojisi, sermaye yetersizliği, liberal ekonomi kuralları ile çağdaş üretim ve pazarlama tekniklerinin bilinmeyişi Doğu bloğundan artakalan Balkan ülkelerinin ekonomisini çıkmaza sokmaktadır (**Hak,1999:23**).

Soğuk savaş'ın sona ermesi Balkanlar için komünizmden kapitalist sisteme doğru sancılı bir geçiş dönemini başlatmıştır. Özellikle Tito Yugoslavya'sının dağılmasını izleyen savaşlar ekonominin atardamarlarına önemli zararlar vermiş ve gerekli yatırımların yapılmasını sağlayacak kaynakların savaş finansmanında tüketilmesine yol açmıştır. Bundan bütün eski Yugoslavya coğrafyası olumsuz etkilenmiştir. Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya bu tür gelişmelerin dışında kalmışsa da, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik geri kalmışlık gerekli reformların yapılmasını bu ülkelerde geciktirmiş ve günümüzde bile halkın refah seviyesinin düşük düzeylerde kalmasına yol açmıştır.

Geçiş dönemine aynı zamanda başlamalarına rağmen, günümüzde Orta Avrupa ve Güney Doğu Avrupa (Balkanlar) ülkeleri arasındaki refah farkı iyice belirginleşmiştir. Bütün makroekonomik göstergeler, Balkanlar'daki iktisadi dönüşümün daha başarısız olduğu ortaya

koymaktadır. Yaşanan savaşlar, piyasa ekonomisinin çalışmasını sağlayacak olan kurumların geliştirilmemiş olması, ekonomik özgürlüğün kısıtlı olması, verimsiz yatırımlar, bağışların verimsiz kullanılması, tasarruf ve dolaysız yabancı yatırım oranlarının düşük olması, özelleştirmelerin geciktirilmesi ve buna benzer sebepler yüzünden Balkanlar'da piyasa ekonomisine geçiş süreci pek başarılı olamamıştır.

Balkan ülkelerinin ortak özelliği, 1989'daki durumlarına kıyasla refah düzeylerinin gerilemiş olması ve dış ticaretlerinin sürekli büyük açıklar vermesidir. Bölgedeki ülkelerin refah seviyesinin ne kadar düşük olduğunu gösteren çarpıcı bir örnek, Avrupa Birliği ülkeleri içerisinde milli geliri sadece Portekiz'den daha yüksek olan Yunanistan'ın 2001'deki 124.6 Milyar dolarlık brüt milli gelirinin, yaklaşık geri kalan bütün Balkan ülkelerinin brüt gelirlerinin toplamı kadar olmasıdır. Düşük milli gelirler ekonomik kalkınmanın finansmanında yetersiz kalmaktadır (**Türbedar.2003:215**).

Balkan ülkelerinin ekonomik yapılarına baktığımız zaman kişi başına gelirleri; Arnavutluk 1.935 dolar; Bosna-Hersek yaklaşık 2.500 \$ (2004); Bulgaristan 2.538 \$ (2003); Romanya 2.118 \$ (2003); Makedonya 1.885 \$ (2004); Sırbistan-Karadağ 1.525 \$ 'dır (**www.dışişleri.gov.tr**). Bölgede cereyan eden iç savaş sonrasında ekonomik sıkıntı had safhadadır. İçsel siyasal ve askeri sorunlar ile piyasa ekonomisine uyum konularında bir geçiş dönemi yaşanmaktadır.

Balkan ülkelerine coğrafi, tarihi ve kültürel yakınlığın getirmiş olduğu fırsatlar dolayısıyla Türkiye yatırım yapmaktadır. Yunanistan AB ülkesi olmasının verdiği avantajı kullanarak bugün için her konuda olduğu gibi ekonomik alanda da Türkiye ile rekabet etmektedir. Bu avantajını bölge ülkeleri üzerinde etkili olmak için şantaj yapacak biçimde kullanmaktadır. Ayrıca, siyasi nüfuz alanı elde etmek için Almanya ve İtalya'da bölgeye ekonomik yatırımlar yapmaktadırlar.

1990'dan sonra Türk girişimcilerinin Balkan piyasasına açılmaları, Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinde önemli gelişmelere yol açmış, ancak bu süreç Türkiye'nin hızlı gelişen iç ve dış olaylar karşısında uzun ve orta vadeli politikalar geliştirememesi sonucunda tepkisel ve gelişmiş güzel bir nitelik taşımıştır. Bu nedenle, Balkanlara yönelik belirli bir ekonomi politikasından bahsetme olanağı tam manasıyla bulunmamakla birlikte bu yönde birçok olanak değerlendirilmeye açık durumdadır.

Türkiye'nin bölgeye yönelik iktisat politikasının iç ve dış belirleyicileri olarak teşvikler, ticaret, yatırım ve vergi antlaşmaları gibi ekonomik ilişki altyapılarının yeterince gelişmemiş

olması, ülkemizdeki Türk girişimcilerinin büyük kısmının her bakımdan daha cazip olan Orta Asya ve Kafkas'lara yönelmesi, bölge ülkelerinin ekonomik düzenine ilişkin bazı sınırlamalar, asgari sermaye kısıtlamaları, tarife tahditleri, teminat-mevduat kargaşası, batı tipi bankacılık işlemlerinin yaygınlaşmaması, birçok Balkan ülkesinin, özelleştirme, mali sistem ve iletişim ile ilgili reformları gerçekleştirememesi önemli etkenler olarak sıralanmaktadır. Ayrıca, Balkanların sınırlı pazar olanakları, siyasal istikrarsızlıkları ile stratejik olmayan doğal kaynakları da ekonomik ilişkilerimizin yoğunluk kazanamamasında önemli paya sahip faktörler olarak sayılabilir.

Balkan ülkelerinin başlıca ticari partnerleri Almanya, İtalya, Rusya ve ABD'dir. Bulgaristan için birinci partner Rusya, ikinci sırada Almanya olurken, Romanya için Almanya ve İtalya başlıca ticaret ortağı niteliğini taşımaktadır. Arnavutluk için Hırvatistan, İtalya ve Yunanistan; Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Makedonya için Almanya ve İtalya sırasıyla birinci ve ikinci sırada yer almaktadır.

3. Balkanların Tarihi

3.1. 1800- 1990 Yılları Arası Balkan Tarihi

18.yüzyıl sonunda Balkanlar büyük bir değişim içindeydi. Bu değişimin ilk etkilediği toplum Sırpardı. Sırp'lar çıkardıkları isyanlar ve Rusya'nın desteğiyle ulaşamadıkları isteklerine 1814 yılında toplanan Viyana Kongresinde Avrupalı devletlerin desteğini alarak ulaşmaya çalışmışlar; Avusturya Başbakanı Metternich'in etkisiyle Sırp'ların bu istekleri Viyana kongresinde reddedilmiştir. Bütün bu çabalarına rağmen amaçlarına ulaşamayan Sırp'lar 1815 yılında Miloş Obrenoviç liderliğinde isyan hareketine yeniden başlamış; Osmanlı Devleti'ne kendisine bağlı bir Sırbistan'ın varlığını kabul etmesini ve askerlerini buradan çekmesini önermişlerdir(**Kenar,2005:23**).

Viyana kongresi, Sırp'lar'a Osmanlı himayesinde imtiyazlı bölge statüsü tanıdı (1815). 1830'da Sultan Osmanlı himayesinde özerk prenslik olarak tanıdı ve özerk Sırp Kilisesi sultan'ın fermanıyla kuruldu. 1867 yılında tam özerk statüsü kazandı (**Koloğlu,1993:84**).

Balkanlar'da ki bu değişimin en temel sebepleri; milliyetçilik düşüncesinin yayılması ve Osmanlı devletinin zayıflamaya başlaması olarak görülebilir.

Sırp isyanı, devletin içerden parçalanmaya başlaması; devletin kendi tebaasından bir topluluğa karşı ilk defa olarak mücadeleyi terk etmesi ve onun isteklerini kabul etmek zorunda kalması ; hepsinden önemlisi Sırbistan'ın imtiyazlı bir prenslik durumuna gelmesi ve devletin bu durumu resmen tanınması, Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuştur.

XIX ncu yüzyılda Balkan kavimleri arasında Osmanlı imparatorluğuna karşı kıpırdanışlar aratarak devam etmiş, isyanlar ihtilale dönuşmüştür. Rusya, Avusturya, bazen diğer büyük Avrupa devletleri Osmanlıya karşı oluşan bu ihtilallerin arkasında olmuşlardır.

Yunan Bağımsızlık hareketi , Rus esinli bir Pan-Helenik bir rüyadan doğmuştur. 1814'de Filika Heteria Örgütü kurulmuş ve örgüt Balkanlarda bir genel Hıristiyan Ortodoks ayaklanması çıkarıp Rus müdahalesi sağlamayı hedeflemiştir **(Koloğlu,1993:84)**.

Rusya, İngiltere ve Fransa'nın 1827'de Navarin'de Türk Donanmasını yakmasından sonra Yunanistan Devleti kurulmuştur. Böylece ilk Balkan Devleti 1830'da ortaya çıkmıştır **(Hak,1995:6)**. Krallığa önce Rus yanlısı Capo d'istria, sonra Bavyera kralın oğlu getirilmiştir **(Koloğlu,1993:84)**. 1870'li yıllara gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaki Balkan milletleri bağımsızlık yönünde büyük adımlar atmışlardır.

Balkanlardaki gelişmelerin temelinde Berlin antlaşması vardır. Rusya, 1877'de Osmanlı devletine savaş ilan etmiş bu savaş Osmanlı yenilgiyiyle sonuçlanmıştır. Önce Ayastefanos Antlaşması, daha sonra bu antlaşmayı fesheden Berlin Antlaşması imzalanmıştır. (13 Temmuz 1878) 1875 yılından itibaren Balkan karışıklıklarının arkasında Panslavizm hareketi ve bu hareketin destekçisi Rusya vardır. Berlin 1878 antlaşması ile Karadağ, Romanya ve Sırbistan bağımsızlığını kazanmış, Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresi altına girmiş, Bulgaristan ise Osmanlı Devleti'ne vergi veren özerk bir prenslik olmuştur. Berlin Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması aşamalarından en önemlisidir.

Avusturya-Macaristan,Osmanlı İmparatorluğunun siyasi sistemini iç çerçevesinde II.Meşrutiyetle ortaya çıkan karışıklıklardan yararlanarak, Bosna-Hersek'i ilhak etmiştir. Bosna-Hersek'in bu durumu 1.Dünya Savaşının sonuna kadar devam etmiştir. Berlin Antlaşmasıyla özerkliğini kazanan Bulgaristan II.Meşrutiyet'in ardından bağımsızlığını ilan etmiştir.

Berlin Antlaşması'nın sonrasında karışıklıklar bu kadarla kalmamıştır. Makedonya, stratejik öneminden dolayı, 19. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle komşularının dikkatini çekmiştir. 1870'lerden sonra yoğunluk kazanan Makedonya sorununun temelinde, Ayastefanos Antlaşması ile Bulgaristan'a verilen bu toprakların Berlin Antlaşmasında tekrar Osmanlı Devletine iadesi Hıristiyanlar lehine olmak üzere bölge içinde Avrupalı devletlerin denetiminde reformlar yapılması kararı vardır.

Berlin Antlaşması'ndan sonra hayal kırıklığına uğrayan Bulgaristan, kendisine ait olduğuna inandığı toprakları yeniden elde etmek için Makedonya üzerinde yayılımcı bir politika izlemeye başlamıştır. 1893 yılında Bulgaristan destekli "Makedonya İç Devrim Örgütü"nü kurulması, Makedonya içindeki karışıklıkların başlamasında etkili olmuştur.

Makedonya'da gelişen olaylar karşısında Avrupa devletleri, sürekli olarak Osmanlı Devleti'ni ıslahata zorlamışlardır. Bu planın ileride "bölgeyi Bulgar, Yunan ve Sırp ulusal bölgelerine ayırmaya" yönelik bir amaç edindiği fark eden Osmanlı yönetimi; ıslahatı, Avrupa devletlerini karıştırmak yerine kendisi düzenlemeye çalışmıştır. Makedonya'daki durum bir süre daha bu şekilde devam etmiştir. 1908 yılına gelindiğinde bölge üzerinde emelleri olan Balkan ülkelerinin desteklediği birçok ayrılıkçı örgüt kurulmuş ve bu örgütler Osmanlı yönetimine karşı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Makedonya, 1912-1913 yılları arasında cereyan eden Balkan Savaşları sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması ile Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında paylaştırılmıştır.

Arnavutluk ayaklanmasının temeli de Berlin Antlaşması'na dayanmaktadır. Hem Avusturya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin kışkırtmaları sonucunda Arnavutlar 1879 Temmuz ayında merkezi Prizren olan bir "Arnavut "Ligi" kurmuşlardır. "Arnavut Ligi"nin amacı, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'daki Arnavutları milli bir birlik içinde toplamak olmuştur.

Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan veya Arnavutluk'ta herhangi bir köy mezarlığına gidildiğinde, şehit düşmüş askerlerin mezar taşlarının üzerinde Avrupa tarihinin iki kesiti ortaya çıkmaktadır: Balkan savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918 Yunanistan için 1922). Bugünkü Balkan Devletlerinin büyüme ve olgunlaşma krizi ile belirginleşen bu acı dönem, halklar için hiç dur durak tanımamıştır(**Castellan,1992:384**)

1912 yılına gelindiğinde Balkan ülkeleri, Osmanlı Devletine karşı savaş ilan etmişlerdir. Savaş devam ederken Arnavut halkları da yeniden isyan etmekteydiler. Avusturya ve İtalya'nın teşviki ile Arnavutlar 28 Kasım 1912 tarihinde bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

30 Mayıs 1913 tarihinde I.Balkan Savaşı sonunda imzalanan Londra Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Arnavutluk'un bağımsızlığını tanımış ve Balkanlar'da Arnavutların yaşadıkları toprakları da kaybetmiştir.

1914 yılında başlayan I.Dünya Savaşına Yugo-Slav (Güney Slav) milletleri de katılmışlardır. Sırbistan, savaş sırasında Güney Slavlarını birleştirmek için büyük çaba

harcamıştır. 1 Aralık 1918 tarihinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Sırp Karayorgiyeviç Hanedanlığından Peter'in idaresi altında bir monarşi olarak kurulmuştur. Yeni krallığın toprakları Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan-Slovenya, Dalmaçya ve Bosna-Hersek'den oluşmaktaydı. 1931 yılında ülkenin adı "Yugoslavya" olmuştur. II.Dünya Savaşı'ndan sonra Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ'dan oluşan altı cumhuriyetli bir federal yapı ile ülkenin adı "Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti" olmuştur.

İlk kurulduklarında sınırlarını Büyük Avrupa Devletleri'nin bölgeyi hiç görmemiş uzmanlarının " harita üzerinde" saptadıkları bu yeni Balkan devletlerinin hiçbiri kendi başına ayakta durabilecek bir yapıya sahip olamamıştır.Bu devletlerin hemen hepsi, kuruluşlarından az sonra iflas edip Avrupa'dan aldıkları borçları ödeyememiş ve maliyelerini Avrupa'nın kontrolüne terk etmişlerdir. Mali kontrol siyasi kontrol demektir **(Koloğlu,1993:82)**.

1789 Fransız ihtilali ile başlayan milliyetçilik hareketlerinin etkileri gecikmeli de olsa Balkan milletlerini de etkilemiş, ayaklanmalarına yol açmış ve Balkan milletleri birer birer bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Önce özerklik şeklinde başlatılan bu bağımsızlık hareketlerine diğer Avrupa devletlerinin müdahale etmeleri sebebiyle olaylar daima uluslararası bir nitelik kazanmıştır.

➤ **Birinci Dünya Savaşı Sonrası Balkanlar**

I. Dünya Savaşı sonrası Balkanlar'da iki ana gruplaşma dikkati çekmiştir. Zafer kazanan, barış antlaşmasından memnun kalan Yugoslavya, Romanya, Çekoslovakya ile savaştan yenik statüde çıkan Bulgaristan, Avusturya ve Macaristan. Birinci Dünya Savaşını sona erdiren barış antlaşmaları ile Avrupa'nın ve dünyanın siyasi haritası yeniden çizilmiş; güçler dengesi tekrar düzenlenmiştir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla bu imparatorluğun toprakları üzerinde beş devlet meydana gelmiştir. Bunlar, Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'dır. Yunanistan ve Bulgaristan'ın da katıldığı bu grup, iki savaş arasında revizyonist ve anti revizyonist olarak milletler arası ilişkilerde ve ittifakların oluşturulmasında farklı görüşleri temsil etmişlerdir. Başka bir yaklaşım ile statükonun korunması ve değiştirilmesi yönünde iki ayrı grup oluşmuştur. Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan statükonun değiştirilmesinden yana bir tutum içerisinde görülmüşlerdir.

Birinci Dünya Savaşını sona erdiren barış antlaşmaları ile çizilen sınırlar, gerek toprak kazanan, gerekse toprak kaybeden Balkan ülkelerinin tümünde ortak bir sorun yaratmıştır. Sınırlar çizilirken kendi kaderini tayin hakkı dikkate alınmadığından, Balkan devletleri arasında toprak anlaşmazlığı ve buna bağlı olarak azınlık sorunları doğmuştur **(Akşin ,1993:99)**.

Nitekim , günümüz politik durumu dikkate alındığında, sorunların kaynağında I. Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan Balkan devlet yapısını görmekteyiz. Nasıl ki, I.Dünya Savaşı sonrasında adaletsizce oluşturulan sınırlar II.Dünya Savaşı'nın çıkmasına yol açmış ise, Balkan sorunları da varlığını korumuş, 1990 'lı yıllarda bir yıkıcı çatışmalara dönüşmüştür.

İki savaş arası dönem, Balkan ülkelerinin karşılaştıkları sorunlar açısından iki alt döneme ayrılarak incelenebilir:

a.1919-1930 tarihleri arasında söz konusu ülkelerin temel sorunları demokratikleşme ve ekonomik kalkınma olmuştur.

b.1930-1939 tarihleri arasında ise, bu hedeflere varmakta başarısız olan Balkan devletleri, mevcut ekonomik koşullardan ve azınlıkların milliyetçi hareketlerinden güç alan “anarşik” siyasal yapılanmaya son vermek amacıyla diktatörlük yönetimi benimsemişlerdir **(Akşin ,1993:98)**.

Balkan halkları uzun süren bu savaştan ağır yaralar içinde çıkmışlardır. Hepsi istila, çarpışma, düşman ve dost ülke işgallerine tanık olmuş binlerce insan ölmüştür. Ekonomiler çökmüş, açlık insanlara zor günler yaşatmıştır. Etnik farklılıklar nefrete dönüşmüştür. Ulus devletler kurulmuş, faşist dikta rejimleri iç huzursuzluğa neden olmuştur. Dış huzursuzluğun kaynağı ise revizyonist Bulgaristan ile anti-revizyonist Balkan Devletleri arasındaki çatışmalar olmuştur. Ayrıca Balkanlar Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki çıkar çatışmalarının bir sahnesi haline gelmiştir. Balkan ülkelerinin hemen savaştan sonra içine düştükleri ekonomik huzursuzluk, bu huzursuzluğun yarattığı sağ-sol çatışmaları, Balkanlar'da dikta rejimlerinin kurulmasını geniş ölçüde kolaylaştırmıştır. 1930'lardaki dünya ekonomik krizi, bölgenin, endüstrileşmiş Batı Avrupa karşısında tutunamamasına sebep olmuştur.

Balkan ülkeleri aralarındaki geçimsizliklere rağmen, bir Balkan birliği kurmak için çaba göstermişlerdir. Bulgaristan'ın milliyetçi ve revizyonist dış politikası, diğer Balkan ülkelerinin

Bulgaristan'a karşı bir ittifak kurmalarını sağlamıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın iyi ilişkiler kurmaya başlaması da Balkanlar'ı yakınlaştırmıştır.

Balkan devletleri Şubat 1934'te Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya dışişleri bakanlarının katılımıyla Belgrat'ta bir araya gelerek hazırladıkları tasarımı 9 Şubat 1934'te imzalayarak Balkan Antantı adı altındaki Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması etrafında birleştirmişlerdir (**Akşin ,1993:123**). Fakat Balkan Antantı uzun süreli olmamıştır.

Balkan Antantı'nın yıkılmasında etkili olan sebepler şunlardır;

- ✓ Balkan Antantı'na üye devletler büyük devletlere karşı korunması gereken başka sınırlarının da var olduğu gerçeğini ihmal etmişlerdir. Zayıf devletlerin saldırısını önleme gibi sınırlı bir amaçları olmuştur.
- ✓ Balkan ülkeleri savaş öncesi diplomasisinin hatasını tekrar etmişler ve iki düşman kampa bölünmüşlerdir. Bu hata bütün Balkan birliklerinde tekrar edilmiş ve hepsi bu hataya düşmüşlerdir.
- ✓ İtalya'nın Habeşistan'a saldırması ve Milletler Cemiyeti'nin ekonomik zorlama uygulanması Antantı etkilemiştir.
- ✓ Balkan Antantı, kuruluşunda ifade edilen ümitlerin aksine, askeri bir ittifaktan öteye, yani gerçek bir antanta da gidememiştir.
- ✓ Üye devletlerin dış politikada farklı görüşlere sahip olmaları diğer bir sebeptir.

Bu saydığımız nedenlerle, Balkan Antantı zayıf bir örgüt olarak kurulmuş ve bu zayıflığa kurban giderek 2.Dünya Savaşı içinde yıkılmıştır(1940) (**www.bucatarih.com,2005**).

Kendi aralarında güçlü bir birlik kuramayan Balkan devletlerinin, II.Dünya Savaşı öncesi durumlarına baktığımızda, Almanya'nın uydusu haline gelen ve diktatörlükle yönetilen Romanya ,Yugoslavya ve Bulgaristan, İtalya'nın ilhakına uğramış bir Arnavutluk, İtalya'nın nefesini her an üzerinde hisseden ve bu nedenle İngiltere'nin güvencelerini ittifaka dönüştürmek isteyen Türkiye ve Yunanistan şeklinde bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Türkiye; tüm Balkan ülkeleri Almanya'nın işgaline uğrarken, bu tehlikenin dışında kalabilen tek ülke olmuştur (**Akşin ,1993:124**).

➤ İkinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Balkanlar

II. Dünya Savaşı'nın temel sebeplerinin, 1930'lardan sonra Avrupa güçler dengesinde yeni gelişmelerin meydana gelmesi (kutuplaşma) ile Almanya ve İtalya'nın yayılcılık politikaları izlemeleri olduğu görülmektedir. Savaşın başlaması ile birlikte Almanya'nın Balkanlara yönelik düşünceleri, Avrupa'nın statükosunu yeniden tespit etmek ve İtalya ile siyasi ve askeri bakımdan Balkan devletlerini tecrit etmek şeklinde ortaya çıkmıştır.

Bulgaristan ve Yugoslavya, Alman siyasetinin tesirine en fazla maruz kalan ülkeler olmuştur. Bu baskılara dayanamayan Bulgaristan 1941 yılı başında Üçlü İttifak'a dahil olmuştur.

Bulgaristan'ın Balkan topluluğundan ayrılarak Üçlü İttifak'a girmesi, Yugoslavya'nın siyasi ve coğrafi durumunu değiştirmiş ve Balkanlar Almanya'nın kontrolü ve tehdidi altına girmiştir **(Hak,1999:67)**.

II.Dünya Savaşı'nda Balkanlar, faşist-komünist rekabet ve çatışmasında, önce faşizm sonra komünizm etkisinde kalmıştır. Balkanlarda faşist yönetimlerden sonra komünist yönetimler kurulmuştur. II.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Balkanlar'da dağınık bir siyasal görünüm hakim olmuştur.

1946 sonrası, Balkanlarda derin ideolojik bölünmelere neden olmuş ve Varşova, NATO ve Bağlantısızlar Balkanları bölüşmüşlerdir. İyi komşuluk ilişkileri sürdürülmüşse de bloklar arası gerginlik ve ideolojik karşıtlıklar Balkan ülkeleri arasında başta ekonomik, kültürel ve akademik sahalarda olmak üzere geniş bir alanda işbirliğini sınırlamıştır.

1944-48 ve 1949-53 yılları arasında, bu çok kutuplu görünüm ortadan kalkmış ve bölge iki temel bloğa ayrılmıştır. Bir yanda batının nüfuzu altında Türkiye ile Yunanistan, öte yanda Sovyet nüfuzu altında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk.

İkinci Dünya Savaşı sırasındaki ve sonrasındaki olaylar, özellikle Yunanistan ve Türkiye dışındaki Balkan ülkelerinde Komünist rejimlerin kurulması, Sovyet nüfusunun Balkanlar'a sarkmasına yol açmıştır.

Başlangıçta iyi ilişkiler içinde bulunan Yugoslavya ve Sovyetler'in araları 1948'de açılmış, kısa bir siyasi boşluktan sonra Batı devletlerinin Yugoslavya'ya yardım sağlamaları ve 1953 yılında imzalanan İkinci Balkan Paketi (Türkiye- Yunanistan- Yugoslavya) sayesinde Yugoslavya ve NATO arasında bağlantı kurulmuştur. Arnavutluk da Yugoslavya'ya benzer bir politik çizgi üzerinde yürümüştür **(Gürkan,1993:128)**.

Yunanistan, Batılı devletlerle yakın ilişkilerini sürdürmüş, aynı zamanda Yunan hükümeti, ABD ve İngiltere'nin büyük yardımlarıyla komünist kaynaklı uzun bir iç savaşı

kazanmıştır (**Gürkan ,1993:128**). Yunanistan, Kıbrıs'taki Türklerin statüsü üzerinde Türkiye ile şiddetli uyuşmazlığa düşmüştür.

1949 yılında doğu Avrupa ve Balkanlardaki Komünist devletler, Marshall planına karşı bir girişim olmak üzere, Sovyet Rusya ile birlikte, Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) örgütünü kurmuşlardır. Sovyet Bloğu Ekonomik İşbirliği Örgütü COMECON ve 1955 yılında kurulan Varşova Paktı, Balkanlarda Sovyet etkisini artırmış ve kurumsallaştırmıştır.

Türkiye'de savaştan sonra en önemli değişiklik, Batı Bloğuna katılım ile olmuştur. Böylece, Türkiye ve Yunanistan 1952 yılında, üç yıl önce kurulan NATO'ya üye olmuşlardır.

Adnan Menderes çok arzuladığı, “Atlantik'ten Pakistan'a kadar olan güvenlik zincirini” tamamlamak için bir Balkan Paktı kurulmasına yönelik çalışmalara 1952 yılında başlamıştır. Menderes'e göre Türkiye'nin jeopolitik rolü, Türkiye otomatik olarak Güney Akdeniz'in doğal lideri olma konumuna getirmektedir. Balkan Paktı, Balkanlar'da istikrarı sürdürmek için yapılan ikinci bir deneme niteliğinde olmuştur (**Bağcı, 2001:51**).

Yugoslavya'nın Kominformdan ihraç edilmesinden sonra (1948), Yugoslavya'nın, SSCB ile olan ilişkileri de soğumuştur (**Gönlübol , 1982:247**). İki blok arasında ki soğuk savaş nedeniyle de Yugoslavya Batıya yakın göstermeye başlamıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üye olmaları ve diğer Balkan ülkelerinde Sovyetlerin etki alanı içinde bulunmaları nedeni ile, Balkanlar'da yeni bir güç bloğu doğmuştur. Bu boşluk yeni bir Balkan Paktı'nın kurulması ile ve Yugoslavya'nın da bu Pakt'a üyeliği sonucu bu güç boşluğu doldurabilecektir.

Yugoslavya devlet başkanı Tito, bir güvenlik ittifakının gerekliliğini kavramıştır. Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında ki görüşmeler 1953 yılından itibaren hız kazanmıştır. Bir askeri ittifak kurulmasındaki ortak düşünce, bu üye ülkelerinde SSCB tarafından bir saldırı tehlikesine maruz kalabileceklerinden kaynaklanmıştır (**Bağcı, 2001:52**).

Ankara Antlaşması (28.02.1953), 1934 yılında kurulan I.Balkan Paktı gibi, Balkanlar'da bölgesel bir güvenlik sistemi yaratma amacına yönelik bir deneme olmuştur. Yapılan bu antlaşma bir çok Balkan ülkesini kontrol altında bulunduran komünist tehlikesine karşı bir meydan okumadır.

Balkan Paktı ülkesi bu üç ülkenin devlet adamları Yugoslavya'nın Bled kentinde 9 Ağustos 1954'te bir araya gelerek 20 yıl süreli olan Balkan askeri ittifak antlaşmasını imzalamışlardır.

Menderes Balkan Pakt'ından çok şeyler beklemiş, fakat beklentileri gerçekleşmemiştir. Bunun nedenleri: a) Kıbrıs antlaşmazlığı nedeniyle Türk-Yunan ilişkilerinin bozulmaya başlaması b) Sovyetler Birliği'nin Stalin'in ölümünden sonra (1953), Yugoslavya'ya karşı olan politikasında ki değişiklik ve Tito'nun tarafsızlık politikasına yönelişidir.

Mareşal Tito, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya alınmaları esnasında “ haksız davranıldığını”, aynı durumun kendi ülkesinin de başına gelebileceğine inanmıştır. Başbakan Menderes kısa bir süre sonra sıkı bir diplomasinin eseri olan bu Pakt'ın ölü olarak doğduğunu kavramak zorunda kalmıştır (**Bağcı, 2001:56**).

1950'li yılların ikinci yarısından 1960'lı yılların ilk yarısına doğru geçen zaman içinde, Balkanlar'da oluşmuş olan katı tutumlu komünist blok çözülmeye başlamıştır. Ama Türkiye Balkanlar'daki işbirliği imkanlarını yok saymıştır.

Romen Başbakanı Stoica 1957 yılı sonuna kadar, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya'nın birinin başkentinde toplanılmasını önermiştir. Türkiye ve Yunanistan bu öneriyi kabul etmemişlerdir. Stocia Planı gibi önemli bir fırsat kaçırılmıştır.

1963 Kıbrıs Bunalımı ve ABD ile yaşanan soğukluk, Türk dış politikasında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Dış politikasını çok yönlü bir anlayışla oluşturmaya başlayan Türkiye Varşova paktı üyelerine yönelik katı tutumundan vazgeçmiştir.

1970'li yıllar iki önemli olayın doruğa ulaştığı ve Türkiye'yi derinden etkilediği yıllar olmuştur. Birincisi ABD ve SSCB'nin arasındaki soğuk savaşın yumuşamasıdır. İkinci önemli gelişme ise Kıbrıs Barış Harekatıdır. Kıbrıs'taki gelişmeler Türkiye'nin Balkan devletleri ile olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir

1980'li yılların ilk yarısı, Balkan ülkeleriyle Türkiye'nin ilişkilerinin canlanmasına sahne olmuştur. Ama 1984 sonrası Bulgaristan'ın Türklere yönelik asimilasyon çalışması nedeniyle ilişkileri bozulmuştur.

Belgrad'da 24-28 Şubat 1988'de gerçekleşen bu konferansa altı Balkan ülkesi de katıldı. Etnik problemlerden çok fazla bahsedilmese de Balkan ülkeleriyle yakınlaşma sağlanmıştır(**www.buca tarih.com,2005**). .

3.2. 1990'larda Balkanların Genel Görünümü

Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimlerin 1989 sonuna doğru teker teker yıkılmaya başlaması, Türkiye ve Yunanistan dışında, bu rejimleri benimsemiş olan Balkan ülkelerinde de etkisini göstermiştir. Bulgaristan'da 35 yıldır iktidarda olan Todor Jivkov istifa etmiş, yerine Dışişleri Bakanı Petar Mladenov gelmiştir. Bulgaristan böylece daha liberal bir sisteme yumuşak geçiş yapmıştır. Zaten kısa bir süre sonra Mladenov da görevden ayrılacak; yerine Jelu Jeleve gelecek ve Demokratik Güçler Birliği hükümeti kurulacaktır (Uzgel,2004:481). Dış politika alanında Bulgaristan, Rusya ile iyi ilişkileri zedelemeyen, Batı ile işbirliğini geliştirmeye çalışmıştır (Soysal,1993:181).

Romanya ise Bulgaristan gibi yumuşak geçiş yapamamıştır. 25 yıldır iktidarda bulunan Nicolae Căvescu bütün Doğu bloğunu saran değişime direnince ayaklanma sonucu devrilmiş; kaçmaya çalışırken yakalanıp kurşuna dizilmiştir. Romanya'da değişim yanlılarının oluşturduğu ılımlı sol eğilimli Ulusal Selamet Cephesi İon Iliesku liderliğinde yönetimi ele almıştır.1990'da yapılan seçimlerde bu hareket oyların çoğunluğunu alarak iktidara gelecektir.

Arnavutluk'ta da Enver Hoca'nın 1985'te ölümünden sonra başa geçen Ramiz Alia 1990 başından itibaren bir dizi ekonomik-siyasal önlemler alarak bu değişimlerden etkilendiğini göstermiştir. Bu ülkede de Nisan 1990'da başlayan gösteri ayaklanmalar sonucu dış politikada SSCB ve ABD'yle ilişkiler kurulmaya başlanmış, iç politikada ise çok partili düzen benimsenmiştir(Uzgel ,2004:482).

Yugoslavya'nın diğer komünist Balkan ülkelerinden daha avantajlı tarafı kurduğu rejimin ılımlı olması ve pazar ekonomisine geçiş sürecini daha 1960'larda başlatmış olmasıydı. Ama bir federasyon içinde çeşitli etnik yapılardan oluşması ise zayıf tarafıydı (Soysal,1993:182).

Yugoslavya'daki rejim değişikliği ise, bu ülkenin kendisine özgü yapısından dolayı, diğer ülkelere daha farklı bir biçimde yaşandı. Bu ülke zaten diğer tüm Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinden gerek ekonomik yapısı (özyönetim ve 1960'lardan başlayan liberalleşme), gerek etnik yapısı ve federal sistemi, gerekse dış politikası açısından farklılık göstermiştir. Dolayısıyla, zaten hassas dengeler üzerinde duran Yugoslavya'da rejim değişikliği ile birlikte, bir parçalanma sürecine de tanık olundu.

Bu ülkelerin içindeki gelişmelerin yanında hepsinde ortak olarak bulunan özellikleri şöyle sıralanabilir:

1. Bütün Balkan ülkelerinin iç ve dış politikalarını etkileyen en temel ve yaygın olgu, bugün de halen devam eden, milliyetçiliğin yükselişe geçiydi. Milliyetçilik 19.yüzyılda

kaldığı yerden devam ettiği görüntüsünü verirken, Balkanların çatışma ve etnik anlaşmazlıklarla anılan ününü 1990’larda pekiştirdi. Gerek bölge ülkeleri gerekse bölge dışı güçler, Balkanların yarattığı bu çağrışımdan uzaklaşmak amacıyla yeni bir bölgesel tanım olarak Güney Doğu Avrupa terimini geliştirmeye çalıştılar. Bu aynı zamanda Batılı ülkelerin Balkanları Avrupa’nın bir parçası olarak görmeye başladıkları anlamına geliyordu. Türkçe olan Balkan kelimesi yerine bu tür bir coğrafi terimin geçirilmeye çalışılması Türkiye’de rahatsızlık yarattıysa da bu dönemde ortaya atılan tüm bölgesel girişim ve projeler bu adı taşıyacaktı. Bunun yanında Batı Balkanlar kelimesi de kullanılmaya başlandı.

2. Birçok Balkan ülkesinde eski komünist parti ileri gelenleri, partilerinin adını ”sosyalist parti” olarak değiştirip milliyetçi temalara ağırlık vererek iktidarlarına meşruiyet sağlamaya çalıştılar. Bu ülkelerde, geçmişte örgütlü siyasal muhalefetin bulunmaması nedeniyle liberal programları savunan partiler iktidara geldilerse de deneyimsizlik ve koşulların güçlüğü nedeniyle başarısız olup iktidarı tekrar yeni sosyalist partilere bırakmışlardır. Bu türden gelişmeler Bulgaristan’da, Romanya’da ve Arnavutluk’ta görülebildi. Yugoslavya’da ise eski Sırbistan komünist partisi lideri Slobodan Miloseviç bütün Balkanlarda her iki dönemde de liderlik konusunda süreklilik gösterebilen tek lider olmuştur.

3. 1990’larda Balkanlardaki dönüşümün ortaya çıkardığı bir diğer gelişme, bölge üzerindeki uluslararası nüfuz mücadelesinin oluşan yeni koşullar altında hız kazanması olmuştur. Bu dönemde öncelikle Sovyet/Rus etkisi, daha önceki döneme göre azalma gösterdi. Rusya, yeni Yugoslavya ve Yunanistan’la bölgedeki etkinliğini sürdürmeye çalışırken, Almanya ve bir ölçüde İtalya, ABD ve Türkiye bu bölgede etkinliklerini arttıran ülkeler olmuşlardır.

Almanya ekonomik ve siyasal olarak Hırvatistan ve Slovenya’da önemli bir nüfuz sahibi olurken, ABD soğuk savaş sonrasında yeni faktör olarak özellikle askeri açıdan bölgeye girmiştir. ABD özellikle Arnavutluk, Bosna-hersek ve Makedonya’yla askeri bağlantılarını geliştirirken bu ülkelerle ilişkilerinde Türkiye’nin işbirliğinden yararlanmıştı.

4. Yugoslavya’nın dağılması sonucu bölgedeki devlet sayısında bir artış yaşanmıştır. Eski devletlerin yanında Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya, Moldovya yeni bağımsızlıklarını kazanan ülkeler olmuşlardır.

5. Bir önceki dönemde yaşanan siyasal ve ideolojik çeşitliliğin yerini ise gerek iç yapıda, gerekse dış politikada tek boyutluluk almıştır. Yugoslavya dışında bu ülkelerin hepsinde liberalleşme, özelleştirme ve batı kurum ve kuruluşlarında yer alma başlıca hedef olmuştur.

6. Bu ülkelerin hepsi geçiş döneminin sıkıntı ve sorunlarını yaşamışlardır. Eskisinin tersine devlet yapılarının yeterince güçlü olmaması, gelen dış yardımların önemli kısmının iktidara yakın kesimler tarafından paylaşılması, girişimci sınıfın bulunmaması, siyasal sürecin etnik temeller ve rant paylaşımı üzerinde gelişmesi; bu siyasal yapının rüşvet, kayırma ve organize suç için uygun ortam yaratması bu dönemin ortak sorunları olarak ortaya çıkmıştır **(Uzgel ,2004:483)**.

3.3. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

1990'lı yıllarda Balkanlara damgasını vuran gelişmeler Yugoslavya'da yaşanmıştır. Genel itibariyle Yugoslavya sorunu olarak adlandırılan olaylar dizisi, 90'lar boyunca Balkanlar politikasının odak noktasını teşkil etmiştir. Başta bölgesel ardından küresel güçleri dahi içine çeken bir sorunlar yumağı haline gelmiştir. 1990 'lı yılların başından günümüze kadar süren Yugoslavya vakası, tüm Balkanlar, ardından Avrupa ve Dünya politik gündemini işgal etmiş, yeni politikaların oluşmasında belirleyici olmuş ve 1945'den sonra Avrupa'nın gördüğü ilk soykırımı sebep olmuş bir olaylar dizisidir.

20. yüzyıl içinde uluslararası camia, ilk defa bölgede ortaya çıkan bir savaşın iki tarafında yer almak yerine, bu savaşı durdurmayı seçmiştir. Bölgenin ilerideki siyasî durumu üzerine oluşturulan senaryolar ne olursa olsun, bu çabalar sonucunda uluslararası camiada barışı koruma kavramı eski Yugoslavya olayları ile yeni boyutlar kazanmıştır.

Yugoslavya'da, yapay sınırlar, din, mezhep, kültür farklılıkları ve karışık nüfus yapısının yarattığı etnik sürtüşmeler, Tito döneminde üzerlerine kalın bir kül tabakası çekilen, ulusçuluk akımlarının yeniden alevlenmesine ve düzen bozucu merkezkaç kuvvetler doğurmalarına yol açmıştır. Sırpların kısmen kendi yarattıkları bu durumdan yararlanmak ve geleneksel "Büyük Sırbistan" düşlerini gerçekleştirmek amacıyla, federal ordu desteğinde giriştikleri hareket, Avrupa'da II.Dünya Savaşı'ndan bu yana, ilk kez, bir iç savaş çıkmasına yol açmış ve savaş sona ermeden, altı federe cumhuriyet ve iki özerk ilden kurulu Yugoslavya Federasyonu parçalanmıştır **(Gürkan,1993:129)**.

On dokuzuncu yüzyılla Osmanlı Devleti'nin hakimiyetinden çıkan bu topraklarda, Kasım 1945'de yapılan seçimleri Mareşal Josip Broz Tito liderliğindeki Halk Cephesi kazanmış ve Sovyet modeline uygun bir federal anayasa hazırlanarak, altı devletten (*Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Bosna-Hersek ve Karadağ*) oluşan ve adı daha sonra Yugoslavya Federal Yugoslavya Cumhuriyeti olarak değiştirilecek olan "Demokratik Federal Yugoslavya Cumhuriyeti" kurulmuştur **(Kenar, 2005:70)**.

Bu altı cumhuriyet arasında milli birlik ve beraberlik olmadığı gibi, Macar, Türk, Bulgar, İtalyan, Romen, Çekoslovak ve Alman azınlıkları bulunuyordu. Resmi dil Sırp, Sloven ve Makedon'ca olmakla beraber azınlıklar da kendi aralarında ana dillerini konuşabiliyorlardı. Halkın %41' i Ortodoks, % 32'si Katolik, % 12'si Müslüman, % 17'si Protestan'dı. Kültür bakımından ise Slovenler ve Hırvatlar uzun süre Avusturya-Macaristan İmparatorluğuna bağlı kaldıklarından Alman, diğer bölgeler Türk-İslam kültürünün etkisi altında kalmışlardı (Soysal 1993:182). Bu nedenle Yugoslav halkı arasında ırk, milliyet, din, dil ve kültür birliği bulunmamaktaydı.

Soğuk savaş yıllarında, Bağlantısızlık Hareketinin liderliğine soyunan bu cumhuriyetin lideri Tito'nun 1980 yılında ölmesiyle dağılma süreci başlamıştır. Gerek ekonomisindeki zaafılar, gerek etnik yapısındaki karmaşıklık ve gerekse federasyonun bir arada olmasını sağlayan yapıştırıcısı olan Tito'nun ortadan kalkması dağılma sürecinin başlıca nedenleri olmuştur.

Mihail Gorbaçov'un SSCB'deki reformlarıyla Yugoslavya'nın dağılması ivmelenmiş, soğuk savaşın bitmesi ile de sonuçlanmıştır. 1980'ler çok uluslu, özgün sosyalist Yugoslavya için, bir yandan ekonomik sorunların yaşandığı, diğer yandan da milliyetçi eğilimlerin güçlendiği bir dönem olmuştur. Özellikle, Tito döneminde Yugoslav kimliği altında büyük ölçüde denetim altında tutulan Sırp Milliyetçiliği Sırbistan içinde giderek baskıcı bir şovenizme dönüşürken, Sırbistan'ın diğer federe cumhuriyetlerle ilişkilerini de belirleyen baskın bir nitelik kazanmıştır.

Tito, Yugoslavya'daki dinî ve etnik olarak bu denli zıtlıklar taşıyan hakları âdeta bir yapıştırıcı gibi bir arada tutmayı başarabilmiştir. Ancak dış politikada Sovyetlere karşı yaşadığı sıkıntıların yanında iç politikasında ve ekonomisinde büyük güçlükler yaşamıştır. Bu güçlükleri de ancak savaş yıllarından kalan partizan ruhunun verdiği karizması sayesinde atlatmıştır.

Tito döneminde Yugoslavya'daki ekonomik duruma baktığımızda; kişi başına düşen millî gelirden eski Yugoslavya'nın Kuzeyinde yaşayan Sloven ve Hırvatların diğer gruplardan daha iyi yaşadığını görüyoruz, fakat Bosna-Hersek ve Kosova'da durum tam tersi bir seyir izlemektedir. Tito döneminde federal cumhuriyetler arasında ekonomik sorunlardan kaynaklanan uçurumlar olmuştur. Tito sonrası dönemde de ekonomiye hareket getirmek için, 1983 yılında, ekonomik reformlar yapılmıştır. Ancak 1985 yılına gelindiğinde Yugoslavya genelinde enflasyon oranı %100, işsizlik oranı ise %15 ortalamanın altına inmemiştir.

Yugoslavya'nın geçirdiği ekonomik sıkıntı ve özellikle dış borçlar ötekilerden de daha ağır olmuştur(**Gürkan,1993:170**).

1989 yılı geldiğinde Yugoslav ekonomisi bir kaosa sürüklenmiş ve enflasyon %2500' e varmıştır(**Soysal,1993:182**).

İkinci Dünya Savaşından sonra ölümüne kadar geçen süre içinde Yugoslavya'yı bir arada tutmayı başaran Tito, Yugoslav üst kimliğini oluşturamamıştır. Bunun sonucu olarak da karizmatik liderin ölmesiyle Yugoslavya'da kimlik bunalımının yaşanması kaçınılmaz bir sona dönüşür.

1981 yılında nüfusu 22.418.331 olan Yugoslavya'nın nüfusu en yoğun olan bölgeleri Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'ti. Bosna ve Voyvodina'nın etnik olarak heterojen bir yapısı olmasına rağmen büyük şehirleri istisna olmak kaydıyla, küçük yerleşim birimleri ve köyleri etnik olarak homojen bir yapıya sahiptir. Bosna-Hersek'in dışındaki yerleşim birimleri, etnik olarak nüfusun en az üçte ikisine sahip olan etnik grubun denetiminde bulunmaktaydı. Doğal olarak da, cumhuriyetler çoğunluk etnik grubun çıkarları doğrultusunda politikalar üretmekteydi. Bu çoğunluk politikasının istisnası sadece 1970'lerden sonra Kosova'da görülmüştür. Slovenya ve Sırbistan hariç bütün federal cumhuriyetler ve özerk bölgeler heterojen bir yapıya sahiptiler. Bosna, Voyvodina ve Makedonya'da hiçbir etnik grup nüfusun üçte ikilik çoğunluğuna sahip değildiler. Çerçevesi çizilen etnik durum yönetimi elinde bulunduran çoğunluk ile azınlık arasındaki mücadelelerde eski Yugoslavya'da yaşanmış, yaşanmakta olan ve ileride yaşanması muhtemel çatışmaların temelini oluşturmaktadır.

1980'ler boyunca 1974 Anayasasının da verdiği yetkilerle Federasyonu oluşturan cumhuriyetler ekonomik ve siyasal alanda merkezden neredeyse bağımsız davranmaya başlamışlardır. 1980'lerin sonuna gelindiğinde de hem Slobodan Miloseviç'in liderliğindeki Sırbistan'da, hem de diğer Cumhuriyetlerde milliyetçiliklerin yükseldiği görülmüştür (**Uzgel ,2004:491**).

1980'ler boyunca yükselen baskıcı Sırp milliyetçiliği ve giderek ayrılıkçı bir nitelik kazanan Sloven ve Hırvat milliyetçilikleri, çokuluslu Yugoslavya'yı, dünyadaki bu yeni dönemin başlangıcında geri dönülmez bir biçimde dağılmanın eşiğine getirmiştir (**Kut,2001:323**).

Yugoslav Komünistleri Ligi'nin Ocak 1990'daki kongresinin ardından, piyasa ekonomisine ve çok partili hayata geçilmesine karar verilmiştir. Ülkede komünist rejime son verilmesi, federasyonun dağılış sürecini hızlandırmıştır. 1990'da altı cumhuriyette yapılan ilk serbest seçimleri, Sırbistan ve Karadağ dışında tüm cumhuriyetlerde milliyetçiler kazanmıştır.

Eylül 1990 da Sırbistan'ın, Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırması, Kosova Arnavutları üzerindeki baskıları daha da arttırması ve özellikle Slovenya ve Hırvatistan yönetimleriyle çelişkilerinin derinleşmesi, Yugoslavya'nın hızla bir dağılma sürecine girdiğinin ve Yugoslavya'daki bunalımın bir Yugoslavya bunalımına dönüştüğünün işareti olmuştur (**Kut,2001:322**).

Sırbistan'ın federasyonun içindeki ağırlığını arttırma çabası ve milliyetçi politikaları, diğer cumhuriyetlerde de ayrılıkçıların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

28 Haziran 1989 tarihinde Kosova Savaşının 600 üncü yıldönümünde Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in yüz binlerce Sırp'a yaptığı konuşmada altı yüzyıl sonra savaşlarının tekrar başladığını söylemesi ve yapılan kutlamalar eski Yugoslavya toprakları için bir dönüm noktası olmuştur. Sırpların bu ideallerini gerçekleştirme yolundaki en büyük güvenceleri, Sırp subaylarının baskın durumda bulunduğu Yugoslav Federal Ordusu'dur.

Miloseviç, Yugoslavya federasyonun kuvvetli bir merkezi otorite etrafında birleşik kalması ve bu suretle Sırbistan'ın bunlar üzerindeki kontrolünü sürdürmesi fikrinde olmuştur.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra (1991) Sırbistan, eski federal devleti, Sırplar'ın yönetiminde yeni bir devlete dönüştürmeye çalışmış ve terk edilen toprakları işgal etmeye başlayan Sırplar, 1956'daki Macar ayaklanmasının bastırılmasından bu yana Avrupa'daki ilk savaşı başlatmışlardır (**Ataöv ,2000**).

Sırpların, Yugoslavya Krallığı ve eski Yugoslavya federasyonu dönemlerinde kazandıkları kuvvet ve durum üstünlüğünden de yararlanmak suretiyle, öteki cumhuriyetler de ki Sırp toplumlarını ayaklandırmak ve bağımsızlık ilan etmeye zorlamak; ayrıca birbirinden ayrı olan Sırp bölgeleri arasında ele geçirilecek koridorlarla, bunları, coğrafi bakımdan da birbirine bağlamak suretiyle "Büyük Sırbistan" ülküsünü gerçekleştirmek amacıyla bir yandan Katolik Sloven ve Hırvatlara; öte yandan Müslüman Boşnaklara karşı giriştikleri mücadele, bir iç savaşa ve soykırıma dönüşmüştür (**Gürkan,1993:172**) .

Hırvatistan Parlamentosu, 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık ilanından sonra Federal Ordu (JNA) ilk defa 13 Temmuz'da Vukovar bölgesini havadan bombalamıştır (**Yürür;2001:212**). Miloseviç Hırvatistan nüfusunun %12'sini teşkil eden, Krajina Sırplarını kışkırtmıştır. Kısa bir süre sonra Hırvatistan Sırpları Doğu ve Batı Slovanya'yı ve Krajina'yı içeren "Bağımsız Sırp Cumhuriyetini" ilan etmiştir. 1 Mayıs 1995 tarihinden önce yıldırım harekatı ile batı Slovanya'yı, ardından da ağustos ayı içerisinde fırtına harekatı ile işgal edilen topraklarını geri almıştır (**Yürür;2001:213**). Böylelikle Hırvatistan'daki Sırp işgali sona ermiştir.

Eski Yugoslavya'dan çatışma olmaksızın ayrılan tek ülke olan Makedonya, bağımsızlığını kazandığı 1991'den itibaren iç ve dış politikasında çok hassas dengeler üzerinde oturdu (**Uzgel,2004:504**).

Makedonlar nüfusun %67, Arnavutlar %21, Türkler% 5 , Müslüman Torbeşler %3.5 ve daha az bir orandaki Romenler ve Ulahlardan oluşan karmaşık bir etnik dokuya sahip Makedonya cumhuriyetinin dış politikası, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi komşu ülkelerdeki Makedon azınlıklarının varlığıyla da ister istemez çok yakından etkileşim içinde olmuştur. Dolayısıyla Makedonya'nın dış ilişkilerinin, bir taraftan iç dinamikleri ile yakın çevre arasındaki dengeleri kollamak,bir taraftan genel balkan dengelerini gözetmek, bir taraftan da soğuk savaş sonrasında gündeme gelen küreselleşme ülkeye Avrupa-Atlantik ekseninde bir yer aramakla şekillendiği söylenebilir (**Hatip oğlu ,2001:167**).

Bosna-Hersek'teki bağımsızlık referandumu 29 Şubat 1992'de yapılmış ve %64 oyla bağımsızlık kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı İzzetbegoviç'in 1 Mart günü Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ilan etmesi ardından Saraybosna'da çatışmalar başlamıştır. AB'nin Luxemburg toplantısında Bosna-Hersek'in tanınması yolunda karar aldığı 6 Nisan günü ise Sırp Sırp Saraybosna'ya ilk hava bombardımanını gerçekleştirmişlerdir (**Kut,2001:329**). Bosna-Hersek'i Tito döneminin Yugoslavya'sındaki denge arayışından kaynaklanan yapay bir cumhuriyet olarak gören Sırp, Bosna-Hersek'i işgallerinden sonra, Boşnakların ayrı bir ulus olmadığı iddiasıyla etnik temizliğe girişmişlerdir (**Uzgel,2004:495**). Bu cumhuriyetin 4.5 milyonluk nüfusunun %43'ü Müslüman, %32'si Sırp ve %17'si Hırvat'lardan oluşmaktaydı.

Sırp saldırısı Saraybosna dışında batıda Bihaç, doğuda Srebrenica, Tuzla, Goradze; Hırvat saldırıları ise güneyde Mostar Vadisi boyunca sürmüştür. Bu saldırılar sonucu 137.000 Müslüman Boşnak'ın öldüğü veya kaybolduğu, 2.3 milyon insanın yerinden olduğu sanılmaktadır. Ölenlerin 15.000 kadarının çocuk olduğu, ayrıca 20.000 kadının tecavüze uğradığı belirtilmektedir. Müslümanlara karşı Nazi tipi toplama kamplarının kurulması, binlerce kadın ve kızın ırzına geçilmesi "Sırp vahşeti" olarak tarihe geçecektir (**Soysal 1993:183**).

Birleşmiş Milletlerin Yugoslavya'daki krize müdahil olması ilk defa 25 Eylül 1991 yılında Güvenlik Konseyi'nin 713 sayılı kararı almasıyla başlamıştır. Bu karara göre; tüm eski Yugoslavya'ya her türlü silah, teçhizat sevkıyatının durdurulması için gerekli tedbirler yürürlüğe konulmuş, sorunun çözümü için, Avrupa Topluluğu ile işbirliğine başlamıştır.

Daha sonra Avrupa Topluluğu ve Birleşmiş Milletler müşterek uluslararası konferans düzenlemişlerdir. Ancak bu çabalar da Avrupa Topluluğu ile AGİK'in Birleşmiş Milletler ile birlikte soruna etkili çözüm getirmesine katkıda bulunamamıştır. Bosna-Hersek'te ise Başkan İzzetbegoviç, Sırların istila hazırlıklarını görerek 1991 sonlarında BM Güvenlik Konseyinden BM Barış Gücü gönderilmesini istemiştir. Bu arada Bosna-Hersek de bağımsızlığının tanınması için başvurusunu yapmış ve Hakemlik Komisyonunun önerisi ile Şubat 1992'de yapılan referandumda bölgedeki Sırların boykotuna rağmen bağımsızlık lehine oy verilmiştir. 3 Mart 1992'de Bosna-Hersek'in bağımsızlığı açıklanmıştır. Yapılan barış konferansında ise Sırlar Boşnakların kendi tarihi hudutları içerisinde kalmalarını kabul ederek, kendilerinin yaşadığı bölgelerde özel idarelerin "Kanton"ların kurulmasını istemişlerdir. Böylece Sırp Kantonları tezini ortaya atmışlardır. Avrupa Topluluğu ülkeleri, ABD ve diğer devletler Bosna-Hersek'i 7 Nisan 1992'de tanımışlardır. Sırbistan bu tanımayla karşı çıkarak, Radovan Karačić liderliğinde yasal olmayan bir parlamento kurup "Batı Sırp Cumhuriyetini" açıklamıştır.

ABD girişimiyle Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti üçlü görüşmelerine New York 'da devam edilmiş, ABD'nin OHİO eyaletinde **Dayton** şehrinde tertip edilen barış konferansı sonucunda 21 Kasım 1995 günü taraflar Bosna-Hersek ve Hırvatistan'ın mevcut uluslararası sınırlar içinde toprak bütünlüklerinin korunduğu ve Bosna-Hersek'in iki bölgeli yapıya sahip olacağı bir barış anlaşmasını parafe etmişlerdir. Barış anlaşması 14 Aralık 1995 günü Paris'te imzalanmıştır.

ABD'nin bu probleme müdahalesi ve Dayton Antlaşması ile saldırının sona ermesi sağlanmıştır.

Bu antlaşmada yer alan maddeler gereğince, Bosna Hersek'in bağımsız, egemen bir devlet olarak bugünkü sınırları içerisinde toprak bütünlüğünü koruması amaçlanıyordu. Ayrıca ülke topraklarının %51'inin Boşnak-Hırvat Federasyonu; %49'unun ise, Bosnalı Sırların kontrolü altında olmasına karar verilmiştir. Bu antlaşma Sırlara yönelik NATO tarafından uygulanan hava akınları ve bunu sonucunda Sırların toprak kaybetmeye başlaması, bu dönemde ABD tarafından önerilen Dayton Barış Antlaşmasının Sırlar tarafından kabul edilmesini sağlamıştır(**Kenar,2005:190**).

Bosna iç savaşı, Birleşmiş Milletler 'in, Avrupa Topluluğu'nun, NATO'nun aracılık ve barış çabalarına rağmen, Sırların inanılmaz vahşeti, Müslümanlara uyguladığı zulüm ve etnik temizlik hareketleriyle, üç buçuk yıl sürmüştür.

Bosna'dan sonra kriz yaşanan yer Kosova olmuştur. Sırp lar Kosova'ya ordu birlikleriyle kitle halinde 01 Mart 1998 tarihinde saldırıya geçmişler ve sistematik bir etnik temizlik hareketına girişmişlerdir. AB ülkeleri ve uluslararası toplum Bosna'dan ders almamış gibi katliama seyirci kalmıştır. NATO, Türkiye'nin yoğun diplomatik çabaları sonucu Sırp ları durdurmak amacıyla hava hareketına bir yıllık gecikme ile 22 Mart 1999'da başlamıştır. Gecikmenin nedenlerinden biri NATO'nun Kosova'ya müdahale etmesi ve Yugoslavya'nın saldırısını durdurması hususunda Rusya ve Çin'in vetosu karşısında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bir karar alamamasıdır. Bu durumda NATO askeri müdahaleyi “büyük çapta bir insanlık faciasını önleme” gerekçesine dayandırmıştır.

Bu uluslararası hukukta ilk kez rastlanan bir durum olarak emsal teşkil etmiş ve NATO'nun stratejik doktrinini etkilemiştir. Karar alınamamasına sebep olan bir diğer neden ise, Kosova Arnavut'larına yardım etmenin, Makedonya'daki Arnavutları isyana teşvik edeceği ile Kosova'daki bir çatışmanın Yugoslav sınırları içinde tutulamayacağı ve bunun Arnavutluk, Makedonya, Yunanistan'a ve hatta Türkiye'ye sirayet edeceği endişesiydi.

Balkanların diğer bir sorunlu bölgesi de Makedonya'dır. Makedonya üzerinde Sırp lar, Yunanlılar ve Bulgarlar hak iddia etmektedir ve ülke toprakları bu ülkelerin arasında sıkışmış durumdadır. Yunanlılar bu ülkenin topraklarının bir bölümü üzerinde tarihi hakları olduğunu iddia etmektedirler. Sırp lar ise, Makedonların esasında Makedonyalaşmış Sırp lar olduklarını ileri sürmektedirler. Diğer taraftan, Bulgaristan Makedonların gerçekte Bulgar olduğu iddiasındadır. Arnavut nüfus Makedonya'nın %23'ünü oluşturmaktadır ve Kosova olayları ile bu ülkeye olan Arnavut akını ile bu nüfus oranı daha da artmış olabileceği değerlendirilmektedir. Makedonya'da bu derece büyük Arnavut nüfus bulunması Makedonya bakımından çok önemli iç sorun teşkil etmektedir. Makedonya Arnavutlarının bağımsızlık yada Kosova ile birleşme gibi talepleri yoktur ancak daha fazla siyasi haklar istemektedirler. Şubat 2001 başlarından itibaren radikal unsurlardan oluşan Kosovalı Arnavut militanların (UÇK) hem Makedon hem de Sırbistan sınırında giriştikleri saldırılar ile tam bir barut fıçısı olan ülkede, saldırganlara karşı Makedon Ordusu'nun müdahalesi sonucu çıkan çatışmaların bir iç savaşa dönüşme riski ve savaşın tüm Balkanlar'ı içine alacak şekilde yayılması endişesi Türkiye tarafından da son derece ciddiye alınmakta ve kaygı ile izlenmektedir

Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Balkanlarda üç çeşit ittifak yapısının gelişmekte olduğu değerlendirilebilir.

Birinci ittifak Hırvatistan ve Macaristan arasında gelişmektedir. İkinci olarak Ortodoks ittifak Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve büyük ihtimalle Rusya'yı içermektedir. Üçüncü grup

lkeler olarak Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Makedonya, Romanya ve Türkiye arasında dostane ilişkiler ile askeri ve ekonomik işbirliği gelişmektedir. Bunun nedeni de sadece oralardaki Türk ve Müslüman nüfus değil, kültürel ve tarihi yakınlık ile günümüz meselelerinin çözümüne bakıştaki mşterekliliktir.

3.4. Yakın Dönemdeki Son Gelişmeler

Balkanlarda yakın dönemde yaşanan en önemli gelişme, kuşkusuz, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC)'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yugoslav halkının tercihini gerilim ve çatışmadan değil, değişimden yana kullanmış olmasındır. YFC, Miloseviç'in iktidardan ayrılmasının ardından, uluslararası toplumla bütünleşme yolunda önemli adımlar atmaya başlamış ve Miloseviç'i, Bosna ve Kosova'da yaptığı eylemlerden dolayı yargılanmak üzere uluslararası insan hakları mahkemesine teslim etmiştir.

Balkanlarda yakın dönemde yaşanan en önemli gelişme 14 Mart 2002 tarihinde Yugoslavya'nın yerini "Sırbistan-Karadağ" devletine bırakarak tarihe karışmasıdır. Balkan tarihi açısından çok önemli bu gelişmenin diğer önemli bir yönü de Yugoslavya'nın adının değişmesi ile birlikte, aynı zamanda belki de Balkanlarda on yıldır devam eden parçalanma sürecinin bittiği anlamına gelecek şekilde, Karadağ'ın bağımsızlık isteğinden şimdilik vazgeçmesi idi. Böylece bir zamanlar Adriyatik kıyılarını zorlayan Belgrad, şimdilerde toprak bütünlüğünü kısa vadeli anlaşmalarda korumaya çalışmaktadır. Karadağ'ın Sırbistan'la eşitlendiği anlaşma, bölgedeki krizleri bitirmemiş, şu ana kadar on yıldır yaşandığı gibi, sadece üzerini örtmüştür (www.diplomatikgozlem.com,2005).

Gelişmelerin, Avrupa Birliği'nin (AB) bölgedeki etkinliğinin artmasına yol açmak suretiyle Balkanlar'da yeni bir dönemin kapısını araladığını söylemek mümkündür. Bugün hemen hemen tüm bölge ülkeleri yüzlerini Avrupa-Atlantik kurumlarına çevirmiş durumdadırlar ve bu hedef onlar için, Balkanlıktan Avrupalılığa geçiş süreciyle özdeşleşmiştir.

Balkanlardaki bu yeni dönemin en önemli sonucu, bölgede elli yıl boyunca katı ve ödünsüz şekilde hüküm süren totaliter rejimlerin yerine insan haklarına saygı temelinde çoğulcu demokrasi anlayışının yerleşmesi sayesinde, Balkanlarda yaşanmış etnik ve ideolojik çatışmaların nnn kesilebilme ihtimalinin doğmasıdır.

Son dönemde pek çok Balkan ülkesi seçim süreci içine girmiştir. Hırvatistan'da yapılan seçimlerin ardından, Hırvat Hükümeti uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmek yönünde kayda değer yol kat etmiştir.

Çoğu kişinin Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı olduğu Hırvatistan'da hükümet, 20 Aralık 2002 Cuma günü ülkedeki Sırp Katolik Kilisesi ve İslam toplum liderleri ile, bu liderlerin temsil ettiği toplulukların statülerini düzene koyacak anlaşmalar imzalamıştır. Anlaşmalar söz konusu iki grubun devlet bütçesinden yardım almasını, ellerinden alınan gayri menkullerin geri verilmesini ve ulusal kurumlarda nispi olarak temsil edilmesini güvence altına almaktadır. Hırvatistan Başbakanı İvica Račan, söz konusu anlaşmaların, Hırvatistan'ın "demokratik, çok kültürlü ve çok dinli bir devlet" olduğunun göstergesi olduğunu belirtmiştir (www.balkantimes.com,2005).

Makedonya'da, Eylül 2000 ayında yapılan seçimlerde, uluslararası gözlemcilerin bazı seçim bölgelerinde usulsüzlük yapıldığına ilişkin uyarıları üzerine buralarda seçimlerin yeniden düzenlenmesi, Makedon yönetiminin, gecikmeyle de olsa, batının uyarılarına verdiği önemi ortaya koymuştur.

Bulgaristan'da, tüm siyasi partilerin destek verdikleri AB'ye üyelik konusu çerçevesinde, Meclis'ten geçirilmesi gereken uyum yasalarına ilişkin yasama sürecini uzlaşma yoluyla hızlandırmak amacıyla, Parlamento bünyesinde, her partinin eşit şekilde temsil edildiği bir Avrupa İşleri Konseyi kurulması, Bulgaristan'daki siyasi uzlaşma arayışını kuvvetlendiren bir unsur olmuştur. Ülkenin 2007 yılında AB üyesi olması beklenmektedir.

Arnavutluk ve Makedonya 21 Aralık 2002 günü iki ülke arasında askerî işbirliğine yönelik bir Anlaşma Andacı imzalanmıştır. İki ülke ayrıca, karşılıklı olarak uzmanlar, komutanlar, ve genelkurmay başkanları düzeyinde düzenli toplantılar yapılmasını da karara bağlamışlardır. NATO üyeliğine yönelik ortak çalışmalar da gündeme alınan konular arasında yer almıştır.

Yugoslavya'dan açıklamada, Yugoslavya'nın hava sahasını NATO'ya açmayı kabul ettiği belirtilmiş; Dışişleri Bakanı Goran Svilanović ve NATO Genel Sekreteri George Robertson arasında gerçekleştirilen mektuplaşmayla sağlanan anlaşmaya göre, Balkanlar'da görevli İttifak uçakları Yugoslav hava sahasını kullanabilme imkanına kavuşmuştur. Dışişleri Bakanlığı'ndan yayımlanan bir açıklamada, söz konusu anlaşma "ilişkilerin yeniden

düzelmesi yönünde atılmış temel bir adım” olarak nitelenmiştir (www.balkantimes.com,2004).

Soğuk Savaş'ın ardından Transilvanya'daki Macar azınlık yüzünden ilişkileri sürekli gerginlik içerisinde olan Macaristan ve Romanya stratejik ortak olma yolunda ilerlemektedirler. 5 Eylül 2002 tarihinde Bükreş'i ziyaret eden Macar Dışişleri Bakanı Laszlo Kovacs, eski Macar Hükümeti'nin yarattığı medeni kanun yüzünden kaynaklanan iki ülke arasındaki problemlerin üstesinden geldiklerini belirtmiştir. İki ülkenin de yıl sonuna kadar kanunlarını ıslah edeceğini açıklayan Kovacs, Romen meslektaşı Geoana ile yaptığı basın toplantısında, kısa süre içerisinde iki ülke arasında bir stratejik ortaklık anlaşması imzalanacağını duyurmuştur.

12 Aralık Perşembe günü Arnavutluk Dışişleri Bakanı İtir Meta ve Romanya Cumhurbaşkanı İon İliescu tarafından yayımlanan ortak açıklamada, Arnavutluk ve Romanya'nın NATO ve AB yapıları ile bütünleşme konusunda aynı görüşte olduğu belirtildi. Aynı gün içinde, Arnavutluk Kabinesi, Meclis Komisyonu'nun endüstri üzerine gerçekleştirdiği bir toplantıda bölgesel işbirliğini siyasi öncelik olarak belirlenmiştir.

Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan yeni devletler arasındaki uyuşmazlıklar, savunma amaçlı askeri bir örgüt olan NATO'yu belki ileride yeni düzenlemelerle bu tür uyuşmazlıklarda görev verilmek üzere yarı askeri, yarı siyasi uluslar arası bir örgüt haline de getirebilecektir (Ötekin ,2000;313).

Şüphesiz ki, bölgenin bir çatışma merkezi olmaktan çıkmaya başlamasının, demokratikleşme ve insan hakları alanında kaydedilecek gelişmelerin, soydaşlarımız açısından da olumlu etkileri olacaktır.

Balkan ülkelerini bugünlere getiren olumsuz gelişmeler artık geride bırakılmıştır gibi görülmektedir, ancak çözülmemiş birçok sorunun buzdolabında beklemekte olduğu ve bölge içindeki dinamiklerin değişimiyle her şeyin yeniden alevlenebileceği unutulmamalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL VE KÜRESEL GÜÇLERİN BALKAN POLİTİKALARI

Soğuk savaşın sona ermesinin ardından dünya politik sistemi yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemin başat kavramı küreselleşme olarak saptanabilir.

Amerika ve Avrupa kıtalarında başlayıp Güneydoğu Asya ve dünyanın diğer bir çok bölgesinde devam eden bölgesel örgütlenme girişimleri de, söz konusu küresel gelişmelerin doğal bir parçası haline gelmiştir. Bölge esasına dayalı ekonomik/siyasal örgüt kurarak sistemde etki doğurabilen bölgelerin, genellikle sistemde güçlü aktör olarak adlandırılan üyeleri bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu etkin bölgelerde gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Söz konusu gelişmiş bölgelerin dışında kalanlar ise, ya marjinalleşmekte yada uydu haline gelmektedir. Bu koşullar altında uluslar arası küresel sistem aslında, eşitsiz ve farklılaşmış bir dünya ekonomisi anlamı taşımaktadır. Eşitsiz dünya, çok sayıda yarış alanları halinde parçalara ayrılmış bir dünyadır ve her bir parçada farklı aktörlerin farklı kombinasyonları, benzer uygulamalarda bulunmaktadır. Bu durumda gelişmiş dünya ile gelişmekte olan dünya arasındaki ayırım giderek belirginleşmekte, gelişmekte olan dünyanın uluslararası sisteme ilişkin söylemi “batı karşıtlığı” olmakta, bunalım ve çatışmalar özgül yerel olaylar gibi ortaya çıkmaktadır. Tanımlanan küresel dünyadaki aktörler de, eski sistemdeki aktörlerden farklılaşmışlar.

Devlet, sistemdeki değişikliklere yanıt verme gücünü çektikçe, devlete koşut ekonomik/siyasal sistemler(firmalar,mafyalalar,cemaatler,dinsel kuruluşlar) güçlenmekte ve daha da önemlisi yaygınlaşmaktadır. Böylece, küreselleşen uluslararası sistemde fazla sayıda aktörün faaliyeti söz konusu olmakta ve bunlar da farklı işbirliği kombinasyonları ile güç artırma mücadelelerine dahil olmaktadır.

Uluslararası sistemde şiddetle rekabet eden ve aynı ölçüde birbirlerine bağımlı olan aktörlerin bu alandaki faaliyetleri öncelikle ekonomik niteliktedir. Ekonomik düzlemde yaşanan bu türden ilişkiler, doğal olarak sistemde siyasal olarak karşılıklı bağımlılık ilişkilerini de beraberinde getirmektedir. Artık hiçbir aktör, diğerlerini gözetmeden politikalar üretememektedir.

Küreselleşen dünya sisteminde, tanımlanan özellikleri nedeniyle aktörler, faaliyetlerini kendi toprakları dışında yoğun olarak sürdürür duruma gelmişlerdir. Kendi toprakları dışında

faaliyet gösteren aktör sayısı arttıkça, uluslararası sistem de giderek adem-i merkeziyetçi bir yapılanmaya kaymakta ve dünya dengeleri yeniden oluşmaktadır.

Günümüz uluslararası sistemdeki güçlü aktörler; ABD, AB, Rusya, Japonya, Çin olarak dile getirilmektedir. Bunların her biri, birer alt sistem olarak ele alınmakta ve Dünya'nın bütününe yönelik politikalar ürettikleri kabul edilmektedir. Bu durumda aralarında rekabet, hatta çatışma kaçınılmaz olmaktadır.

Türkiye gibi ülkeler sistemdeki güçlü aktörlerin yaptıkları türden karşılıklı ilişkileri yönetme ve yönlendirme kapasitesine sahip değildirler. Bu tür ülkeler, ancak coğrafi olarak buldukları bölgedeki dengelerin düzenlenmesinde birbirleri ile rekabet eden büyük güçlerin, buralardaki etkileri konusunda rol oynayabilmektedir.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafya ve tarihsel olarak kurulmuş ekonomik ve siyasal bağlar göz önüne alındığında, Türkiye açısından birbiri ile mücadele eden önemli güçlerin başında Avrupa Birliği ve ABD gelmekte ve bu iki uluslararası aktörün gerek birbirlerine yönelik, gerekse dünyanın bütününe yönelik politikaları, Türkiye'nin dış politika davranışları açısından belirleyici olmaktadır(Dedeoğlu,2001;228).

1. 1990'LI YILLARDAN İTİBAREN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DIŞ VE BALKAN POLİTİKASI

1.1. Avrupa Birliği'nin Dış Politikası

AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası oluşturma konusundaki ciddi çalışmalarına Soğuk Savaş'ın sona ermesi dönemine rastlanmaktadır. (Kale,2001:293)

Lüksemburg'ta 28 - 29 Haziran 1991'de toplanan Avrupa Konseyi; henüz aralarında tartışılırken ve BİRLİK antlaşması metni üzerinde ilerleme kaydetmemişlerken, birden bire patlayan Yugoslavya Krizi, Avrupa Topluluğu'nu ortak bir dış politika ve güvenlik politikasını izlemeye zorlanmıştır. Daha o günlerde adı "BİRLİK ANTLAŞMASI" olan antlaşma projesinin metninin yazılmasına girilmiş ve üç evreli bir birlik anlaşmasına geçilmesine karar verilmiştir.

AT'nin ortak dış politika ve güvenlik politikası üç biçimde yürütülmüştür;

1. İşbirliği : Klasik hükümetler arası bir temele dayalı olarak ortak durumları saptamak için;

2. Ortak faaliyet : Avrupa Konseyi'nin saptadığı alanlarda bütünleştirilmiş eylemler için;

3. Güvenlik : Birlik'in güvenliğine ait tüm sorunları içeren ve fakat BAB ile bağlantılı olarak ve NATO'nun sorumluluk ve yetkilerine saygı duyarak savunma konularında iki yada çok taraflı işbirliği yaparak sağlanacaktır.

Bu toplantıda Aralık 1990'da Roma ve 15 Nisan 1991'de Lüksemburg toplantılarında Avrupa Konseyi'nin çizdiğinden çok daha geniş ortak faaliyet alanları hakkında da bir "ek" yapılmıştır. Bu ek'te şunlar vardır :

- ✓ Silahlanma alanında sanayi ve teknolojik işbirliği,
- ✓ Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne askeri teknoloji transferi ve silah ihracatının kontrolü,
- ✓ Nükleer yayılmaya (NPT) bağlı sorunlar,
- ✓ Silahlanmanın kontrolü, silah indirimlerine ait görüşmeler, AGİK içinde güvence önlemlerinin alınması,
- ✓ BM bünyesinde barışın sürdürülmesi için yapılacak harekate katılma.
- ✓ İnsani bakımdan müdahalelere katılma,
- ✓ AGİK'e ait sorunlar,
- ✓ SSCB ile ilişkiler (henüz dağılmamıştı),
- ✓ Atlantik ötesi ilişkiler.

Avrupa'nın yöneldiği siyasal birlik, **Avrupa para birliği** ve **Ortak Dış ve Güvenlik Politikası** olmak üzere iki önemli ayağa oturmuş bir bütünleşmedir.

Söz konusu çerçevede Mart 1992'de bir araya gelen Fransa ve Almanya, NATO dışında faaliyet gösterecek bir Avrupa Askeri İttifakı'nı harekete geçirmeyi istediklerini beyan etmişlerdir. Bunu, Avrupa'nın ABD askeri baskısından rahatsızlığını ifade etmenin bir yolu olarak değerlendirmek mümkündür.

19 Haziran 1992 tarihli Petersburg Deklarasyonu ile BAB'ın NATO'nun Avrupa kanadı rolü bir kez daha yinelenmiş; 10-11 Ocak 1994 tarihindeki Brüksel toplantısında “ barış için ortaklık” ve “Birleşik Ortak Görev Güçleri” girişimleri başlatılmıştır. Bu girişim çerçevesinde

BAB'ın, AB 'nin ortak güvenlik ve dış politika gereğince NATO'nun Avrupa ayağı olarak çalışması öngörülmüştür. Birleşik Ortak Görev Güçleri; NATO güçlerinin BAB'a tahsis edilmesi , bu iki kurum arasında iş bölümü yapılması ve aralarında rekabete engel olma amaçları ile oluşturulmuştur (**Dedeoğlu,2001:234**).

Aralık 1999 AB Helsinki Zirvesi, Avrupa'nın güvenlik konularında Amerika'dan daha bağımsız bir kapasiteye sahip olmasına vurgu yapmakla birlikte, AB üyelerinin kolektif savunması için NATO'nun temel bir örgüt olmaya devam edeceğini de sonuç bildirgesinde belirtmiştir (**Erdem,1999:201**).

AGSP konusu, çerçevesi tam olarak belirlenip bitmiş bir sorun değildir. AB ve ABD arasında bu konudaki gerilim ve çelişme sürmektedir. AB, karar süreçlerinde kesin olarak kendisinin inisiyatif kurduğu bir "Avrupa Ordusu" oluşturmaya kararlıdır; böyle orduya mutlak biçimde gereksinimi vardır. ABD ise, Avrupa Savunuma Gücü'nün NATO aracılığıyla kendisiyle bağlantılı olarak kurulmasını ve bu güç üzerinde söz hakkının olmasını istemektedir.

Türkiye'nin bu gerilim içindeki yeri, AB ve ABD'nin politikalarının iyi değerlendirilip, ülke çıkarlarına göre hareket edilmesi neticesinde ortaya çıkacaktır.

Nitekim, AGSP tartışmalarında, Türkiye'nin Avrupa Ordusu'nun karar mekanizmalarında yer alma isteği ciddi bir mukavemet ile karşılaşmış, bunun üzerine Türkiye NATO nezdinde veto tehdidini öne sürmüştür. Gelinek noktada 2 Aralık 2001 tarihinde Ankara protokolü imzalanmış, Türkiye, Ankara Protokolü ile yıllardır sürdürdüğü haklı tezlerden vazgeçmiş ve Avrupa ordusunun komuta kademesinde yer almamayı kabul etmiş ve bu ordunun, Kıbrıs ve Ege'deki bir çatışmada Yunanistan'ın yanında yer almayacağına dair garantiler edinmiştir (**Aydoğan,2002:318**).

1.2. Avrupa Birliği'nin Balkan Politikası

Uluslar arası sistemde özellikle 1990'lı yıllarda merkezi bir rol edinme çabası içerisindeki AB, soğuk savaş sonrası Balkan sorunlarını tek başına çözümlenmeye kalkıştıkça ancak çözümsüzlük üretmiştir. AB'nin kendi başına aldığı kararlarla olumsuz şekilde etkilediği sorunların sayısı hiçte az değildir(**Varlık,2003,2**).

1990'ların başında Soğuk Savaşın sona ermesi ile Doğu Bloğunda meydana gelen sosyal ve politik gelişmelerin sonucu olarak, uluslararası sistem güçlü bir değişimle karşı

karşıya kalmıştır. 1989-1990 devriminin bir sonucu olarak Doğu bloğundaki rejim değişikliği, globalleşme ve AB entegrasyonundaki ivmelenme bu coşkulu havanın başlıca nedenlerindedir. Bununla birlikte bazı gelişmeler bu havayı büyük ölçüde etkilemiştir. Politik radikalizm, etnik çatışmalar, uluslararası terörizm ve yükselen kökten dinci hareketler “Yeni Dünya Düzeni”ne ve soğuk savaş sonrası Avrupa düzenine meydan okumuştur (**Şirin,2002:1**).

Soğuk savaş döneminde olmayan bir AB-Comecon ülkeleri ilişkisi, soğuk savaş sonrası dönemde gelişmeye başlamıştır. Bu gelişim sürecinde AB ve AB Komisyonu üç temel prensibe dayalı bir stratejiye baş vurmuştur.

Bunlardan ilki “**şartlara uygunluk**” prensibidir. Bu prensibe göre AB komisyonun kurduğu yakın ilişkiler şu koşullarda gerçekleşecektir; serbest ve demokratik seçim gerçekleştirilmesi, yasalara saygı, insan haklarına saygı, özellikle azınlık haklarına saygı ve pazar ekonomisinin oluşturulmasına yardım edecek ekonomik reformların yerine getirilmesidir.

İkincisi ise “**ayırma**” dır. Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa komisyonu ile ilişkilerinde temel iskeleti oluşturan her bireysel anlaşmanın belirli maddeleri, her ülkedeki mevcut koşullara göre değişkenlik göstermektedir.

Son olarak “**blok blok**” pazarlık prensibidir. Böylece üçüncü prensip diğer iki prensibin sonucudur.

Bununla birlikte Yugoslavya’nın dağılmasıyla manzara değişmeye başlamıştır. Etnik çatışmalar kanlı bir savaşa dönüşmüştür. AB diplomatik yolla barışı sağlamaya çalışmış, üye ülkelerin uyguladığı farklı politikalar nedeniyle birleşik, uygun ve tedbirli bir politika uygulanamamıştır. Örneğin, Alman baskısı altında AB komisyonu Slovenya ve Hırvatistan’a, Fransa Sırbistan’a destek vermiş ve Büyük Britanya bu ilişkiye aracılık etmiştir (**Şirin,2002**).

İngiltere, Balkanlarda ki mevcut ekonomik yapı ve güçler dengesinin korunması, Almanya ve Rusya’nın nüfus alanlarının genişletmesinin önlenmesini ve özellikle Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova gibi Müslüman nüfus bölgenin oluşmasına engel olunması ilkeleri doğrultusunda bir politika izlemiştir. Almanya’nın aksine Yugoslavya’nın toprak bütünlüğünü savunmuş, güç kullanılmasına karşı çıkmıştır. Parçalanmanın önünü alamayacağını anladığında ise Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek’i tanımıştır. Avrupa’nın güvenliğini tehdit edebilecek boyutlara ulaşmış bir savaşın yaşanmaması için diplomatik çabalar içerisinde girmiştir. Çatışmanın yayılması sonucu Rusya’nın istenmeyen

bir şekilde doğrudan müdahale edebileceği hususunu sürekli dikkate alarak hareket etmiştir. Avrupa'nın sorunlarını A.B.D. ile birlikte çözmeye soyunmuş böylece hem Fransa ve Almanya'nın nüfuz alanlarını sınırlamaya hem de B.M.G.K. (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 'nin daimi üyesi olarak dünya üzerindeki etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Sonraki bütün girişimlerde aktif rol almıştır.

Fransa ise Balkanlardaki mevcut güçler dengesinin korunması yeni nüfuz alanlarının oluşturulmaması, savaşın yayılmasının önlenmesi ve sorunun Avrupalılar tarafından çözülmesi yönünde politikalar üretmiş ve uygulamıştır. Bu kapsamda Balkanlarda muhtemel bir Alman nüfuz alanı ile Müslüman nüfuz bölgelerinin oluşturulmasında engel olmaya, Avrupa'nın sorunlarının A.B.D. olmadan da çözülebileceğini göstermeye ve Avrupa Birliği (A.B.) için ortak bir dış savunma politikası oluşturarak A.B. siyasal liderliğine soyunmaya ve bu konumda başarıyla faaliyet gösterebileceğini ispat etmeye çalışmıştır.

Genel olarak AB, hem Bosna-Hersek'de, hem de Yugoslavya'da, üye ülkelerin dengesiz gücü, genel bir dış politika uygulayamama, güvenliği sağlamadaki yetersizlik ve birliğin dayanışma sergileyememesinden dolayı ara bulucu olmada başarısızlığa uğramıştır (**Şirin,2002**).

Dayton Barış Antlaşması ile uluslararası çevreler Balkan bölgesinin geleceği ile ilgili daha iyimser düşünmeye başlamışlardır.

Balkanlara yönelik politikalarında ortak bir tavır sergileyemeyen Avrupa Birliği, yeniden yapılanma sürecinde Maastricht Antlaşması ile birlikte dış politika konusunda yeni adımlar atmanın gerekliliğini, Yugoslavya'da meydana gelen gelişmelerin İtalya, Almanya ve özellikle de Yunanistan'ı tehdit etmesi sonucu görmüştür. Bunun sebepleri, kaçak göç, güvenlik tehdidi ve ekonomik sebepler olarak sıralanabilir. Bu çerçevede Avrupa Birliği, 1996 yılından itibaren Balkanlara yönelik **“bölgesel yaklaşım”** olarak nitelendirdiği yöntemi geliştirmiştir.

Balkan sorununa, **“bölgesel yaklaşım”** politikası, 1990'ların ikinci yarısındaki AB'nin Balkan politikasındaki değişimin en büyük göstergesi olmuştur. Bu yaklaşımın amacı Dayton Antlaşması'nın(1995) önemini arttırmak, ekonomik başarı ve politik istikrarı sağlamaktır.

Diğer taraftan, yabancı yatırımcının yatırım yapabilmesi ve eski Yugoslav eyaletlerinin pazar ekonomisine geçiş yapabilmesi için uygun ortamın sağlanması, alt yapı sisteminin geliştirilmesi ve tüm bunların sağlanması için ekonominin yeniden yapılandırılması gerekmektedir

AB ile ilişkide olan Güney Doğu Avrupa ülkeleri ve Batı Balkan ülkeleri iki farklı gruptur ve AB yaklaşımı farklı olacaktır. Arnavutluk ve Makedonya ilk gruptadır. Bu iki ülkenin, ikinci grup ülkelerle karşılaştırıldığında, AB ile daha ileri düzeyde ilişkileri vardır. Bosna-Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya federasyonu ikinci grup ülkeleri oluşturmaktadır.

Bölgesel yaklaşım, 29 Nisan 1997'de Genel İlişkiler Konseyi tarafından belirlenen, politik ve ekonomik koşullara uygunluğa dayanmaktadır. Bölgesel yaklaşımın geliştirilmesi için, AB komisyonu bu beş ülkeye , istikrar ve kurumsallaşma antlaşmasını önermiştir. Böylelikle bu ülkeler AB ile ilişkilerini sürdürme ve ilerletme fırsatını yakalamışlardır. Başka bir deyişle AB bu ülkelere tam birleşme yolunu açmıştır. Yakın bir gelecekte Bulgaristan ve Romanya, orta vadede Hırvatistan ve Slovenya ile Makedonya, uzun vadede Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ile Bosna Hersek, Arnavutluk AB'nin tam üyesi olabileceklerdir.

1996-1999 yıllarındaki bölgesel yaklaşım politikası etkisizdir, fakat Kosova krizinden sonra AB Balkan vizyonunu geliştirmek zorunda kalmıştır.

1999'un başlangıcında Kosova Krizi'nin patlak vermesi ve 78 gün süren NATO hava saldırısıyla krizin sona ermesi, Dost Operasyon Kuvvetleri, Avrupa'daki güvenliği sağlamada hızlandırıcı bir etki yapmıştır. Bu nedendir ki, Güney Doğu Avrupa Ülkeleri'yle oluşturulan "İstikrar Paketi" nin arkasındaki en büyük motivasyon kaynağı Kosova Krizi'dir (**Şirin,2002**).

İlk kez Nisan 1999 yılında Almanya'nın Balkan İstikrar Paketi'na (İP) ilişkin bir taslak metnini Avrupa Birliği Komisyonu'na sunması ile başlayan ve 10 Haziran 1999'da AB Bakanlar Konseyi tarafından Köln'de, 28 ülke ile yirmiyi aşkın uluslararası ve bölgesel kuruluşun katıldığı toplantıda kurulan İstikrar Paketi AB'nin önemli bir başarısıdır.

Antlaşma AB ile ilişkilerde Balkan ülkelerine yeni bir yön ve Avrupa-Atlantik entegrasyonuna yeni bir perspektif sağlamıştır. Güney Doğu Avrupa için hazırlanmış 2003 yılı raporunda bu ülkelerin politik, ekonomik ve yönetsel reformların yerine getirilmesinde, çok başarılı oldukları belirtilmiştir. Sivil toplum kontrolünün askeriye üzerindeki hakimiyeti, makro-ekonomik alanda, bölgeler arası destek ve bölgesel yardımlaşma dikkati çekmektedir.

Bütün faaliyetler göz önüne alındığında, AB'nin Batı Balkanlara en geniş yardım naklini gerçekleştirdiğini, böylelikle bölge ekonomisi üzerindeki en önemli aktör olduğunu söyleyebiliriz.

AB'nin politikası, demokrasinin gelişmesi, ekonomik gelişim ve bölgesel yardımlaşmanın gelişmesi üzerinedir. Bu açıdan, "İstikrar Paketi" Avrupa'nın Balkan ülkelerine demir atmasını ve AB'nin birleşme sürecinde baş aktör olmasını sağlamaktadır.

İstikrar paktının genel stratejisi, barışı koruma, Güney Avrupa’da istikrar ve başarıyı sağlama; Helsinki Final anlaşmasının katı prensiplerinin vasıtasıyla, etkili bölgesel yardımlaşmanın ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi; makro politikaya dayalı canlı pazar ekonomisini yaratmak; Güney Doğu Avrupa ülkelerinin öncelikle AB’ye ve Avrupa-Atlantik yardımlaşma yapılarına tam entegre olması olarak özetlenebilir.

Genel olarak Avrupa Birliği’nin Balkan Politikasını özetlemek gerekir ise;

Uluslararası sistemde özellikle 90’larda merkezi bir rol edinme çabası içindeki AB, soğuk savaş sonrasında Balkanlar’daki sorunları tek başına çözmeye kalktığı durumlarda çözüm yerine çözümsüzlük üretebilmiştir. Özellikle de AB’nin kendi başına aldığı kararlarla olumsuz etkilediği sorunların sayısı, hiç de az değildir. Yugoslavya’daki krizde izledikleri politika başarılı değildir.

Yugoslavya’daki krizde yaşadığı başarısızlığı örtmek için, AB ilk olarak “**Bölgesel Yaklaşım**” politikasını ve daha sonra “**İstikrar ve Kurumsallaşma**” sürecini izlemiştir.

Balkan politikasında AB’nin öncelikli hedefi, bölgede politik ve ekonomik istikrarı sağlamaktır. Bu bağlamda serbest pazar ekonomisini kalmayıp, bu amaç için gerekli kurumsal altyapı oluşturulmasında da başarıya ulaşmak için sıkı çaba sarf etmiştir. Aynı zamanda demokratikleşme sürecine, yasalara ve insan haklarına saygı gibi kriterlere gerekli önemi vermiştir.

Bölgesel yaklaşımdaki etkinsizlik fark edilir edilmez, AB istikrar ve kurumsallaşma anlaşması ile Balkanlar’daki vizyonunu geliştirmiştir. Bunlara ek olarak CARDS programı ile AB ‘nin yaklaşımı daha yapısal bir görünüş kazanmıştır (**Şirin,2002**).

Avrupa Birliği, Balkan ülkelerine yönelik en çok yardım yapan kurumlar arasında yer almaktadır. 1991 yılından 2001 yılına kadar olan dönemde, çeşitli yardım programları adı altında Balkanlara 6 milyar doların üzerinde yardım yapmıştır. Bu yardımın 840 milyon doları, 2001 yılı yardım programlarını kapsamaktadır. Yardımların yaklaşık 2 milyar 300 milyon doları Bosna-Hersek, 367 milyon doları Hırvatistan, yaklaşık 1 milyar doları Arnavutluk, 452 milyon doları Makedonya ve 1,9 milyar doları ise Yugoslavya Federal Cumhuriyeti’ne verilmiştir. Ayrıca Avrupa Birliği, aday ülke olan Romanya ve Bulgaristan’a, “katılım öncesi yardım” adı altında her yıl yaklaşık 850 milyon dolar yardımda bulunmaktadır.

2. 1990'LI YILLARDAN İTİBAREN ABD'NİN DIŞ VE BALKAN POLİTİKASI

2.1. ABD'nin Dış Politikası

ABD'nin dış politika stratejilerinde jeo-politik ve jeo-ekonomik yaklaşımlar birlikte var olmuştur.

1991'de yeniden belirlenen jeo-ekonomik politikalar yeni stratejilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. ABD 2020'ye kadar önünde kendisine karşı koyacak herhangi bir silahlı gücün bulunmadığını hesaplayarak Rusya Federasyonu etrafındaki üslerini azaltma yoluna gitmiştir. ABD'nin yeni stratejisi serbest piyasa ekonomisiyle birbirlerine bağlı, demokratik ülkelerden bir ağ örmek biçiminde ortaya çıkmıştır. Ekonomileri birbirlerine bağlanan, istedikleri malı veya hammaddeyi birbirlerinden satın alabilen demokratik ülkeler birbirleriyle savaşmayacaklardır. Yeni Dünya Düzeni, “**Ticaret Devleti**” sistematığı üzerine kurulması öngörülmüştür.

Oysa, ABD'nin jeo-ekonomik ağırlıklı yeni stratejisi Yeni Dünya düzeni içinde gerekli barışı sağlayamamıştır. Liberalleşme hareketi dünyada etnik çatışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Gelişmekte olan ülkeler kitle imha silahlarına sahip oldular. Müslüman ülkelerde islami akımlar teröre bulaşmışlardır. Bölgesel ekonomiler kendi içlerine kapanma ve kendilerini yüksek gümrük duvarlarıyla koruma eğilimine girmişlerdir. Çin geleceğin büyük bir askeri gücü ve ekonomik gücü olarak uluslararası alanda etkili olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler karşısında ABD yine jeo-politik stratejilerine ağırlık vermeye başlamıştır **(Köni, 2004:245)**.

1990'lı yılların başında Soğuk savaşın sona erdiği dönemdeki Amerikan stratejisi, belirli ve tanımlı tehditlere karşı çıkma ve bazı Üçüncü Dünya devletleri (Libya, Irak, İran, Küba) üzerinde etki oluşturma biçiminde gelişmiştir. Bu, önemli bölgesel çatışmalarda caydırıcı askeri gücü elinde bulundurma stratejisi anlamına gelmektedir. Aynı dönemde, bu stratejinin bir diğer ayağını da “benzer güçlerin rekabeti” ne dayanan davranışlar oluşturmaya başlamıştır. Bu strateji, ABD'ye karşı çıkma kapasitesi kazanma yolundaki uluslararası aktörler ile mücadele politikası anlamına gelmektedir. ABD, benzer güçlerle mücadelesini Amerika ve Avrupa kıtalarının topraklarında değil, daha çok çıkar bölgeleri olarak tanımladığı diğer coğrafyalarda, küçümsenmeyecek askeri varlığı ile de destekleyerek, sürdürmektedir **(Dedeoğlu,2001:230)**.

2.2. ABD'nin Balkan Politikası

ABD'nin Balkan coğrafyasındaki varlığı 1947 Truman Doktrini çerçevesinde, Türkiye ve Yunanistan'ı komünizmin, daha doğrusu Sovyetler Birliğinin tehdidine karşı korumakla başlamış ve 1952'de bu iki Balkan Devletinin NATO'ya alınmasıyla süreklilik kazanmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ve bunun komünist Balkan ülkelerinde aynı doğrultuda yarattığı değişimden sonra, Washington'un Balkan politikası önemli değişimler geçirmiştir.

Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan'ın çatışması , diktatör Çavuşesko'nun devrilmesiyle Romanya'da iç krizin belirmesi, Arnavutluk'ta önce sosyalist rejimin, daha sonra sosyal sistemin dağılması (1997 mali krizi) ve bölgede diğer bunalımların yaşanması sonucunda, ABD'ne Adriyatik'e ve çevresindeki diğer denizlere çıkma imkanı yaratılmıştır.

Yugoslavya'nın dağılması , Batıların bu bölgede etkin rol almalarının en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Belgrat rejiminin doğrudan denetimi altında olan Yugoslavya ordusunun önce Slovenya'ya, sonra Hırvatistan'a en sonda da yerel etnik güçleri ile birlikte Bosna-Hersek'e saldırmasıyla, eski Yugoslavya varlığını yitirmiştir. Krizin ortaya çıkmasını takip eden uzun bir süre boyunca ABD, bu bölge ile olan ilgisini net olarak ortaya koymamıştır. Bu yüzden Yugoslavya sorununun çözümü Avrupa'ya bırakılmıştır. Ancak, Avrupa'nın ara buluculuğu başarısız olunca , ABD krizle derinden ilgilenmeye başlamıştır.

ABD yetkilileri , ancak Srebница trajedisinden sonra, yani 1995 yılının yaz ayında, ABD'nin NATO içindeki üstünlüğünü göstermek ve Clinton'un konumunu güçlendirmek için, Bosna-Hersek'e ABD askerlerinin gönderilmesinin riskli olmadığını ABD Kongresi'ne kanıtlamaya çalışmışlardır.

Bununla beraber ABD, Avrupa'ya kendisi olmadan karar verme sürecinin bittiği mesajını vermiştir. Yani, ABD Avrupa'da olduğu gibi, Balkanlar'da da üstün bir güç olduğunun itiraf edilmesi gerektiğini, Avrupalıların Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te ki savaş ile ilgili dört yıl içerisinde yaptıklarının yetersiz kaldığını, kendisinin Balkanları yönetebileceğini belirtmiştir (**Türkoğlu,2001:283**).

Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana Rusya ve NATO'nun karşı karşıya geldiği ilk durum olması nedeniyle Kosova endişe verici bir bölgeydi. Kosova krizinde ABD'nin kararlı tutumu ve Rusya Federasyonu'nun etkisinin sınırlı kalması ABD'nin bölgedeki etkinliğini daha da artmıştır.

ABD'nin Bosna'da sorunu çözdüğünü veya Kosova sorununu tek başına çözebileceğini söylemek abartılı bir yaklaşım olur. Ancak gelinen bu noktada her iki bölge için de en fazla inisiyatif ABD tarafından gösterilmiştir. Bir çok eksiklerine rağmen Bosna'da

akan kan, Dayton Antlaşması sayesinde durmuştur. Aynı durum Kosova'daki çatışmalar ve Kosova sorunu içinde geçerlidir. Kosova'da varılacak herhangi bir siyasi çözüm, geçici olmaya mahkumdur. Ancak Kosova'da eğer bugün çatışmalar durdurulmuşsa bunda olaya Amerika'nın doğrudan müdahalesinin etkisi vardır.

ABD için Kosova sorunu birkaç açıdan önem taşıyordu. İlk olarak, bu sorun Balkanlardaki istikrarı bozma potansiyeli taşımaktadır. İkinci olarak, ABD, Kosova üzerinde denetim kurarak hem Yugoslavya hem de Makedonya'daki gelişmeleri etkileyebilmekteydi. ABD gerek Tiran yönetimi, gerekse Kosova'da İbrahim Rugova liderliğinde örgütlenen pasif direniş hareketi üzerindeki etkisini sürdürerek yaklaşık 10 yıl boyunca buradaki rahatsızlığın çatışmaya dönüşmesini engelleyebilmiştir.

Fakat şubat 1998'de itibaren, pasif direnişin yerini UÇK (Ushtria Çlirimtare Kosoves) öncülüğündeki silahlı mücadele alınca, ABD, Temas grubu (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, İngiltere, İtalya) ülkeleriyle toplantılar düzenlemeye başlamış ve girişimlerini arttırmıştır. Bu çerçevede , Fransa'da Rambouillet'de yapılan ve Kosova'ya uluslararası bir kuvvetin yerleştirilmesi gibi önerilerin ortaya atıldığı görüşmelerden de bir sonuç çıkmayınca, ABD önderliğinde NATO ülkelerine ait uçaklar, 24 Mart 1999'dan itibaren Yugoslavya'yı bombalamaya başlamıştır (**Uzgel ;2004:276**).

ABD'nin Balkan ülkeleri içinde NATO müttefikleri olan Türkiye ve Yunanistan'ın dışında Arnavutluk'a yakın bir ilgi göstermekte olması dikkat çekici bir olaydır. Washington'un ilk kez Mart 1991 tarihinde siyasal ilişkiler kurduğu bu yoksul ülkeye Dış İşleri Bakanı'nı göndermesi, Arnavutluk'un ABD dış politikasındaki önemini göstermiştir. Çok geçmeden ABD, Arnavutluk'a 35 milyon dolar bir yardım vaadinde bulunmuştur. Bu tutum, ABD'nin Akdeniz'in ve Balkanların orta yerinde her zaman stratejik bir önemi olabilecek, 3,5 milyon nüfuslu Arnavutluk ile özel bir ilişki kurmak isteğini akla getirmektedir. Arnavutluk'un NATO'ya üye olmak için başvuruda bulunması da onun Moskova'nın desteğine sahip yeni Yugoslavya Federasyonu karşısında güvence bulmak arzusunu yansıtmaktadır. Bu ilişki dikkate alındığında içinde bulunduğumuz dönemde Amerika'nın bölgedeki çıkarları ile Türkiye'nin bölgedeki çıkarlarının aynı paralelde olduğu söylenebilir.

Clinton' dan sonra ABD'nin yeni yönetiminin bölgede takınacağı tavır herkes tarafından merak edilmiştir. Bölgedeki istikrarın sürdürülmesinde çok önemli olan NATO' nun bölgedeki varlık derecesini bu yönetim belirleyecekti. Bu sorunun cevabı ABD Dışişleri Bakanı'ndan geldi. Colin Powell, NATO Dışişleri Bakanları toplantısı ve AB yetkilileriyle görüşmek üzere gittiği Belçika'nın başkenti Brüksel'de bir dizi görüşme yaptı. ABD'nin

Balkanlardan çekilmesi konusunda "Müttefiklerimizle birlikte gider, birlikte döneriz" diyen Powell, NATO çekilmeden, Amerikan güçlerinin Kosova ve Bosna'dan çekilmeyeceğini açıklamıştır.

Askeri bakımdan vazgeçilmezliği Avrupa tarafından da itiraf edilen ABD bölgede ekonomik ve siyasi nüfuz açısından AB ile rekabet halindedir. ABD'nin inisiyatifi ile kurulmuş olan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (SECİ), bölgede ticaret ve ulaştırma alanındaki engellerin azalması, bölge ülkeleri arasında ticaretin artırılması, karayolu taşımacılığının kolaylaştırılması, elektrik sistemlerinin entegrasyonu, sermaye piyasaları arasında işbirliği, borsalar arasında işbirliği, ticari hakemlik ve ara buluculuk alanlarında çok etkin işbirliği alanları yaratmıştır.

ABD 1990'larda balkanlardaki gelişmeleri en derinden etkileyebilen bölge dışı devlet olmuştur. Doğal kaynaklar açısından zengin bir bölge olmayan Balkanlar, ABD için şu açılardan önemlidir:

1. Doğu Akdeniz , Boğazlar ve Ortadoğu su yolları üzerindeki bölge stratejik açıdan önemlidir,

2. Bölge ABD'nin uluslararası alandaki üstünlüğünü kanıtladığı bir alandır. Örneğin, ABD Bosna'daki çatışmaya geç müdahale ederek AB'nin başarısızlığını ortaya koymuştur,

3. ABD yalnızca kuvvet kullanımı değil, barışı koruma (**peacekeeping: Bosna-IFOR ve SFOR**) , barışı uygulama (**peace enforcement Kosova-KFOR**) ve önleyici konuşlanma (**preventive deployment: Makedonya-UNPREDEP**) gibi bölgesel çatışmalar için geliştirilen modellerin bir çoğunu Balkanlarda uyguma olanağı bulmuştur (**Uzgel ;2004:274**).

3. 1990'LI YILLARDAN İTİBAREN RUSYA'NIN DIŞ VE BALKAN POLİTİKASI

3.1. Rusya'nın Dış Politikası

Ünlü Amerikan Stratejisti Z. Brzezinski dış politikayı bir uçak gemisine benzetir ve ekler: "Aynı uçak gemisinde olduğu gibi dış politikada da ani ve sert manevralar yapamazsınız". Batı ile iyimser bir balayının yaşandığı 1991-1993 dönemi hariç, Rusya Federasyonu dış politikası da bu yargıdan soyutlanmaz. Batılı uzmanlar, Sovyet vatandaşına dünyaya karşı hasımane bir tutum empoze eden ve hayatın "biz ve onlar" arasında cereyan eden bir mücadele olarak algılanmasına yol açan ideolojik çerçeve çöktüğü için Rusya ile işbirliği olanaklarının eskisinden çok daha kuvvetli olduğunu iddia etse de, Sovyet dış politikasını yönlendiren siyasi ve güvenlik kaygıları Rus karar verme mekanizmalarını özellikle 1995 yılından itibaren hızla etkisi altına almaya başlamıştır. Ruslar soğuk savaş

dönemindekine benzer bir akıl yürütmeye Batı'nın bütün tasarruflarında kendi hayat sahalarını kısıtlamayı hedeflediğine ve bunun da en bariz göstergesinin NATO'nun genişlemesi olduğuna; Rusya'nın tecrit edilerek hatta iç karışıklarının kullanılması suretiyle parçalanarak Amerikan kontrollü tek kutuplu bir dünya'nın pekiştirilmesinin amaçlandığına gün be gün daha fazla inanmaktadırlar. Bu süreçte, abartıdan ve mesnetsiz beklentilerden kaynaklanan hayal kırıklıkları, uluslararası platform ve krizlerde karşı karşıya kalınan prestij kaybı ve Çeçen savaşı ile görülmeye başlanan Batı, özellikle Amerikan karşıtlığı büyük rol oynamıştır **(Oğuz,2001:265)**.

Özellikle , 1992 ve 1993 yıllarında ABD ile nükleer silahlar konusunda anlaşmaya varan Rusya “yeniden hesaba katılması gereken ülke” durumuna gelmiştir. Rusya kendi eski coğrafyası üzerinde yeniden egemen güç olma yollarını ararken batısındaki devletler ile mücadele etmekte ve bu mücadelesinde Asya'yı açılım olarak tespit ederek doğusunda etki yaratma stratejisi izleyen bir devlet olarak görünmektedir. Söz konusu stratejisi gereği Rusya, günümüzde ikili davranış biçimi ortaya koymaktadır. Bir yandan ABD ile ilişkilerine öncelik tanırken, öte yandan Asya ülkeleri üzerindeki etkisini kullanmaktan kaçınmamaktadır. Bu çerçevede, Rusya'nın Asya'da ABD ile çeşitli alanlarda bir çıkar çatışması içerisinde olması kaçınılmaz olmaktadır. Kafkasya ve Balkanlar bölgelerinde ise Rusya ile ABD arasındaki anlaşmazlık daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. ABD'nin Irak'a saldırı düzenlenmesini savunması ile yeniden tırmanan körfez krizi sırasında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Fransa'nın da desteğini alan Rusya, Çin ile birlikte ABD müdahalesine karşı çıkmıştır. Bu tutum sayesinde Rusya, muhtemel ittifak olasılıklarını da dünya kamuoyuna gösterme imkanı bulmuştur **(Dedeoğlu,2001:231)**.

Batıyı müttefik gören Rusya'nın politika değişikliğini, Yeltsin'in Aralık 1994 AGİT Zirvesinde yaptığı konuşmasındaki şu ifadeler en iyi şekilde göstermektedir. ”NATO'nun genişlemesi, Avrupa'da yeni bölünme hattının oluşmasına, Rusya ile Batı arasında yeni bir güç dengesinin belirmesine ve Rusya'nın Orta ve Doğu Avrupa'da etkisinin azalmasına sebep olacağından yeni bir soğuk savaşa neden olabileceği değerlendirilmektedir.”

Ruslar NATO'nun doğuya doğru genişlemesini kabul etmemekte ve genişlemeyi kendileri için stratejik bir tehlike görmektedirler. Rusya ile NATO arasındaki ara bölgede yer alan devletlerin NATO'ya üyeliği, bu ülkelere silah yerleştirileceğinden Rusya açısından kabul edilebilir değildir.

Rusya'nın batı yanlısı olarak nitelendirilen liberal politikaların ülkenin ekonomik durumunun kötüleşmesine engel olamaması ve halkın beklentilerine cevap verememesi batı karşıtı söyleme sahip politik grupların etkisini arttırmıştır. Rusya'daki iç siyasi gelişmelere ek

olarak yakın ilişkiler NATO'nun genişleme kararı almasıyla da gerginleşmiştir. Avrupa'da ortak güvenlik sistemi oluşturulmasını destekleyen Rusya eski Sovyet uydularının ve devletlerinin NATO'ya üyeliğini kendisine tehdit olarak algılamıştır. Avrupa'ya yönelik güvenlik politikasının değişiminde Avrupa ile ilişkilerin Rusya'nın güvenliğini sağlamaması ve çıkarlarına hizmet etmemesi gerçeği vardır (Canbaş , 1999:93).

3.2. Rusya'nın Balkan Politikası

Ruslar her zaman Balkanları stratejik amaçları için yaşamsal önemde bir bölge olarak görmüşlerdir. Bu bölgenin bir başka büyük devletin egemenliği altında olması kendilerinin genişleme emelleri ya da ülkelerin savunması açısından büyük bir önemi olduğuna inanmışlardır. Son üç yüz yıl içinde, 13 Türk-Rus savaşının çoğunluğu Balkanlar yüzünden çıkmıştır.

Rusya çarlık döneminde Balkanlar'da bu politikasını yürütebilmek için Panslavist ve Ortodoks ideoloji ile Sırp, Bulgar, Makedon, Karadağlıları etkisi altında tutmaya çalışmış ve sürekli Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kışkırtmıştır. Bununla birlikte, Roma İmparatorluğu'nun M.S.395 yılında ikiye bölünmesinden beri Balkanların batısında yaşayan Katolik Slavlar (Hırvatlar ve Slovenler) ve önce Hıristiyan iken sonra Müslüman olan Arnavutlar üzerinde pek etkili olamamışlardır.

1990'ların başında Yugoslavya konusundaki resmi görüş, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması şeklinde olmuştur.

Rusya Federasyonunun Yugoslavya meselesindeki tutumu özünde Sovyet idaresininkiyle tezat değildir. Başlangıçta Rusya da Yugoslavya'da cereyan eden olayları bu ülkenin iç meselesi olarak telakki etmiş ve kendisi için önem arz eden hususun Yugoslavya'nın birliği olduğunun altını çizmiştir. Şubat 1992 tarihinde Yugoslavya Federasyonu'nun parçalanmasını bu çerçevede karşılamış; Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in bağımsızlıklarını uluslararası camia tarafından tanınmasını eleştirse de, durumun çaresizliği karşısında bir müddet sonra kendisinde bu sürece iştirak etmek zorunda kalmıştır. Sanıldığı aksine , 1994 yılına kadar olan süre zarfında, Rusya Batı aleminin Balkanlar konusundaki inisiyatiflerinin neredeyse tamamını desteklemiş ve tarihi müttefiki Sırp'lara pratik destek vermekten imtina etmiştir. Rusya Temmuz 1992 tarihindeki ambargo kararını dahi veto etmemiştir. Rusya'nın 1991-1995 yılları arasındaki dış politika oryantasyonu dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'le ilintili olarak hala tartışılan bir konudur. Rusya'nın Balkan siyaseti de ülkenin Amerika'ya bağımlılığı sebebiyle inisiyatiften yoksun Batı güdümlü bir siyaset olarak nitelendirilmektedir.

Rusya'nın Yugoslavya meselesinde Batı yanlısı tutumunu değiştirmeye başladığının ilk ipuçları 1994 yılında görülmüştür. Birleşmiş Milletler'in Saraybosna'daki Sırp mevzilerine hava harekatı düzenleme tehdidi Rusya'nın büyük tepkisini çeker. Bu dönüşümdeki nedenleri iç siyasette yaşanan gelişmelerde aramak gerekir. İçerideki muhalefeti dengelemek, hatta gücünü kırmak isteyen Yeltsin de dış politikada sert bir tutum takınmıştır. Daha 1991 yılından itibaren Rusya'daki Yeltsin karşıtı muhalefet, iktidarı, Yugoslavya meselesindeki pasif tutumu ve Rusya'nın tarihi müttefiki Sırpı yalnız bıraktığı gerekçesiyle sert bir biçimde eleştirmeye başlamıştır. 1993 yılındaki parlamento seçimlerinde milliyetçi ve komünist adayların büyük oy farkıyla Duma'ya girmeleri, haysiyetli dış politika sloganının halk tarafından destek görmesi, Yeltsin'i dış politikada değişikliğe itmştir.

Dışişleri bakanı Kozirev'in başını çektiği Atlantikçi grubun savunduğu temel ilke, Rusya'daki ekonomik reformların ve demokratikleşme hamlesinin ancak Batı'nın vereceği destek ile gerçekleşebileceğidir. Dolayısıyla; Rusya dış politikasında Batı'nın endişelerini dikkate alarak hareket etmeli, hatta bu endişeleri kendisi için birinci öncelik saymalıdır. Batılı kurumlarla bütünleşme Rusya'nın ihtiyaç duyduğu iç istikrarın en büyük güvencesidir. Ancak Batı'nın Yugoslavya'da cereyan eden kanlı olayları bastırmada etkisiz ve kararsız kalması, Atlantikçileri "şoka sokarak" Batı'ya duydukları güven ve ümidin kaybolmasına neden olmuştur. Neticede, Atlantikçiler dahi bir tutum değişikliğine gidilmesi gerektiğini kabul ederek radikal ve tehditkar ifadelerle yer veren "yeni dış politika konsepti" ne imza atmışlardır. Bu konseptin üzerinde durduğu en önemli husus yakın çevre olarak ifade edilen eski Sovyet coğrafyasındaki istikrarsızlık unsurlarının Rusya dışında hiçbir güç tarafından yok edilemeyeceği ve söz konusu coğrafyada barış ve istikrarın teminatının Rusya olduğudur.

Ancak her şeye rağmen Rusya'nın siyaset değişikliği radikal bir çıkış olarak algılanmamalıdır.

Rusya başta BM olmak üzere uluslararası kurumların karar verme mekanizmalarını Sırp yanlısı bir tutumla etkilemeye çalışmış; söz konusu kurumların Sırp aleyhine ağır yaptırım kararları almalarının önüne geçmenin yollarını aramış; daha ziyade kendi kamuoyuna bazı mesajlar vermeyi ve Batı ile temaslarında elindeki diplomatik olanakları güçlendirmeyi hedeflemiştir. Örneğin; Şubat 1994'te, NATO 'nun hava saldırılarına başlamayı düşündüğü bir dönemde, Sırp güçleriyle vardığı anlaşma çerçevesinde Saraybosna'nın çevresindeki yamaçlara yerleştirilecek Rus barış gücü askerleri gönderme kararı aldığını açıklamıştır. Rusya'nın en radikal adımı ise, Dayton Barış Antlaşması'nı müteakiben bölgeye gönderilecek BM Barış Gücü'nde kendi birliklerinin kumandasını NATO'nun eş güdümlü komuta heyetinin dışında tutma kararlılığıdır (Oğuz,2001:271).

Bosna savaşı esnasındaki iç sorunların neden olduğu pasifliğin ve dağınıklığın aksine, Kosova müdahalesine Rusya'nın gösterdiği tepki çok daha sistemattiktir. Bu süreçte NATO'nun genişlemesinin engellenememesi ile Çeçenistan savaşından sonra toplumun bütün katmanlarına egemen olan domino etkisi korkusu büyük rol oynamıştır. Kasım 1993 tarihinde yayınlanan Rusya Federasyonunun Yeni Askeri Doktrini "askeri blokların ve ittifakların genişlemesinin Rusya için potansiyel tehdit teşkil ettiği" ifadesiyle Rusya'nın NATO'nun genişlemesinden duyduğu rahatsızlığı resmen ortaya koymuştur. Ruslar, Bill Clinton yönetiminin NATO'nun demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini teşvik edecek bir siyasi örgüte dönüştürüleceği, NATO'nun askeri yönünün savunma amaçlı karakterini koruduğu ve Rusya'nın Avrupa güvenlik meselelerine (NATO üyesi olmamasına rağmen) tam üye olarak yer alacağı güvencelerini vermesine rağmen, NATO'nun Balkanlar'da artan askeri varlığından daha fazla rahatsız olmaya başlamıştır.

Kozirev yerini, Ortadoğu uzmanı ve Rus gizli servisinin eski başkanı Primakov'a bırakması Rusya'nın NATO karşıtlığını hızlandırmıştır. Nisan 1998'de, Primakov, Kosova'nın Yugoslavya'dan koparılmasına ve bölgeye yabancı güçlerin konuşlandırılmasına Rusya'nın kesinlikle karşı çıktığının, sorunun çözümü için BM çatısı altında arayışlara gidilmesi gerektiğinin altını çizerek, Rusya'nın, "NATO'nun yerine AGİT'in Avrupa meselelerinde daha etkin bir rol oynamasına öncelik verilmesi" yönündeki söylemini daha fazla kullanmaya başlamıştır. NATO'yla ilişkiler özellikle Kosova'ya müdahaleden sonra o derece bozulmuştur ki, Rusya, Kozirev'in NATO ile Mart 1994 tarihinde imzaladığı Barış İçin Ortaklık antlaşmasını dondurduğunu ilan etmiştir. Ancak her şeye rağmen, Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Alexander V. Avdeyev'in de itiraf ettiği gibi, Rusya'nın NATO ile çekişmesinin doğuracağı ekonomik yükü göze alacak imkanları yoktur.

Başkan Vladimir Putin, Çeçenistan ile Kosova arasında kurulan analogiye çok sert tepki vermektedir. Rusya'nın karşı çıktığı en önemli konu egemen bir devletin iç işlerine uluslararası hukukun yok sayılarak müdahalede bulunulmasıdır. Rusya'nın da Yugoslavya gibi çokuluslu bir topluma sahip olması Rus idaresinin kaygılarını destekler niteliktedir.

Rusya'nın 1991-2000 yılları arasındaki Balkan politikası kökenleri uzak tarihe uzanan ulusal çıkarları ile bağdaştırılmaya çalışılsa da, özünde iki temel kaygı tarafından şekillendirilmektedir: Rusya'nın hızla erozyona uğrayan uluslararası prestijinin değişik parametreleri kullanarak yeniden tesisi ve iç politikaya yönelik mesajlar **(Oğuz,2001:276)**.

Rusya Federasyonu'nun Balkan politikasının dinamiğinin ne olacağı henüz kesin bir duruma gelmemekle birlikte, son on yıl içinde geçen olaylara bakılırsa, yeniden Slav dayanışması akla gelmektedir. Şimdiye kadar gelişen olaylar Rusya'nın özellikle Romanya,

Sırbistan ve Bulgaristan'ı kendisine yakın tutmaya çalışacağı izlenimini vermiştir. Doğal olarak, Karadeniz ve Tuna üzerinden kolay ulaşım olanakları bulunan bu ülkeler Rusya'ya ters düşmek istememektedirler. Bir süper güç olma özelliğini yitirmiş olan Rusya'nın son defa Kosova krizinde ABD ile karşı karşıya gelmesi ile, bir bakıma gücü test edilmiştir. Askerlerin tehlikeli müdahalesi ile bu bölgede Rusya olmaksızın karar alınamayacağı mesajı verilmesine rağmen Rusya'nın ekonomik, askeri zayıflığı görülmüş ve Boris Yeltsin Hükümeti Rusya'yı yeni bir savaşa sürüklemekten kaçınmak zorunda kalmıştır.

Bugün Yugoslavya'nın Karadağ dahil Sırbistan Cumhuriyeti dışındaki tüm ayrılmış Cumhuriyetleri ile diğer Balkan ülkelerinin AB'ne ve NATO'ya katılma arzuları onları Rusya Federasyonu'ndan uzaklaştırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN BALKAN POLİTİKASI VE AVRUPA BİRLİĞİ

1. Genel Türk Dış Politikası

Türkiye, Cumhuriyet’in 1923 yılında kuruluşundan bu yana, Mustafa Kemal Atatürk’ün mirası doğrultusunda, “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesini benimsemiştir. Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve laik siyasi sistemi, AB’yle gümrük birliği içindeki serbest piyasa ekonomisi ve çağdaşlığı kültürel kimliğiyle bağdaştıran sosyal geleneğiyle, kendi bölgesinde ve ötesinde güvenlik ve istikrar üreten bir dış politika izlemektedir.

Türk dış politikasının başlıca amacı, gerek Türkiye’de, gerek komşu ülkelerde ve ötesinde, barış ve refah içinde, istikrarlı, işbirliğine dayalı ve beşeri kalkınmayı sağlayacak bir bölgesel ve uluslararası ortamın yaratılmasıdır.

Türkiye bu amacına, NATO İttifakı’na üyelik ve AB’yle bütünleşme, bölgesel işbirliği süreçlerinde öncülük, iyi komşuluk ilişkilerinin ve ekonomik işbirliğinin teşviki, zor şartlar altında bulunanlara insani yardım, barışı koruma operasyonlarına katılım, uyuşmazlıkların çözümü ile çatışma sonrası uzlaşma ve yeniden yapılandırma gayretlerine katkı gibi geniş bir yelpazede, barışçıl, ilkeli ve etkin bir dış politika izlemek suretiyle ulaşmaya çalışmaktadır.

Günümüzün küreselleşmiş dünyasının aktif bir üyesi olan Türkiye, Batı’yla Doğu’yu, Kuzey’le Güney’i uzlaştıran ve tüm kıtalarda etkinlik gösteren çok boyutlu bir dış politika yürütmektedir. Avrasya’nın merkezindeki coğrafi konumu ve geniş bir alana yayılan tarihi ve kültürel bağlarıyla Türkiye, medeniyetler arası diyaloga ve etkileşime hizmet eden önemli bir köprü işlevi görmektedir (www.dısısleri.gov.tr).

Türkiye, uluslararası sistemin önemli güçlerinin çıkar alanlarının hem kuzey güney, hem de doğu batı kesişme noktasında yer alan bir devlettir. Türkiye’nin bulunduğu bölgede başat güç olarak ABD, Rusya ve AB’yi görmek olanaklıdır. Bu aktörler, dünyanın bütününe gözeterek faaliyetlerde bulunmaktadır ve bu nedenle de Türkiye’yi bölgesel bir güç olmaktan çok bulunduğu bölge çerçevesinde değerlendirmektedirler. ABD, AB ve Rusya gibi önemli güçlerin ekonomik ve stratejik çıkarları doğrultusunda Türkiye’ye karşı farklı politikalar uygulamaları söz konudur. Türkiye’ye yönelik farklı politikaların bulunması, Türkiye’nin de bu güçleri değerlendirmeden politika üretememesi anlamına gelmektedir.

Günümüzde Türkiye, ticari ilişkilerinde AB ve Rusya'yı, stratejik ilişkilerinde ABD'yi, doğal kaynaklara ilişkin politikalarında da Rusya ve ABD'yi dikkate almadan davranmamaktadır (**Dedeoğlu,2001:238**).

Türkiye'nin geniş bir yelpazede yer alan pek çok önde gelen uluslararası ve bölgesel kuruluşlara üyeliği, dış politikasının çok boyutlu niteliğini en iyi şekilde ortaya koymaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) gibi çeşitli kuruluşlara üye olan Türkiye, aynı zamanda AB üyeliğine de adaydır.

Geçtiğimiz yıl (2004) haziran ayında İKÖ Dışişleri Bakanları Konferansı ve ardından NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi gibi iki önemli zirveye ev sahipliği yapan Türkiye, çok taraflı işbirliğine bağlılığını bir kez daha sergilemiştir. Arka arkaya düzenlenen söz konusu zirve toplantıları, Türkiye'nin farklı kültürlerin kritik kesişme noktasındaki stratejik önemini ön plana çıkarmıştır.

2. Avrupa Birliği

Çağdaş dünyanın en dikkate değer hususiyetlerinden biri, 1945 den bu yana en az miktarda (devletlerarası yahut devletçi) şiddete şahit olan kıtanın Avrupa olduğu bilinen bir gerçektir. Bununla beraber 1914-1918 ve 1939-1945'in iki dünya savaşı büyük ölçüde Avrupa kıtası üzerinde gerçekleşmiş ve muazzam miktarda fiziksel yıkım, can kaybı ve siyasi kargaşa ile sonuçlanmıştır (**Wallerstein,1998,73**).

Süper güçlerin "Kutsal Egoizmi" Avrupalılar için ağır bir yük olmuştur. Avrupalılar süper güçlerin ağırlığı altında rahatsızlık duymuşlar, ancak olan biteni büyük ölçüde sineye çekmişlerdir (**Wallerstein,1998,73**).

Dünya savaşları sonucunda süper güçlerin (ABD ve SSCB) yıkıcı üstünlüklerini gören Avrupa devletleri varlıklarını tek çatı altında birleşerek sürdürebileceklerine inanmışlardır.

2.1. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi

Avrupa ölküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp AT üyesi ölkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla önsüzili kimselerin düşüncelerinde yaşamıştır. Avrupa Birleşik Devletleri hümanist ve barışçı bir hayalin parçasıdır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında meydana gelen ve kıtayı derinden yaralayan çatışmalar bu hayali darmadağın etmiştir. Avrupa'da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenmenin kuruluşu İkinci Dünya Savaşı sırasında totaliter yönetimlere karşı savaşıan direniş hareketlerinden kaynaklanmıştır. Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran, biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımın başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun (AKÇT) kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir.

Federasyon yanlısı yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanır. İşlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden Topluluk düzeyine tedricen aktarılmasını savunur. Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiğı inancında iç içe geçmiştir.

Avrupa Birliği ilk öncülerinin anısına dikilmiş bir anıt gibidir; ekonomi, sanayi, siyaset, yurttaş hakları ve dış politika alanlarını kapsayan çok-sektörlü bütünleşmenin en ileri biçimidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), Üye devletleri egemen Devletler arasındaki geleneksel anlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan AB'nin hukuki temellerini meydana getirir. Avrupa Birliği, doğrudan uygulanma imkanı olan bir mevzuat oluşturabilmekte ve yurttaşları lehine özel haklar ihdas edebilmektedir.

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıydı. Savaş ertesindeki o günlerde savaşı galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanmıştır.

Altılar 1957'de, Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmesinden üç yıl sonra, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'ların sonunda yerli yerine oturmuştur.

Altılar'ın başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. General de Gaulle yönetimindeki Fransa'nın 1961'de ve 1967'de iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık dönemini takiben, bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan dokuza yükselten ilk genişleme ile birlikte, Topluluk sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazanmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970 başlarında doların konvertibilitesini askıya almasıyla ekonomik yakınlaşma ve parasal birlik gereksinimi açıkça kendini gösterdi. 1973 ve 1979'daki iki petrol kriziyle dünya çapında parasal istikrarsızlık daha da ağırlaştı. 1979 yılında Avrupa Para Sistemi'nin işlerlik kazanması döviz kurlarının sabitleşmesine yardımcı oldu ve üye devletlerin kararlı ekonomik politikalar izleyerek açık bir ekonomik alanın dayattığı disiplinden yararlanmalarını ve birbirlerine karşılıklı destek vermelerini sağlamıştır.

Topluluk 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, Onikiler'in, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kılmıştır.

Bu dönemde Topluluk Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde daha önemli bir rol oynamaya başladı; AKP ülkeleri birbirini izleyen dört Lomé Sözleşmesi (1975, 1979, 1984 ve 1989) ile Toplulukla bağ kurmuştur.

1 Ocak 1995'te Avrupa Birliği'ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirmekte, Orta ve Kuzey Avrupa'da yeni açılımlar sağlamaktadırlar.

Dünyanın en büyük ticaret gücü olmasına karşın, Birlik diplomatik etkinliğini arttıracak yapıları geliştirmekte ağır davranmıştır. Avrupa siyasi işbirliğinin amacı dışişleri ve güvenlik politikası alanlarında hükümetler arasında daha derinlemesine bir eşgüdümün sağlanmasıdır.

Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir "Avrupa karamsarlığı" havasının doğmasına neden olmuştur. Ama 1984'ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler almıştır. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1984'te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak

Topluluk 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmaya kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve bu iddialı hedefle ilgili mevzuatın kabulü konusunda yeni usuller geliştirdi. Tek Senet 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirmiştir. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar.

1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması Üye Devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır: 1999'a kadar parasal birlik; yeni ortak politikalar, Avrupa yurttaşlığı; diplomatik işbirliği; ortak savunma ve iç güvenlik. Dünya ölçeğindeki rekabeti göğüsleyebilmek ve işsizliği azaltmak için Avrupa Doruğu, Komisyon tarafından sunulan 'Büyüme, rekabet, istihdam' adlı Beyaz Kitaba dayanarak Temmuz 1994'te kıta ölçeğinde altyapı ve iletişim projelerini yürürlüğe koymaya karar vermiştir.

Artık AB'nin, bir yandan Üye Devletlerin kimliklerini korurken diğer yandan da karar verebilme ve uygulama yeteneği bulunan hem etkili hem de demokratik bir örgüt olma yolunda daha ileri gitmekten başka seçeneği yoktur. Yapısını güçlendirip karar mekanizmalarını rasyonalize edemezse, iyice gevşeme ya da kımıldayamaz hale gelme seçeneğiyle karşı karşıya kalacaktır. Atlas Okyanusu'ndan Urallara uzanan 'Büyük Avrupa' ancak tek sesle konuşup hareket eden istikrarlı bir çekirdek etrafında yapılırsa örgütlü bir güç olarak gelişebilir. 1996 için planlanan kurumsal gündem iddialıdır: 15 üyeli AB'nin yapısının yeni görevleri göğüsleyebilecek şekilde uyarlanması ve kurucularının büyük siyasi projelerinin kaynakları göz ardı edilmeden ve kapsamı kısıtlanmadan tüm kıtaya istikrar getirebilecek biçimde yeni üyelerin katılımına hazırlanmasıdır.

Yaklaşık yarım yüzyıldır Avrupa bütünleşmesi, kıtanın gelişmesi ve halkının zihniyeti üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur; aynı zamanda güçler dengesini de değiştirmiştir. Siyasi renklerinden bağımsız olarak tüm hükümetler mutlak ulusal egemenlik çağının artık geçtiğinin farkındadır.

Ancak güçlerin birleştirilmesi ve AKÇT Antlaşması'nın ifadesiyle "gelecekteki kader birliği" için harcanacak çabalar sayesinde, Avrupa'nın eski ulusları ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürebilir ve dünya ölçeğindeki etkinliklerini koruyabilirler.

Ulusal ve ortak çıkarların sürekli dengelenmesine, ulusal geleneklerin farklılığına saygı gösterilmesine ve farklı kimliklerin güçlendirilmesine dayalı Topluluk yaklaşımı her zaman

olduğu gibi bugün de geçerlidir. Devletler arasındaki ilişkilere damgasını vuran köklü düşmanlıkları, üstünlük saplantılarını ve savaşçı eğilimleri aşacak biçimde tasarlanan bu yaklaşım Soğuk Savaş yılları boyunca Avrupa'nın demokratik ülkelerinin özgürlüğe olan bağlılıkları çevresinde birleşmelerini sağlamıştır. Doğu-Batı karşıtlığının ortadan kalkması ve kıtanın siyasi ve ekonomik bakımdan yeniden birleşmesi, Avrupalıların gelecekleri için bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duydukları Avrupa ruhunun zaferidir (<http://www.euturkey.org.tr>).

2.2. Avrupa Birliği Genişlemesinin Tarihçesi

1957 Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda (Kurucu Üyeler)

1973 Danimarka, İrlanda ve İngiltere

1981 Yunanistan

1986 Portekiz ve İspanya

1995 Avusturya, Finlandiya ve İsveç

2004 Estonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, GKRY, Slovakya, Slovenya, Malta ve Macaristan

Genişleme, 21. yüzyıla hazırlanan Avrupa Birliği için en önemli fırsatlardan biridir. Yeni üyelere bir istikrar ve refah bölgesi sunarak, kıtanın barışçıl yollarla bütünleşmesini daha ileriye götürmek için benzersiz tarihi bir görevdir. AB, şimdiden başarılı bir genişleme geçmişine sahiptir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun (AKÇT) kurulmasına ilişkin Paris Anlaşması (1951) ile Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) ve EURATOM' un kurulmasına ilişkin Roma Anlaşması (1957) altı kurucu üye tarafından imzalanmıştır: Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda. AB bundan sonra artarda dört genişleme sürecinden geçmiştir.

Avrupa Konseyi Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde, genişlemeyi olası kılan süreci başlatmıştır. Bu süreçte ilk seferde aşağıda belirtilen on iki ülke aday ülke statüsü almıştır: Bulgaristan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya.

Avrupa Komisyonunun tavsiyesi üzerine 31 Mart 1998'de şu altı ülke ile müzakerelere başlanmıştır: GKRY, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya.

Malta, 1996'da 'dondurmuş' olduğu üyelik başvurusunu Ekim 1998'de tekrar yürürlüğe koymuştur. Avrupa Konseyi Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde katılım sürecinin kapsamlı niteliğini teyit etmiş ve Avrupa Komisyonunun tavsiyesine dayanarak altı aday ülkeyle daha

resmi katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir: Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti. Bu altı ülke ile katılım müzakereleri 15 Şubat 2000'de resmen açılmıştır. Avrupa Konseyi Helsinki'de, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterlere göre Birliğe katılma yolunda bir aday olduğunu da teyit etmiştir.

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve GKRY) AB'ye resmen katılması ile AB tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamış oldu. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşırken; 10 yeni ülkenin katılımıyla AB'nin resmi dillerinin sayısı da 11'den 20'ye yükseldi. Avrupa kıtasının tarihi bölünmesini sona erdiren bu genişleme dalgası AB'nin sosyal, kültürel, ekonomik iç dengelerinin yanı sıra kurumsal yapısını da büyük ölçüde değiştirdi.

Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliğinin ise 2007 yılında gerçekleşmesi öngörülmektedir. Hırvatistan'ın yaptığı üyelik başvurusu da Haziran 2004 Brüksel Zirvesinde kabul edilmiştir. Aralık 2004 Brüksel Zirvesinde ise Hırvatistan ile 2005 yılı içerisinde müzakerelere başlanmasına karar verilmiştir. Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlaması için ise 3 Ekim 2005 tarihi öngörülmüştür.

AB'nin yaşamış olduğu en son genişleme, aday sayısı, yüzölçümü (yüzde 34 artış), nüfus (105 milyon artış) ve değişik tarih ve kültürlerin zenginliği dikkate alındığında, kapsam ve çeşitlilik açısından benzersiz olduğu için, eşsiz bir meydan okuma niteliğindedir. Üçüncü ülkeler genişlemiş bir Avrupa Birliğinden önemli ölçüde yarar sağlayacaklardır. Yalnızca mevcut Üye Devletlerde değil, aynı zamanda genişlemiş Birliğin Tek Pazarında da tek bir dizi ticaret kuralı, tek bir tarife ve tek bir dizi idari usul uygulanacaktır. Bu durum üçüncü ülke işletmecilerinin Avrupa'da iş yapmasını basitleştirecek, ticaret ve yatırım koşullarını iyileştirecektir (<http://www.euturkey.org.tr/>).

2.3. 1990'larda Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Genel Hatları

1990'lı yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinin iki temel belirleyici unsuru, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Avrupa bütünleşmesi yolunda meydana gelen hızlı ilerlemelerdir. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Dünya'nın diğer bölgelerinde olduğu gibi Avrupa'da da siyaset, ekonomi ve güvenlik alanlarında önemli algılama ve politika değişikliklerine neden olmuştur. Avrupa'ya doğudan gelen tehdidin ortadan kalkmasıyla, Türkiye'nin Batı nezdindeki stratejik önemi tartışılmaya başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye-AB ilişkilerine damgasını vuran başlıca altı gelişmeden söz edilebilir.

Bu gelişmelerden birincisi, Orta ve Doğu Avrupa'daki eski sosyalist ülkelerin, bir yandan Batı tipi parlamenter demokrasiyi benimserlerken, diğer yandan da pazar ekonomisine geçiş yönünde adımlar atmaları olmuştur. Doğu Avrupa'da yaşanan bu büyük dönüşüm, bu ülkeleri de içine alacak biçimde birleşmiş bir Avrupa yaratma olanağını doğurmuştur. AT içinde siyasal, ekonomik ve güvenlik boyutlarının yanı sıra, kültürel ve tarihsel anlamda da önem taşıyan bu ülkelerin, kimlik ve aidiyeti açısından Avrupa bütünleşmesi içinde yer almaları gerektiği görüşü, tüm üye devletler tarafından benimsenmiştir. Bu ülkelerin demokrasi ve ekonomi alanlarından gelişimine katkıda bulunmanın bireysel ve ortak çıkarlarına uygun olduğunu hesaplayan AT üyeleri, başlattıkları geniş çaplı teknik ve mali yardım girişimlerini bu ülkelerle imzaladıkları “Avrupa Anlaşmaları”yla hukuksal bir çerçeveye de oturtmuşlardır. Bu çabaların nihai hedefi ise, söz konusu ülkeleri yakın bir gelecekte AT'ye dahil ederek, Avrupa'da ideolojik bölünmüşlüğü ortadan kalkmasına paralel olarak, kıtasal pazar bütünleşmesini sağlamaktır.

İkincisi, yukarıdaki gelişmeler, AT bünyesinde, parasal ve ekonomik birliğin yanı sıra siyasal birliğin de sağlanması yönündeki görüşlerin güçlendiği bir döneme rastlamıştır. Bu çerçevede, 1992'de imzalanan ve 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması'yla Avrupa bütünleşmesi fikri, 1950'lilerin başından itibaren en büyük atılımını gerçekleştirerek, “Avrupa Birliği” (AB) adını aldı ve siyasal bir birliğe doğru ilerlemeye başladı.

Üçüncüsü, siyasal bütünleşmenin hızlanması sürecinde kimlik, kültür ve aidiyet sorunları ve Avrupa'nın siyasal sınırlarının nasıl belirleneceği konusu kaçınılmaz olarak gündeme girmiştir. 1960'larda ekonomik ilişkileri ön planda tutarak, ideolojik ve tarihsel konulara çok fazla vurgu yapmayan AT, AB'ye dönüşmesiyle birlikte, Türkiye'nin Avrupa idealine yada Avrupa kimliğine ait olup olmadığını ve Avrupa'nın sınırlarının Türkiye'yi kapsayıp kapsamadığını derinlemesine tartışmaya başlamıştır. Avrupa'da bir yandan demokrasi ve ekonomik liberalizm gibi değerler yükselirken, diğer yandan da ırksal ve dinsel bağnazlık öğeleri tırmanmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine kucak açan AB içinde Türkiye'yi Avrupalı görmeyenlerin sayısı hızla artmıştır.

Dördüncüsü, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, Avrupa'da da insan hakları söylemi 90'larda büyük bir taraftar kitlesi bulmuştur. 12 Eylül darbesiyle Türkiye-AT literatürüne giren İnsan Hakları ihlalleri konusu, AB'nin konuya verdiği önceliğe paralel olarak 1990'lar boyunca önemini korumuştur.

Beşincisi, Türkiye'nin yaşadığı siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, PKK terörüyle mücadele, Yunanistan'la yaşanan anlaşmazlıklar, Kıbrıs gibi temel sorunlar Türkiye-AB ilişkilerinin gidişatını evvelce olmadığı kadar çok etkilemeye başlamıştır.

Altıncısı, Türkiye ile AB'nin ikili ilişkilerin geleceğine, niteliğine ve öncelikli hedeflerine ilişkin yaklaşımlarındaki farklılık, 1990'larda iyice belirginleşmiştir. Türkiye'nin ısrarla tam üyelik hedefini kovalaması ve ilişkilerin geliştirilmesi için atılan her adımı aslında tam üyeliğe giden yolda bir ilerleme olarak görmesine karşılık, AB tarafı 1990'ların sonuna kadar Türkiye'yle ilişkileri tam üyelik perspektifi vermeksizin, ortaklık ilişkisi (Gümrük Birliği) çerçevesinde yürütmeye özen göstermiştir.

Bu yaklaşım farklılığının sonucunda, daha önceki dönemlerde olmayan sürekli bir gerilim 1990-2004 döneminde ilişkilere egemen olmuştur (Baykal-Arat,2004;326).

2.4. Avrupa Birliği'ne Katılım Sürecinde Türk Dış Politikası'nı Etkileyen Faktörler

➤ Dış Politika Açısından

Türkiye'nin AET'ye katılım için yaptığı başvuruya ilişkin olayları içine alan süreçte dönüm noktası, Yunanistan'ın AET'ye üyelik başvurusunda bulunmasıdır. Türkiye, NATO içinde müttefiki olan Yunanistan'la Kıbrıs konusunda ortaya çıkan anlaşmazlıkları, 1959'daki Zürih ve Londra anlaşmalarıyla dostane bir havada çözüme kavuşturmuş olmasına rağmen, bu ülkenin kendisinin taraf olmadığı oluşumlara girerek, ekonomik ve siyasi alanda güçlenmesini istememiştir. Bu çerçevede Yunanistan'ın AET'ye karşı izleyeceği tutumu yakından takip etmiştir.

Esasen Türkiye ve Yunanistan, Avrupa'daki bütünleşme hareketleri karşısında, başlangıcından itibaren paralel politikalar izlemişlerdi. Her iki ülke de Altıların faaliyetlerine temkinli yaklaşmışlar, Fransa'nın muhalefetiyle AET dışında bırakılan İngiltere'nin öncülüğünde yedi Avrupa ülkesince oluşturulmaya çalışılan Avrupa Serbest Ticaret Alanı'nın da (EFTA) dışında kalmışlardır. Hatta, Zürih ve Londra anlaşmalarının getirdiği yakınlaşma havası içinde, Yunanistan başbakanı ile Türkiye başbakanının, yayınladıkları ortak bildiriye, *"(...) Avrupa Ortak Pazarı kurulması[nın] (...) olası yankılarını göz önünde tutarak, her iki hükümetin gerekirse ortak bir hareket yolu izlemek amacıyla, bu konuyu yakından"* izleyecekleri ifade edilmiştir.

Fakat, ekonomisini düzlüğe çıkarmak için radikal politikalar izleyen ve para birimi Drahmi'yi konvertible hale getirerek, bir ölçüde başarılı olan Yunanistan, Avrupa'da ortaya

çıkan ekonomik oluşumlara taraf olmasının, ekonomik dönüşümüne yardımcı olacağını fark edince, ekonomik entegrasyon modellerine bakışını yumuşatmıştır. Yunanistan'ın, Altılara mı Yedilere mi yönelmesi gerektiği üzerine hükümet düzeyinde tartışmalar devam ederken, EFTA'nın kurulması için Londra'da yürütülen görüşmelere Yunanistan'ın davet edilmemesi, bu ülkeyi otomatik olarak AET'ye yönlendirmiştir. Yunanistan'ın 15 Temmuz 1959'da AET'ye üyelik için başvurusu, Altılar tarafından, Yedilere karşı kazanılmış ilk zafer olarak değerlendirilirken, bu olay Türkiye'de büyük bir heyecanla karşılanmıştır. Ankara'da hissedilen heyecanın beş temel nedeninden ;

Birincisi, Yunanistan, Ortak Pazar karşısında Türkiye ile ortak bir hareket yolu izleyeceğini başbakanın ağzından ifade etmiş olmasına rağmen, Türkiye ile herhangi bir konuyu görüşme ihtiyacı duymadan AET'ye başvurmuştur.

İkincisi, Yunanistan'ın başlıca ihraç ürünleri, Türkiye'ninkilerle aynıdır. AET üyeliği, Yunanistan'ın, Türkiye'nin geleneksel olarak elinde bulundurduğu bazı pazarları ele geçirmesiyle sonuçlanabileceği değerlendirilmiştir.

Üçüncüsü, Yunanistan, AET'ye kabul edilir de, ekonomisini ve buna bağlı olarak iç siyasal yapısını güçlendirirse, başta NATO olmak üzere, iki ülkenin birlikte üye olduğu tüm uluslararası platformlarda, Türkiye'den daha önemli ve vazgeçilmez bir ülke haline gelebileceği endişesidir.

Dördüncüsü, Kıbrıs sorununda dostane bir çözüme ulaşılmış olunmasına rağmen, halkın büyük bir bölümü Yunanistan'a hala şüpheyle yaklaşmakta ve bu ülkenin güçlenmesinin Türkiye'nin zayıflaması anlamına geleceğine inanmaktadır. Hükümeti oluşturan parti, Türkiye'nin taraf olmadığı ve üyelerinin ekonomik gelişimine katkıda bulunan bir örgüte Yunanistan'ın tek başına alınmasını kendi seçmenlerine dahi açıklamakta zorlanabileceğidir.

Beşincisi, eğer AET üyeliği Türkiye'ye bir çıkar sağlayacaksa, Yunanistan'ın başvurusunun hemen ardından Türkiye de başvuruda bulunmalıdır. Çünkü, tıpkı iki ülkenin Avrupa Konseyi ve NATO üyelikleri sürecinde olduğu gibi, AET'nin Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğe kabulleri için benzer kriterleri göz önünde bulundurması beklenebilirdi. Türkiye başvuruda geç kalırsa, önüne gelmiş çok önemli bir fırsatı kaçırmış olacaktır.

Tüm bu etkenler, Yunanistan'ın başvurusundan sadece 16 gün sonra Türkiye'nin de üyelik için AET'nin kapısını çalmasına yol açacaktır.

45 yıllık Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri maratonunda Türkiye bir takım zorlu dönemlerden geçmiştir. 1960'larda egemen olan "iyimserlik" anlayışı 1970'lerde gerçekleşen petrol bunalımıyla "kriz" boyutuna ulaşmış, 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi'yle "donma", 1990'ların başı ve ortası itibarıyla yerini – zaman zaman kopmalar olsa da- "ilerleme"

safhasına bırakmıştır. 17 Aralık 2004 sonrası süreç ise “belirsizlik” süreci olarak tanımlanabilir.

Türk Dış Politikası'nın önemli yapı taşlarından olan Türkiye-AT/AB ilişkileri, 17 Aralık 2004'te Brüksel zirvesi'nde Türkiye için tam üyelik müzakerelerinin başlama tarihi olarak 3 Ekim 2005 tarihinin verilmesinin ardından, özellikle de yazılı ve görsel basının konuya yoğun bir biçimde eğilmesiyle gündelik hayatımızın vazgeçilmezi olmuştur. Bu süreç etkilerini ekonomik, sosyal ve siyasal alanda göstermiş, birçok yeni bakış açıları, yeni reformlar yapılmasını tetiklemiştir.

Avrupa yapılanması, 2005 yılı Mayıs ve Haziran aylarında Fransa ve Hollanda'da yapılan Avrupa Anayasası referandumlarının “ret” sonucuyla önemli bir güç kaybetmiştir. Verilen “hayır” oylarının analizinde Türkiye'nin AB'ye katılımı birincil etken olmamasına rağmen bazı çevreler bu faturayı Avrupa'nın genişleme politikalarına bir tepki olarak yorumlamış ve doğrudan Türkiye hedef alınmıştır. 17 Aralık'tan sonra adı sıkça geçen “imtiyazlı ortaklık” formülü zihinlerde bir soru işareti bırakırken, Birlik, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlayacağını yinelemiştir.

Avrupa, 1 Mayıs 2004 tarihinde Birliğin üye sayısının 15'ten 25'e çıkmasını sağlayan tarihi genişlemeyle, kıtanın suni bölünmüşlüğüne sona erişimi kutlamıştır. Diğer iki aday ülke olan Bulgaristan ve Romanya, 2007 yılına kadar katılım müzakerelerini tamamlamak üzere sırada beklemektedirler. Türkiye ise müzakerelere Hırvatistan ile başlamıştır.

Ülkemizin AB üyelik sürecinin 2005'te müzakerelerin başlatılmasıyla ileriye götürülmesi yönündeki 17 Aralık 2004 tarihli karar, geçtiğimiz yılın Türkiye-AB ilişkileri açısından taşıdığı büyük önemi ortaya koymaktadır.

6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu, Türkiye tarafından AB ile uyum yolunda atılan adımlar ve ülkenin diğer adaylara uygulanan kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir ülke olarak resmen ilan edildiği 1999 Helsinki Zirvesi'nden bu yana geçirdiği siyasi dönüşüm hakkında kapsamlı bir değerlendirme içeren ilerleme raporunu yayınlamıştır. Komisyon, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yeterli ölçüde karşıladığı sonucuna varmış ve ülkemizle katılım müzakerelerinin başlamasına dair net bir tavsiyede bulunmuştur.

Dolayısıyla, Türkiye tarafından izlenen dinamik reform gündeminin yanı sıra, Ekim 2001 ve Mayıs 2004'teki kapsamlı Anayasa değişiklikleri, yeni Medeni Kanun ve Ceza Kanunu ile sekiz reform paketini içeren devasa yasama çalışmaları da Komisyon'un Tavsiye Kararı'nda kayda geçirilmiştir.

Avrupa Parlamentosu da, 15 Aralık 2004 tarihinde, Türkiye ile müzakerelerin gecikmeksizin başlatılması çağrısında bulunmuştur.

17 Aralık 2005'te Brüksel'de toplanan AB Devlet ve Hükümet Başkanları, Komisyon'un raporu ve tavsiyesi doğrultusunda, Türkiye'deki kapsamlı reform sürecinin kararlı gelişimini memnuniyetle kaydederek ve bu sürecin devamlılığına olan güveni ifade ederek, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiği sonucuna varmışlar ve katılım müzakerelerinin 3 Ekim 2005'te başlatılmasını kararlaştırmışlardır.

17 Aralık AB Zirvesi sırasında Türk Hükümeti, Ankara Anlaşması'nın yeni üyelere, üzerinde mutabakat sağlandıktan ve Avrupa Birliği'nin mevcut üyeleri dikkate alınarak gerekli olan uyarlamalar yapıldıktan sonra imzalamaya hazır olduğunu teyit etmiştir. Öte yandan Türkiye, bunun hiçbir şekilde Kıbrıs Rum Yönetimi'nin resmi ve hukuki yönden tanınması anlamına gelmeyeceğini kayda geçirmiştir. Bu husus, aralarında Hollanda Dönem Başkanlığı'nın da bulunduğu muhtelif çevreler tarafından, kamuoyu önünde de teyit edilmiş bulunmaktadır.

Komisyon Başkanı Barroso, 17 Aralık Zirvesi'nin sonucunun, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye kapılarını açma yönündeki tarihi kararı olduğunu söylemiştir. Gerçekten de, Konsey'in Türkiye ile katılım müzakerelerinin başlatılması yönündeki kararı, tam üyelik hedefi doğrultusunda 41 yıldır yürünen bir yolun son dönemecini simgelemektedir.

Böylece, Türkiye-AB ilişkileri yeni bir döneme girmiş bulunmaktadır. Bu yeni dönemin merkezinde, 2005 yılında başlamış olan katılım müzakereleri yer alacaktır.

Müzakerelerin başarıyla sonuçlanması, AB'nin Avrupa'yı yeniden bölen çizgiler yaratmadan birleştirme kararlılığını ortaya koyacaktır. Avrupa projesinin gerçekleşmesi, tüm Avrupalıları paylaşılan değerler etrafında birleştirerek, demokrasiyi ve kıtanın birliğini perçinleyecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin AB üyeliği, Birliğin temelini oluşturan ortak değerlere yeniden vurgu yapacak ve dünyada yeni bir dönemi simgeleyecek tarihi bir misyon teşkil etmektedir.

Türkiye, Avrupa demokratik değerler sisteminin ayrılmaz bir parçasıdır. AB içinde ve ötesinde medeniyetler uyumuna ve diyaloguna önemli katkıda bulunacaktır. Türkiye'nin AB üyeliği gerçekleşmediği sürece, Avrupa bütünleşmesi projesi tamamlanmış olmayacaktır. Çeşitli coğrafyalarda barışçıl ilişkiler ağı kuran ve laik, çoğulcu demokrasisiyle reform konusunda istekli diğer bölge ülkeleri için bir ilham kaynağı teşkil eden Türkiye'nin üyeliği sayesinde Avrupa, uluslararası ilişkilerde ve bölgesel gelişmelerde stratejik anlamda daha güçlü bir sese sahip olacaktır (www.disissleri.gov.tr).

3. 1990'lı Yıllardan Günümüze Türkiye'nin Balkan Politikasının Genel Hatları

Balkanlar, Avrupa ve Dünya tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Stratejik açıdan hassas olan bu bölge, Türkiye'nin Kıta Avrupası'na geçiş kapısını oluşturmaktadır. Türkiye ve Balkan halkları arasında ülkemizin bölgeyle yakın ilişkisini yansıtan güçlü bağlar mevcuttur.

Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasi ve güvenlik ortamındaki köklü değişimleri yansıtan çatışmaların yoğun biçimde yaşandığı bir bölge olmuştur. Türkiye, Balkan ülkeleri arasında daha yakın bağlar kurulması suretiyle karşılıklı anlayış ve barış içinde birlikte yaşamaya dayalı bir ortamın oluşturulmasına önem atfetmektedir. Böyle bir ortamın bölgesel barış ve istikrarın korunmasını sağlayacağı aşikardır. Bu bağlamda Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova ihtilaflarının çözümlenmesine yönelik uluslararası girişimlerde ön saflarda yer almıştır. Bu çerçevede, Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci (SEEC) ve Güney Doğu Avrupa İçin Çok Taraflı Barış Gücü (MPFSEE) / Güney Doğu Avrupa Tugayı (SEEBRIG) gibi önemli girişimlerin başlatılmasına ön ayak olmuş ve Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi ve Güney Doğu Avrupa İşbirliği Girişimi'nin (SECI) çalışmalarına destek vermiştir. Türkiye, 2003 Temmuz ayı itibariyle Güney Doğu Avrupa Savunma Bakanları Süreci Koordinasyon Komitesi (SEDM-CC) ve Güney Doğu Avrupa İçin Çok Taraflı Barış Gücü Siyasi Askeri Yönlendirme Komitesi'nin (PMSC-MPFSEE) dönem başkanlığını iki yıllığına üstlenmiştir.

Türkiye, Kosova'daki KFOR ve Polis Misyonu (UNMIK), Bosna-Hersek'te bulunan SFOR ve AB öncülüğündeki Polis Misyonu (EUPM) ile Makedonya'da AB öncülüğündeki Polis Misyonu "Proxima" ya katılım suretiyle, bu bölgedeki barış ve istikrara katkı yapmayı sürdürmektedir.

Türkiye, AB tarafından bugüne kadar üstlenilmiş en büyük barışı koruma operasyonu olan ve 2 Aralık 2004 tarihinde Bosna-Hersek'teki görevi sona eren SFOR'un yerine geçmiş bulunan EUFOR-ALTHEA hareketine de, tıpkı SFOR'a yaptığı gibi, katkıda bulunmaktadır.

Avrupa ve dünya tarihinde önemli bir rol oynamış olan Balkanlar, Türkiye'nin dış politikası içinde de özel bir yere sahiptir. Bu durum, Türkiye'nin de Balkanlar'ın ayrılmaz bir parçası olmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Balkanlar'da barış ve istikrarın korunması Türkiye için hayati önem taşımaktadır.

Türkiye, bir bölge ülkesi olarak, Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerine özel önem vermektedir. Türkiye'nin, bölge ülkeleriyle sahip olduğu, bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı ve içişlerine karışmama prensipleri üzerine kurulmuş köklü iyi

komşuluk ilişkileri, ikili ilişkilerin her alanda daha geliştirilmesi bakımından uygun bir ortam sağlamaktadır.

Balkanlar, Türkiye ile batı Avrupa arasında, özellikle ulaşım bakımından stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye ve diğer Balkan ülkeleri halkları arasında önemli bağlar mevcuttur. Çeşitli Balkan ülkelerinde soydaş toplulukları yaşamaktadır. Diğer yandan, ataları, ebeveynleri ve/veya kendileri Balkanlardan değişik bölgelerinden Türkiye'ye göç etmiş vatandaşlarımız bulunmaktadır. Bu nedenle, Balkanlar'da ortaya çıkan bunalımlar, başta Türkiye'ye yönelik mülteci akımına yol açması olmak üzere, Türkiye bakımından önemli sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu itibarla Balkanların barış ve istikrarına büyük önem veren Türkiye, bölgenin geleceğini etkileyebilecek gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Türkiye, bu çerçevede, Bosna-Hersek ve Kosova krizleri sırasında kan dökülmesinin ve etnik temizliğin engellenmesi amacıyla yürütülen uluslararası faaliyetlerde ön planda yer almıştır. Türkiye, eski Yugoslavya'nın pek çok bölgesinde, sivillerin can güvenliğinin ve esenliğinin sağlanması amacıyla yürütülen faaliyetlere, asker, polis ve gözlemci katkısı sağlamaya devam etmektedir. Türkiye, savaştan zarar görmüş balkan ülkelerine, savaşın yaralarını sarabilmeleri için önemli miktarda maddi ve aynı yardım da sağlamıştır (www.disissleri.gov.tr).

Türkiye, Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya kabulünde ve Balkan ülkelerinin Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarına katılımlarına önemli destek sağlamıştır. Türkiye, Balkan ülkelerinin Avrupa-Atlantik kurumlarına katılımları ile bölgede emniyet ve güvenliğin sağlanacağı ve çoğulcu demokrasinin gelişimine yardım edeceği ve insan hakları ve azınlık haklarına saygı çerçevesinde olumlu gelişmelerin yaşanacağını düşünmektedir (**Güner,2002**).

Türkiye, ikili çabalarına ek olarak, Balkanlar'da yumuşama, barış ve istikrarın sağlanması amacıyla bölgesel düzeyde de gayret göstermektedir. Türkiye'nin, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri (GDAÜ) işbirliği süreci ve Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü gibi önemli girişimlerin hayata geçirilmesinde oynadığı rol, Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine ve Balkanlar'da kalıcı bir barış içinde birlikte yaşama anlayışının yerleşmesine verdiği önemin göstergesidir. Bu çerçevede, bölgesindeki ekonomik süreçlerde de üzerine düşen rolü oynamakta kararlı olan Türkiye, üyesi olduğu Güneydoğu Avrupa

İstikrar Paketi (İP) ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI) içinde de aktif siyaset takip etmektedir.

Türkiye, uluslararası ilişkilerin ve işbirliğinin ekonomik ve siyasi boyutlarının birbirinden ayrılamayacağı düşüncesiyle, bölgenin kendi içinden çıkan tek süreç konumunda bulunan ve bölge ülkelerinin kendi aralarındaki işbirliğini geliştirme ve Güneydoğu Avrupa'ya kalıcı istikrar getirme yönündeki iradelerinin sembolü olan GDAÜ işbirliği süreci ile Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi arasındaki eşgüdümün geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Türkiye, "Balkanlar" kelimesinin uzun zamandır beraber anıldığı ve olumsuzluklar içeren anlamdan artık kurtarılarak, "karşılıklı saygı" ve "barış içinde birlikte varolma" gibi kavramları simgeler hale getirilmesi zamanının geldiğine inanmaktadır. Balkan ülkelerinin her birinin ekonomik kalkınmışlık seviyesi ve yaşam standardı, bölgenin güvenliği ve istikrarına doğrudan etkileyebilmektedir. Bu çerçevede, bölgenin ekonomik kalkınmasındaki yetersizliklerin ve sosyal karışıklıkların önlenmesi, Avrupa'nın istikrar ve güvenliği açısından gereklidir.

Türkiye, Avrupa-Atlantik ve Avrupa kurumlarının, kalıcı barışı, istikrarı ve refahı sağlamak amacıyla Balkanlar bölgesini kucaklaması ve bölgenin çok çeşitli tarihi mirasını Avrupa kültür ve medeniyetinin kurucu unsurları olarak kabul etmesi zamanının geldiğine inanmakta ve bu çerçevede, Adriyatik şartı ülkelerinin (Arnavutluk, Makedonya, Hırvatistan) bu sürece dahil edilmesine inanmaktadır.

Türkiye'nin 1990'larda önemli bir siyasi ve askeri güç olarak belirmesi ve bölge ülkelerinden birçoğuyla bu yönde ilişkiler geliştirmesi , özellikle Yunanistan ve yeni Yugoslavya yönetimi tarafından bir "İslam eksen" i oluşturma girişimi olarak algılanmıştır.

1990'larda bir yandan Balkanlarda Türkiye için yeni müttefikler ortaya çıkması, öte yandan Orta Asya Cumhuriyetleri bağımsızlıklarını kazanmaları Türkiye'de büyük heyecan yaratmıştır. Bunun sonucunda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve Başbakanı Süleyman Demirel'in "Adriyatik'ten Çin'e Türk dünyası" şeklinde formüle ettikleri söylemler Rusya'da ve birçok Balkan ülkesinde rahatsızlığa neden olmuştur.

Türkiye'nin Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya'yla geliştirdiği ilişkiler hem Yunanistan hem de Yugoslavya'da endişe yaratmıştır (Uzgel,2004:515).

Bölgedeki Türk aktivasyonu “Yeni Osmanlılık “ şeklinde eleştirilmiş, fakat Türkiye her zaman bölgedeki ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı duymuş ve bu karar paralelinde hareket etmiştir(**Özcan,2002**).

Türkiye bütün Balkan ülkeleri ile yakın ve esaslı ilişkiler kurmak yönünde çabalarını sürdürürken, mevcut tarihsel kültür mirasının doğurmuş olduğu yakınlık hissi içinde hareket etmektedir. Bu kapsamda, olayın dinsel niteliğini de bir tarafa bırakan Türkiye tamamen bölgenin huzurunu sağlamaya yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu noktada Türk – Yunan uyuşmazlığı gerek bölgede kararsızlık ve gerginlik yaratması gerekse NATO’nun Balkanlar ve Doğu Akdeniz’e ilişkin stratejisini zayıflatması bakımından hassas niteliğini sürdürmektedir.

Türkiye’nin güncel Balkan politikasını etkileyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunları genel olarak sıralamak mümkündür.

- ABD’nin Balkanlara ilişkin politikası,
- Türk-Amerikan ilişkilerinin niteliği, Yunanistan’ın Türkiye’ye karşı izlediği politika,
- Türkiye’nin yaşadığı terör sorunu,
- Balkanlarda oluşturulmaya çalışılan Slav-Ortodoks mihveri,
- Türkiye’nin güncel savunma ve güvenlik ihtiyacı,
- Balkanlar’da yaşayan halklar ile Türk halkı arasındaki ortak bağlar.

ABD, bir taraftan dünya siyasetinin tek belirleyicisi olması, diğer taraftan, özellikle AB(Almanya) ile arasında giderek belirginleşen nüfuz mücadelesi ve Rusya’nın Balkanlar’da tekrar nüfuz sahibi olma endişesi sonucunda Balkanlar’da öne çıkmıştır. ABD açısından 1990 sonrası Balkanların stratejik önemi daha da artmıştır.

Türkiye ile ABD arasında yaşanan yoğun ilişki Balkanlara yansımıştır. Bu yakınlaşmada çıkarların örtüşmesinin yanı sıra Balkanlar’da bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerin Türkiye üzerinden ABD’ye ulaşmak istemeleri ve ABD’nin de Türkiye üzerinden Balkanlar da öne çıkmak istemesi de etkili olmuştur.

Türkiye’nin güncel Balkan politikası üzerinde en önemli etkiyi oluşturan ülkelerden biri Yunanistan’dır. Yunanistan bağımsızlığını kazandığı günden itibaren Türkiye karşıtı politika izlemektedir. Yunanistan’ın ABD’deki Rum-Yunan lobisinin avantajlarından faydalanması,

yakın zamanda Ortodoks eksen üzerindeki konumunu güçlendirmesi güncel örneklerini göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da ciddi olarak hissedilen başını Rusya'nın çektiği , Yunanistan'ın desteklediği Slav-Ortodoks eksen Türkiye'nin Balkan politikasını etkilemektedir. Ancak bu mihvere dahil olmak istemeyen Balkan ülkeleri Türkiye'nin bu mihveri kırıncı politikalar izlemesine yardımcı olmaktadır.

Türkiye'nin Balkan politikalarını şekillendiren diğer bir husus da güvenlik ihtiyacıdır. Türkiye'nin Batı'ya açılma yolu üzerinde bulunan Balkanlar'da Türkiye'ye yakın bir mihver oluşması, uzaktan savunma ihtiyacı Türkiye'nin politikasındaki diğer bir etmen olmuştur.

Balkan ulusları ile aramızdaki tarihi ve kültürel bağlar Türkiye için önemlidir.Hemen her ülkede sayıları değişmekle birlikte Türk ve Müslüman azınlık bulunmaktadır.

Türkiye Osmanlı döneminde olduğu gibi, rahat ve huzur içinde bir arada yaşamalarının, ancak jeopolitik ve tarihsel faktörler dikkate alınarak, Balkan uluslarının hoşgörü ve anlayışları sonucu yapılacak yeni düzenlemeler çerçevesinde mümkün olabileceğinin bilincindedir. Bu maksatla, her şeyden önce Balkan uluslar arasında güven ve işbirliği ruhunu yaratacak, yersiz korku, gereksiz istek ve tabulardan uzak yeni "pakt"lara ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir. Kaba kuvvet ve kan dökmek yoluyla herhangi bir sonuca ulaşamayacağı bir kez daha yaşanarak ispatlanmıştır.

Bu bağlamda, Türkiye 11 kurucu üyesinden 5'i Balkanlı olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) örgütüne işlerlik ve etkinlik kazandırma çabalarını sürdürmektedir. Ekonomik açıdan olduğu kadar stratejik açıdan da, Avrupa Birliği karşısında bölgesel bir avantaj yakalamayı sağlayabilecek bu oluşuma, Yunanistan da her şeye rağmen davet edilmiştir.

Yine Türkiye'nin gayretleri ile 1999 yılında, merkezi Bulgaristan'ın Filibe şehrinde bulunan "Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü" faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca 2000 yılı başında da Balkan ülkeleri arasında ortak siyasi belge olan, "Güneydoğu Avrupa'da İyi Komşuluk İlişkileri, İstikrar, Güvenlik ve İşbirliği Şartı" imzalanmıştır (www.dışişleri.gov.tr).

Türkiye daha çok ABD ile işbirliği içinde siyasal ve askeri açıdan etkinlik sahibi olduğu bu bölgede, çatışma ve istikrarsızlık azaldıkça bu etkinliğini kaybetme eğilimine girmiştir. Türk özel sektörü Romanya dışında bölgeye yeterince ilgi göstermemiştir. Balkanlar Türkiye'nin toplam dış ticaretindeki payı yüzde 2.6 olarak kalmıştır. Türkiye'nin devlet

olarak bölge ülkelerine açtığı Eximbank kredileri ise çok düşük düzeyde seyretmiş ve siyasal-askeri etkinliğini destekleyecek boyuta ulaşamamıştır. Bunun nedenleri şunlardır:

1. Türkiye siyasal nedenlerle bu tür kredilerde önceliği Kafkasya ve Orta Asya ülkelerine vermiş ve bunların önemli bir kısmını geri almakta zorlanmamıştır.

2. Özel sektör bu ülke pazarlarını küçük bulmak nedeniyle genelde yatırımlardan kaçınmış yada isteksiz davranmıştır.

3. AB bölgedeki ihalelerde Türk firmalarına karşı olumsuz tavır takınmış ve güçlük çıkarmıştır.

Türkiye ABD'nin öncülüğünü yaptığı Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi ve Çok Uluslu Barış Gücü ile bölgeden kaynaklanan girişimlerde aktif biçimde yer alarak siyasal etkinliğini sürdürmeye çalıştı (**Uzgel,2004:517**).

Bununla birlikte, Türkiye Soğuk Savaş sonrası dönemde çevresini saran çatışma ve bunalım bölgelerinden en çok Balkanlarda etkinlik göstermiş ve dış politikasında görece olarak en çok bu bölgede başarılı olmuştur. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

1. Türkiye'nin Balkanları örneğin Kafkasya'ya göre daha iyi tanınması, özellikle de bu bölgedeki Rus etkisinin dolaylı olması,

2. Balkanlarda Türkiye'nin iradesi dışında ortaya çıkan, örneğin Makedonya'nın Yunanistan tarafından sıkıştırılması, Arnavutluk'un zor durumda bulunması,

3. Türkiye'nin Balkanlarda hep ezilen, saldırıya uğrayan ve zayıf olan tarafın yanında olması,

4. Türkiye'nin özellikle din unsuru kullanmaktan kaçınarak , bölgedeki çatışmaların İslam-Hıristiyan karşılaşması olarak algılanmasını önlemeye çalışması ve böylece dış politikasından çağdaş bir görünüm sergilemesi,

5. Maceracılıktan uzak bir politika izleyerek bölgedeki Türk kökenli ve Müslüman azınlıkları, rekabet içinde olduğu devletlerle ilişkilerinde kullanmaktan kaçınması. Bu azınlıklara buldukları ülkelerin vatandaşları olarak kalmaları için telkinlerde bulunması ve yalnızca uluslararası belgeler ve antlaşmalarla belirlenmiş hakları ihlal edildiğinde diplomatik girişimlerde bulunması,

6. İçte çeşitli çevrelerce eleştirilse de, genelde Batılı ülkelerle birlikte hareket etmesidir.

Bu bağlamda Türkiye'nin ABD'yle işbirliği özel bir yere sahip olmuş ve özellikle Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya ile askeri ve siyasi ilişkilerde kendisini açıkça göstermiştir (Uzgel,2004:518).

Diğer yandan Türkiye'nin Balkan politikası reel politik açıdan değerlendirildiğinde; Türkiye'nin bölge liderliği ve Batı'yla ilişkilerde aracı ülke rolünü üstlenebilmesi için gerekli siyasi ve ekonomik istikrara sahip olmadığı kısa sürede anlaşılmıştır. 1990'ların başlarındaki hedefler iyi niyetli idealler olmaktan öteye gidememiştir. Özellikle 1990'ların ikinci yarısında AB ile bozulan ilişkiler Türkiye'yi ABD'ye yaklaştırmış ve Ankara, söz konusu coğrafyada Washington'un planlarını uygulamakta yardımcı olan sadık bir müttefik rolüyle yetinmek durumunda kalmıştır (Fırat,2004:440).

3.1. Türkiye'nin Bölgeye Yaptığı Yardımlar

Türkiye, Balkan ülkelerinin savaş ve yokluk içinde olduğu, halkının ızdırap çektiği zor günlerinde askeri, politik ve kültürel alanlarda önemli yardımlarda bulunmuş, bölgeye tahsis edilen her barışı koruyucu misyonda, özellikle Bosna-Hersek'te, Türk askeri daima yer almıştır. Türkiye'nin bölge ülkelerine yaptığı katkıların bazıları şunlardır ;

1. Doğrudan hibe yardımları ile bölgedeki tarihi ve kültürel varlıkların imarı ve restorasyonu sağlanmıştır.

2. Türk şirketlerinin özellikle Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk'ta yaptıkları yatırımlar ile (fabrika inşaatı, tersane ve ev yapımı ...vs) bu ülkelerin gelişmelerine katkıda bulunulmuştur.

3. Uzun vadeli ve düşük faizli Eximbank kredileri ile özellikle Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te küçük ve orta ölçekli işyerlerine eğitim yardımı şeklinde kredi kullanılmıştır.

4.İnsani yardımlar kapsamında bölgedeki savaştan kaçanlara ev sahipliği yapılmış, Türk Kızılay'ı tarafından mülteci kampları kurulmuş, gıda, tıbbi malzeme ve diğer yardımlarda bulunulmuştur.

5. Eğitim ve kültürel alanda, Türk üniversiteleri tarafından Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya ve Romanya öğrencilerine burs sağlanmış, Makedonya'da tarihi binaların ve milli kütüphanenin tamiri gerçekleştirilmiş, pazar ekonomisi, bankacılık ve sigortacılık alanlarında teknik yardımlarda bulunulmuş, sağlık ve güvenlik alanında eleman yetiştirilmesine ve gerekli sağlık müesseselerinin kurulmasına yardım edilmiştir (www.dısişleri.gov.tr).

3.2. Balkanlar'da Türk ve Müslüman nüfusu

Balkanlardaki 10 milyon'a yakın Müslüman nüfus (Arnavutluk'ta 3.500.000, Kosova'da 1.500.000; Bulgaristan'da 1.000.000, Bosna-Hersek'te 2.000.000, Makedonya'da 350,000, Batı Trakya'da 120,000) bulunmaktadır (Uzgel,2004:483).

3.2.1. Romanya Türkleri

Bugünkü Romanya'da Türk varlığının çoğunluğu Dobruca'da yerleşmiş olup Tatar ve Türkiye Türklerinden oluşmaktadır. Romanya'da Türk-Tatar toplumunun 50.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu topluluk Türk azınlığı olarak milli bilincini korumakta ve bir toplum olarak varlığını korumaya çalışmaktadır.

3.2.2. Bulgaristan Türkleri

Halen Bulgaristan'da yaşayan ve sayıları 1.5 milyonun üzerinde olduğu değerlendirilen Türklerin coğrafi dağılışı şu şekildedir. Kuzeybatıda 5.000-10.000 (Vidin, Vratsa), kuzeyde 40.000 (Plevne, Tırnova), kuzeydoğuda 350.000 (Ruşçuk, Silistre, Razgart, Eski Cuma, Şumnu, Varna), güneybatıda 10.000 (Sofya, Dimitrograd, Köstendil), Güneyde 240.000 (Pazarcık, Filibe, Eski Zağra, Kırcaali, Hasköy), doğuda 60.000 (Yanbol, Burgaz, İslimiye). Bu miktarın ötesinde 500.000 kadar Türk ülkenin çeşitli bölgesine dağıtılmış olup oldukça büyük kısmı Sofya'da bulunmaktadır.

Bulgaristan'da 1.5 milyonluk bir Türk kitlesinin bulunması 1989'a kadar bu ülke ile Türkiye'nin münasebetlerinde büyük bir gerginliğe sebep olduğu gibi, bugün de Türkiye bütün dikkatini bu soydaşlarımızın üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaştırılma sonucunda 1990 tarihinde, soydaşlarımızın bir kısım hakları iade edilmiş, bunun sonucunda da iki ülke arasında ilişkiler tekrar düzelmiştir.

Şu anda Bulgaristan'da Türklerin haklarını, demokratik yollarla korumaya ve verilmemiş olan hakları almaya çalışan iki demokratik kuruluş vardır. Bunlardan birincisi **Hak ve Özgürlükler Hareketi**, ikincisi ise **Türk Dili ve Kültürü Derneğidir**. Merkezi Şumnu'da bulunan bu dernek kısa zamanda bütün Bulgaristan'da Türk nüfusunun yoğun olarak yaşadığı merkezlerde teşkilatlanarak Türk dilinin ve kültürünün gelişmesini sağlayan bir örgüt olduğunu ispatlamıştır. Dernek üyelerinin şuurlu ve gayretli çalışmaları sonucu kısa zamanda Razgrat, Dobriç ve Tırговиşte illerinde de benzer dernekler kurulmuştur.

3.2.3. Makedonya Türkleri

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyetinde Torbeşler ile birlikte 150.000-200.000 civarında Türk yaşamaktadır. Torbeşler Kayıp Türk kavimleri olarak bilinen Peçenek ve Kuman Türklerinin torunlarıdır. Bunlar günümüzde Pomak ve Torbeş Türkleri olarak anılmaktadır.

Makedonya'da Türkler genellikle Batı ve Doğu Makedonya şehirleri ile Üsküp ve civarında bulunan yerleşim birimlerinde yaşamakla beraber, ülkenin her tarafına yayılmışlardır. Makedonya Cumhuriyetinde 1944 yılından itibaren Türkçe eğitim yapan okullar açılmaya başlanmıştır. Halen 53 ilköğretim okulu ve 3 lise Türkçe eğitim yapmaktadır. Ancak liseden mezun olan öğrencilerin %10'u yüksek öğretim yapabilmekte, bir kısmı da Türkiye'de üniversitelerde eğitimine devam etmektedir. Çeşitli kültür, sanat dernekleri ve tiyatrolara da sahip olan Makedonya Türklerinin Türkiye ile kültürel bağları oldukça kuvvetli olup, Türkiye'deki yayınları takip edebilmektedirler.

3.2.4. Kosova ve Sancak Türkleri

Kosova eski Yugoslavya topraklarında Tito'nun özerk bölge statüsü tanımış olduğu eski bir Osmanlı vilayetidir. 1375'ten 1912'ye kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde 500 yılı aşkın bir dönem geçirdikten sonra Balkan Harbi faciası sonucu elimizden çıkan yörelerden biridir. Kosova'daki Türk toplumu, 100.000 civarındaki nüfusuyla Türk varlığını sürdürme mücadelesi vermektedir.

Ülkedeki Türk azınlık, Türk Demokratik Birliği çatısı altında toplanmıştır. Birlik başkanının ifadesi ile Kosova'da 400.000 insan Türkçe konuşmakta ve 50.000 insan Türk olarak yaşantısını sürdürmektedir.

Sancak bölgesi, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk ve Kosova ile çevrilmiş, 8687 km² genişlikte ve yaklaşık 500.000 nüfusu barındıran bir arazi parçasıdır. Sancak (Sandjak), Türkler'in ve Boşnak asıllıların çoğunluk olarak yaşadıkları bir yerdir. Bu ifade aynı zamanda Osmanlı dönemine ait bir idari bölümün adıdır. Yeni Pazar Sancağı olarak bilinen bölge halkı duygusal yönden olduğu gibi tarih ve kültür bakımından da Bosna-Hersek halkına daha yakın olup bağlılığı fazladır. 1990 yılından sonraki bağımsızlık hareketlerinde Sırp yönetimi ile olan ilişkilerinde gerginlikler yaşanmıştır.

Nüfusun % 82'sini oluşturan Müslümanlar, Türkler ve Arnavutlar bölgede çoğunluğu teşkil etmektedir. Sancak halkının 50.000 kadarı Türk olup birlik ve bütünlüklerini koruma mücadelelerini vermektedirler.

3.2.5. Batı Trakya Türkleri (Yunanistan)

Lozan Antlaşması ile hakları güvence altına alınan Batı Trakya'nın 1923 yılındaki nüfusu 191.000'dir. Bu nüfusun 129.000'nini Türkler, 34.000'ini Yunanlılar ve kalanını da Bulgarlar ve Ermeniler teşkil etmiştir. Aynı yıl Batı Trakya topraklarının % 80'ine Türkler sahip bulunurken 1980'li yıllara gelindiğinde Batı Trakya'nın toplam nüfusu 350.000 kadar olup sadece 120.000 Türk kalmıştır. Türklerin elinden topraklarının %50'si alınmıştır.

Lozan antlaşması ile mübadele neticesinde, Türkiye'den Yunanistan'a 149.000 Rum, buna karşılık 1923-1933 yılları arasında Yunanistan'dan 384.000 Türk Türkiye'ye göç etmiştir.

Batı Trakya Türklerinin % 2.8'lik nüfus artışına rağmen nüfusun azalması 1923 yılından beri Batı Trakya'daki azınlığın üzerindeki baskıların sürekliliğini ispat etmektedir. Türkler ve Yunanlılar arasındaki oran 1923 yılında 4 Türk'e 1 Yunan iken, 1985 yılında 1 Türk'e 2 Yunan şeklinde değişmiştir.

Yunanistan, Türkiye sınırında önemli bir Türk azınlığın yarattığı güvensizliği gidermek için, anlaşmalara aykırı olarak Batı Trakya bölgesine Rum göçmen yerleştirerek bölgeyi "Helenleştirmeye" çalışmaktadır. Türk okullarının adları azınlık okulları olarak değiştirilmiştir. Özellikle 1966 yılında kurulan Selanik Özel Pedagoji Akademisi'nin uygulamaları Türk azınlığa karşı güdülen politikanın temel taşı oluşturmuştur. Yunan gizli servisinin yönetiminde bulunan bu akademi Türkleri eğitip Yunanlaştıracak eğitim ve öğretim elemanları yetiştirilmektedir.

Bunların yanı sıra, Batı Trakya'daki soydaşlarımızın karşılaştığı en büyük sorun toprak mülkiyetidir. Yunanistan'ın çıkardığı kanunlar çerçevesinde soydaşlarımızın toprak edinmesi zorlaştırılmakta ve engellenmekte, ellerindeki topraklar da çeşitli bahaneler uydurularak istismak edilmekte ve ellerinden alınmaktadır. Bu yöntemle tarıma dayalı nüfusu, geçim kaynaklarından yoksun bırakan Yunanlı yöneticiler, Türkleri bu bölgeden göç etmeye zorlamaktadırlar.

Yunanistan'ın Batı Trakya Türklerine uyguladığı diğer bir baskı yöntemi de azınlık kuruluşlarıdır. Yunanistan, Batı Trakya'da yaşayan soydaşlarımızı özellikle 1985 yılından sonra Türk olarak görmemekte, bu soydaşlarımızı Müslüman Helen olarak değerlendirmekte,

bu sebeple isminde “Türk” geçen “Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği”, “İskeçe Türk Birliği” gibi kuruluşları kapatma yoluna gitmektedirler **(Hak,1999:374)**.

Ayrıca Yunanistan, boşalan dini görevlere Türkiye’de eğitim görmüş din adamları yerine köylerden toplanarak Arap ülkelerinde burslu olarak okutulan ve Türk kimliğinden uzaklaştırılmış kişileri atayarak soydaşlarımızın arasında ikilik sokmak istemektedir.

Yunanistan soydaşlarımızın seyahat özgürlüğünü de kısıtlamakta pasaport verilmesinde çeşitli zorluklar çıkarmaktadır. Bunlara ilave olarak, sık sık Türkiye’ye giden veya uzun süre Türkiye’de kalan soydaşlarımızı Yunan vatandaşlık yasasının 19 ncu maddesini uygulayarak vatandaşlıktan atmakta, Batı Trakya Türk nüfusunu her geçen gün azaltma yönüne gitmektedir. Ülke sınırları içerisinde dahi yasak bölgeler ilan ederek Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelere giriş çıkışı yasaklayıp özel izne tabi tutarak soydaşlarımızın akraba ziyaretlerini bile engelleyebilmektedir.

Batı Trakya’da yaşayan soydaşlarımız birkaç yıl önce Yunan meclisine temsilci gönderirken son yıllarda yapılan seçim öncesinde “Bağımsız adaylarında ülke genelinde % 3 seçim barajını” geçmesi ile ilgili kararıyla bu hakları ellerinden alınmış ve bölgelerinde oyların çoğunu alan Türk adaylar seçim barajına takılarak milletvekili seçilememiştir.

Sonuç olarak, Yunanistan Batı Trakya’daki Türklere sistemli bir baskı ve asimilasyon politikası uygulamakta ve Batı Trakya Türk azınlığının geleceğini tehdit etmektedir.

Günümüzde hemen her Balkan ülkesinde göz ardı edilemeyecek sayıda Trakya Türk’ü ile Müslüman nüfus (Arnavut, Boşnak, Sancak ...vs) yaşamaktadır. Bunların bir kısmının azınlık haklarına örneğin Romanya, Makedonya, son dönemlerde Bulgaristan gibi devlet yönetimlerince uyumlu davranıldığı gözlenmekte, diğer ülkelerde azınlık ve insan hakları ihlalleri sürmektedir.

Türkiye, Balkan devletleri içinde yaşayan Türkler ile Osmanlı-Türk kültürü ve değerlerini sahiplenen Müslüman ulus ve toplumlara kayıtsız kalmamalıdır. Bu unsurlar İmparatorluk mirası olduğu gibi, aynı zamanda onlara sahip çıkmak Türkiye'nin tarihi ve ahlaki sorumluluğudur. Çünkü, Bosna'da ve Kosova'da yaşananlar göstermiştir ki Sırp saldırganlar yaptıkları tecavüz ve katliamlarda karşılarındakileri Türk kabul edip, kin ve düşmanlıklarını bilinç altlarına kazınan Türk'e karşı sergilemektedirler.

Balkanlar bölgesi Türkiye için hayati sayılabilecek bir bölgedir. Balkanlardaki Türk ve Müslüman varlığı Türkiye'ye önemli avantajlar sağlar. Bu nedenle Türk ve Müslüman

unsurların haklarını uluslararası kuruluşları ve hukuk yollarını kullanarak serin kanlılıkla savunmalı, bunu yaparken dikkatli ve akılcı politikalar izlemelidir.

Türkiye, bir NATO ülkesi, AB adayı ve Karadeniz Ekonomik ve İşbirliği (KEİB) Anlaşması kurucu üyesi olmasının avantajlarını iyi değerlendirmeli, bölgede tansiyon artırıcı, kutuplaşma yaratan politikalar yerine etkin diplomasi, askeri, kültürel, ekonomik işbirliği esasına dayalı politikalar ile kendi tezlerini uluslararası topluma iyi anlatmalı, barış ve istikrarın temini için tasarlanan askeri, diplomatik her oluşumun içinde mutlaka yer almalı, Yunanistan'ı çok dikkatli kontrol etmelidir.

Üzerinde durulması gereken en önemli husus, Balkanlardaki Türk varlığının korunması ve geliştirilmesi kavramı içinde, bölünmüş ailelerin birleştirilmesi hariç olmak üzere, Türkiye'ye göç konusunun önlenmesidir. Kendi milli benliklerini koruyarak güçlenen bir Türk varlığının idamesi milli menfaatlerimiz açısından hayati öneme haizdir. Bulgaristan ve Yunanistan içindeki demokratik haklarını elde etmiş ve kendini geliştirmiş önemli sayıdaki Türk gücü, Balkanlardaki Türk varlığının teminatı olmaya devam edecektir.

3.3. Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle Olan Ekonomik İlişkileri

Balkan ülkelerinin ithalat ve ihracat sıralamasında Türkiye farklı yerlerde. İthalatta Arnavutluk ve Makedonya ilk sıraları alırken, Türkiye'ye yapılan ihracatta Bulgaristan birinci Makedonya ikinci sıradadır.

Yunanistan ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler, Yunanistan'ın AB üyesi olmasına ve Türkiye'nin başlıca ihracatının AB'ye yönelik olmasına rağmen zayıftır. Bu zayıflık dış ticaret hacmi (ithalat+ihracat) ile ekonomik ve mali anlaşmaların yetersizliği ile kendini göstermektedir. Gerek Türkiye'nin dış ticaret hacmi içinde Yunanistan'ın payı, gerekse de Yunanistan'ın dış ticaret hacmi içinde Türkiye'nin payı % 1'lere ancak ulaşmaktadır. 1953 tarihli Ticaret ve Ödeme Antlaşması ile Uluslararası Kara Yolu Nakliyatına dair 1970 anlaşması hariç, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK), Çifte Vergilemeyi Önleme (ÇVÖ), Ekonomik, Ticari, Sınai ve Teknik İşbirliği Anlaşmaları ile ülkeler arası Karma Ekonomik Komisyon protokolleri mevcut değildir.

Yunanistan'ı ekonomik endişelere sevk eden diğer rekabet alanları ise Türkiye'nin AB'ye aday ülke olması ve AB fonlarının paylaşımı, Türk ekonomisinin dinamik yapısı, gelişmiş sanayi ve her yıl artan turizm potansiyeli olarak sayılabilir.

Türkiye'nin Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti ile ekonomik ilişkileri 2000 yılı verileri dikkate alındığında günümüzde ilerleme kaydetmiştir. Örneğin, 2000 yılı ihracat oranı 98,168 milyon dolar ithalat oranı ise 47.187 milyon dolardır. 2004 yılı verileri ise, ihracat oranı 211.4 ithalat oranı ise 87.4 milyon dolara yükselmiştir.

Makedonya ile olan ticari ilişkilerimizi ise dalgalı bir seyir izlemiş ve günümüzde çok düşük bir seviyede kalmıştır. 2001 yılında ihracat oranı 89.4 milyon dolar, ithalat oranı 8.9 milyon dolar iken 2003 yılında bu oranlar yükselmiş, ihracat oranı 122 ithalat oranı 27 milyon dolara yükselmiştir. 2004 yılında ise; ihracat oranı 148, ithalat oranı ise 52 milyon dolardır .

Romanya ile ona ticari ilişkilerimiz yıllar içinde gelişerek devam etmiştir. 2002 yılında ihracat oranı 552 milyon dolar, ithalat oranı ise 648 milyon dolar, 2004 yılında ise ihracat oranı 1230 milyon dolar, ithalat oranı ise 1,690 milyon dolar düzeyindedir (www.disissleri.gov.tr). Görüldüğü üzere Romanya ile olan ticari ilişkimiz diğer Balkan ülkelerine oranla daha yüksek düzeydedir.

Bulgaristan ile olan ticari ilişkilerimiz ise, 2002 yılında ihracatımız 377 milyon dolar, ithalatımız 506 milyon dolar seviyesinde, 2004 yılında ise ihracat oranı 892 milyon dolar, ithalat oranı ise 955 milyon dolardır.

Bosna-Hersek ile olan ticari ilişkilerimiz, 2000 yılında ihracat oranı 27 milyon dolar , ithalat oranı ise 7,50 milyon dolar, 2004 yılında ise 100 milyon dolar ithalat oranı ise,11,5 milyon dolar seviyesindedir.

Arnavutluk ile ticari ilişkilerimiz, 2000 yılında ihracatımız 61 milyon dolar, ithalatımız 2,8 milyon dolar; 2004 yılında ise ihracat oranı 161,1 milyon dolar ,ithalat oranı ise 15,5 milyon dolar seviyesindedir (www.disissleri.gov.tr)

Balkan ülkeleri içinde en güçlü ekonomik ve mali ilişkiyi Romanya ile kurmuş bulunmaktayız. Bu ülkeyi Bulgaristan izlemektedir. Her iki ülke ile yapılan dış ticaret hacmi, Yunanistan da dahil tüm Balkan ülkelerinin 2/3'üdür.

Romanya ve Bulgaristan'la Ticaret ve Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşmaları dışında Karma Ekonomik Komisyon Protokolleri ile Ticaret, Ekonomik, Sınai ve Teknik işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Romanya ile bunlara ek olarak 29 Nisan 1997 tarihinde, 2002 yılına kadar bir serbest ticaret anlaşması ile yakın bir geçmişte enerji ve altyapı anlaşması da imzalanmıştır.

Makedonya ve Arnavutluk'la da Bulgaristan'la yapılan anlaşmaların aynıları gerçekleştirilmiştir. Bosna-Hersek'le Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması parafe edilmiştir. Bulgaristan ve Romanya dışındaki ülkelerle (özellikle Arnavutluk ve Bosna-Hersek) dış ticaretimiz düşük seviyededir. Makedonya ile ilişkilerimiz gelişme kaydetmektedir.

Türkiye'nin Balkan ülkeleri ile ekonomik dış politikasında temel faktör, ekonomik tamamlayıcılık, karşılıklı bağımlılık, ekonomik ilişkileri güçlendirmek ve tarihsel düşmanlıkları aşmaktır. Yunanistan'la ilişkiler bu konuda iyi bir örnektir.

Türkiye'nin Bosna-Hersek'te savaşın bıraktığı yıkımların tamir edilmesinde üstlendiği rolün artması, uzun vadede bölgesel ekonomik varlığını kalıcı niteliğe kavuşturmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, bu ülkeler için geliştirilecek ekonomik işbirliği anlaşmaları büyük önem taşımaktadır. Yunanistan'ın AB üyesi olması bu ilişkileri bir taraftan güçlendirmekte (bireysel ekonomik ilişki kurulma zorluğu) bir taraftan da kolaylaştırmaktadır. Önemli olan ekonomik çıkarları uyumlaştırmak ve bütünleştirmektir.

3.4. Balkan Ülkeleri ile Siyasi İlişkiler

3.4.1. Bulgaristan

Bulgaristan'da Todor Jivkov'un istifası ile birlikte başlayan demokrasiye geçiş süreci, sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Jivkov döneminde yaşanan, Türk azınlığa yapılan baskılar ile gerçekleştirilmeye çalışılan etnik asimilasyon (etnik arındırma), durdurulmuş olup; ülkede yaşanan ulusçu gelişmelere rağmen, gasp edilen haklar , 1991 yılının Temmuz ayında kabul edilen yeni anayasa ile parlâmenter siyasal rejimin akabinde yapılan yasal düzenlemelerle iade edilmiştir.

Bu dönemde Bulgaristan Türklüğüne karşı bütün medeni dünyanın gözeleri önünde uygulanan çok yönlü eritme-yok etme ameliyesinin, bu soykırımın Sovyetler Birliği'ndeki Türk-İslam toplumlarının kaderiyle de yakından ilgili bulunduğu, Rusların Bulgaristan'ı bir deney alanı olarak kullandıkları açıktır (Özdağ, 2001;341).

Türk-Bulgar ilişkilerindeki en önemli etken ise bu ülkedeki Türk azınlığın durumunda yaşanan değişikliktir.

Mart 1990'da bir yasa çıkarılarak, isteyen Bulgar vatandaşlarının Türkçe isimler taşıyabilecekleri kabul edildi (Uzgel,2004:488). Zorla göç ettirilenlerin ülkeye geri dönmesine izin verildi. Ülke nüfusunun yüzde onunu oluşturan Türklerin Hak ve Özgürlükler Hareketini kurması bu dönemin önemli olaylarından biridir. 1997 yılında yapılan seçimlerde içinde HÖH'nde bulunduğu Demokratik Güçler birliğinin ezici çoğunlukla birinci parti olarak iktidara gelmesi ülkenin gelişmesini hızlandırmıştır. Fakat Türkler için hala Türkçe yayın yapan TV. ve radyo istasyonu bulunmamaktadır. Ülkede Türklere karşı aşırı milliyetçi grupların varlığı halen devam etmektedir.

Askeri alanda ise, 1991 yılında Genelkurmay Başkanlarının karşılıklı ziyaretleri neticesinde, önce "Sofya Belgesi" ardından "Edirne Belgesi" , 6 Mayıs 1992'de de iki ülke arasında Dostluk, İşbirliği ve Güvenlik Anlaşması imzalandı. (Uzgel,2004:486).

Bulgaristan'da, tüm siyasi partilerin destek verdikleri AB'ye üyelik konusu çerçevesinde, Meclis'ten geçirilmesi gereken uyum yasalarına ilişkin yasama sürecini uzlaşma yoluyla hızlandırmak amacıyla, Parlamento bünyesinde, her partinin eşit şekilde temsil edildiği bir Avrupa İşleri Konseyi kurulması, Bulgaristan'daki siyasi uzlaşma arayışını kuvvetlendiren bir unsur olmuştur.

Bulgaristan, Balkanlarda 1990'larda oluşan kamplaşmanın dışından kalmaya çalıştı. Halkın büyük çoğunluğu Ortodoks olmasına ve tarihsel olarak SSCB / Rusya ile çok yakın ilişkileri bulunmasına rağmen, Bulgaristan Bosna'daki savaşta ve bunun sonrasında yeni Yugoslavya ve Yunanistan'la birlikte hareket etmemiştir. Yine, Yunanistan'ın ülkeyi Atina-Belgrad eksenine çekme çabalarına karşılık vermemiş ve genelde Türkiye ve Yunanistan'a "eşit mesafe" politikasına bağlı kalmıştır. NATO ve AB üyeliği Bulgaristan için temel dış politika hedefleri haline gelmiş ve parlamento 1993'te aldığı bir kararla NATO'ya üye olmak istediğini açıklamıştır. Bu hedef doğrultusunda azınlık haklarının korunmasına önem vermiş, idam cezasını kaldırmıştır (Uzgel,2004:485).

Yugoslavya'daki gelişmeler karşısında savaşa karışmama politikası izlemesine rağmen Makedon ulusu bulunmadığı ve Makedonlar'ın Bulgar olduğu tezini yinelemiş ancak, Makedonya'nın bağımsızlığını tanımıştır.

İki ülke arasındaki ekonomik gelişme ilişkilerde de belli iyileşmeler görülmüştür. Türkiye Bulgaristan'ın ihracatında üçüncü sırayı alırken, ithalatında sekizinci sırada yer almıştır. 2000 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki toplam ticaret 710.000.000 dolara ulaşmıştır. Türkiye 251.000.000 dolarlık ihracat yaparken, 460.000.000 dolarlık ithalat

yapmıştır. Ticaretin artışında Türkiye'nin Romanya ile birlikte Bulgaristan'dan gelen sanayi ürünlerinde gümrük vergisini indirmeyi öngören anlaşma imzalamasının rolü olmuştur.

1990'larda Türk-Bulgar ilişkileri, Balkanlar gibi anlaşmazlık ve çatışmalarla dolu bir bölgede örnek oluşturacak bir nitelik göstermiştir (Uzgel,2004:490). Bulgaristan'ın azınlıklar konusunda gösterdiği gelişmeler Balkan ülkeleri için model teşkil etmiştir.

Yaşadığı bütün sıkıntılara rağmen bölge ülkeleri içinde halkının beklentilerini en üst seviyede karşılayabilen ve akılcı politikaları ile istikrarını sağlamayı başaran Bulgaristan için sürecin en başarılı devletlerinden biri olduğu söylenebilir.

3.4.2. Romanya

Soğuk savaş döneminde SSCB'den ziyade Çin ile ilişkilerini geliştiren Romanya'da 1989 yılında özgürlük ve demokrasi hareketlerinin kabarttığı huzursuzluk, ordunun desteğini kaybeden Çavuşesku'nun kurşuna dizilmesi ile hızını kaybederek durmuştur.

İlimli Komünist lider Iliescu'nun iş başına gelmesi ile hem Rusya hem de batılılar Romanya'yı derhal tanımışlardır. Yapılan yasal düzenlemelerle her türlü siyasi partiye izin verilirken, ekonomik çöküşün önünü almak amacıyla serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci başlatılmıştır.

SSCB'nin yıkılışı ile ortaya çıkan ve Romence konuşan Moldavya Romanya siyasi çevrelerince sevinçle karşılanmış ve Moldova 27 Ağustos 1991'de resmen tanınmıştır.

Avrupa bütününde yeni bir konum arayan Romanya, Avrupa Ülkeleri topluluğuna ait olduğunu 1989'dan sonra ısrarla vurgulamıştır. Şubat 1993'de Romanya; Bükreş'te daimi bir temsilcilik açan AT ile işbirliği antlaşması imzalamıştır. Romanya'nın Avrupa yapılanmasına eklenmesi için gerekli ilk adım,1993 yılında Avrupa Konseyi'ne üyeliğe kabulü olmuştur. Dış politikasında yeni bir eğilim için samimi isteğini vurgulayan Romanya, 1993 yılında NATO'nun tam üyesi olma için isteğini belirtmiştir (Manea,2001:263).

Romanya, 1990'larda Türkiye'nin Balkanlarda yakın ilişkiler kurduğu ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde ikili ilişkiler bu ülkenin NATO üyeliğine Türkiye'nin verdiği destek, bu ülkedeki PKK faaliyetleriyle organize suç konusundaki gelişmeler ve ekonomik ve ticari ilişkiler etrafında gelişmiştir.

Romanya'yla ilişkilerin en önemli yönü bu iki ülkeyle yoğun olarak sürdürülen ekonomik ve ticari ilişkilerdir. Öncelikle bu ülkede 5.600 civarında kayıtlı Türk firması

bulunmaktadır. Bunda, Romanya'nın yatırım kolaylıkları sağlaması ve bu ülkenin diğer Balkan ülkelerine göre, sahip olduğu 20.000.000 civarındaki nüfusuyla daha büyük bir pazar olmasının da etkisi vardır (Uzgel,2004:507).

Rusya'yla pragmatizm gereği iyi ilişkilerini devamını sağlamaya yönelik tutum ve davranışlarını sürdüren Romanya, bu kapsamda Nisan 1991'de Rusya ile ortak sınırların korunmasına yönelik "İyi Komşuluk ve Dostluk Antlaşması"nı imzalamıştır. Bunun temelinde Moldova (tarihsel Baserebya)'nın özel durumu ile Transilvanya'da ki Macar azınlığın yarattığı sıkıntının destek arayışları yatmaktadır. Aynı şekilde Rusya'nın da, Balkan yolu üzerinde dost ve müttefik bir ülkeye ihtiyacının varlığı, bu konuda belirleyici etkisi olmuştur. Bir diğer önemli etken ise, ekonomik açıdan karşılıklı destek sağlama zorunluluğudur.

Soğuk Savaş sonrası Romanya dış politikasını, AB ve NATO'ya girmek üzerine oturtmuştur. Bu nedenle Barış İçin Ortaklık üyesi olan ilk ülkedir. Batı ile yakınlaşmaya, bu çerçevede Fransa ile flörte ve Türkiye ile ilişkilerini geliştirmeye doğru yönlendirmiştir.

Yugoslavya'da yaşanan etnik arındırma hareketlerinden kaynaklanan Yugoslav iç çatışmalarına resmen destek vermemekle birlikte, gizlice Sırlara destek sağladığı iddiaları mevcuttur.

3.4.3. Yeni Yugoslavya

Sırlar, her iki Dünya Savaşı'nda da (1914-18 ve 1939-45) müttefikler yanında yer aldılar. İngiltere, Fransa, Rusya ile birlikte Almanya'ya karşı savaştılar. Her iki savaşta, bilhassa birincisinde, nüfuslarına oranla çok büyük insan kaybına uğradılar. İngiltere, Fransa ve Rusya, Sırların bu tutumunu unutmamıştır. Rusya'da, kendileri gibi Ortodoks ve Slav olan bu kavme fazladan büyük sempati duymaktadır. Buna karşılık Alman-Avusturyalılar, başlarına belâ açtıkları için tarihî düşman saydıkları Sırlardan nefret etmektedirler. Her iki Dünya Savaşı sonunda müttefikler, Sırları, anormal boyutlarda ödüllendirmişlerdir. Bu anormallik denilebilir ki, son yıllarda Balkanlar'ı kana boyayan birinci sebep olmuştur. Zira Sırlardan nefret eden birçok millet, onların egemenliğine verilmiştir. Yugoslavya, 1918'de biten ilk Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı minyatür bir imparatorluk olmuştur.

Tito öldüğünde Yugoslavya Federasyonu altı Federe Cumhuriyeti (Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ) ile Kosova ve Voyvodina

özerk bölgelerinden meydana gelmekteydi. Miloseviç'in emriyle Büyük Sırbistan hayali neticesinde zulüm, baskı ve soykırıma başlanınca şu anda yalnız Sırbistan ile Karadağ'dan ibaret Yugoslavya Federasyonu kalmıştır. Nüfus ve yüzölçümü ise Tito devrindekini yarısından daha az kalmıştır.

Türkiye yeni Yugoslavya'yla, özellikle Bosna-Hersek ve Kosova sorunlarına ters düşmüştür. Bunun yanında Balkanlarda bir "Ortodoks Eksen" oluşturulduğu ve Sırbistan'ın PKK'ya yardım ettikleri yolundaki haberler de ilişkilerde olumsuz gelişmelere sebep olmuştur.

Yugoslavya'nın dağılmasının getirebileceği istikrarsızlık ve belli etnik grupların ayrılıkçılığının başarıya ulaşması hem kendi iç politikası, hem de dış politikası açısından Türkiye'yi kaygılandırmıştır. Bu yüzden ilk başta Türkiye, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur.

Önce AB'nin 15 Ocak 1992'de Slovenya ve Hırvatistan'ı, ardından Bulgaristan'ın bu ikisiyle birlikte Makedonya ve Bosna-Hersek'i tanınmasıyla, parçalanma geri dönülmez bir yola girmiştir.

18 Mayıs tarihinde Türkiye'nin Makedonya'yla güvenlik protokolü imzalamasının ardından Yeni Yugoslavya'yla ilişkileri tamamen kopmuştur (Uzgel,2004:490).

Bosna'daki savaşta Türkiye Yugoslavya'ya ambargo uygulanmasını desteklemiştir. Ardından Kosova sorunu dolayısıyla bu kopuk ilişkiler devam etmiştir.

Türkiye, bu ülkeye karşı Kosova sorunu yüzünden girişilen askeri önlemler içinde de yer almıştır. Yugoslavya'nın NATO üyelerine savaş ilan etmesi üzerine Türkiye ve Yugoslavya hukuken ve fiilen savaştan iki ülke konumuna gelmiştir.

Yugoslavya'da Ekim 2000'deki seçimleri Miloseviç'in kaybedip yerine Voyislav Kostunitsa'nın geçmesi üzerine bu ülke hem BM dahil uluslararası örgütlere üye oldu, hem de Balkan istikrar paktına kabul edilmiş ve ülkede görece bir istikrar ortamı oluşmaya başlamıştır (Uzgel,2004:493).

Bu dönemden sonra da Türkiye-Yugoslavya ilişkileri düzelme yoluna girmiştir.

Karadağ, Sırbistan'ı Adriyatik Denizine bağlayan bir ülkedir. Karadağ Cumhuriyeti'nin 626 bin nüfusunun yüzde 69'u Karadağlı, yüzde 13'ü Müslüman, yüzde 7'si Arnavut, yüzde 3'ü ise Sırp milletinden meydana gelir. 650 bin nüfuslu bu ülkede bağımsızlık kıvılcımı yavaş yavaş ateş haline gelmektedir. 17 Nisan 1992'den itibaren geçerli olan Sırbistan-Karadağ

Yeni Yugoslavya Federasyonu bir nevi çatlamıştır. Karadağ, Kasım 1999'da Yugoslavya para birimini terk ederek Alman markını resmi para olarak kabul etmiştir. (2002 ocak ayından itibaren Euro oldu.). Belgrat Merkez Bankası ise Sırbistan ile Karadağ arasındaki bütün finans işlemlerini bloke etmiştir. Karadağ, daha pahalı da olsa ihtiyaçlarını Sırbistan yerine Macaristan, İtalya ve Hırvatistan'dan temin etmektedir. Sırbistan, Hırvatistan ile düşman durumda iken Karadağ Hırvatistan ile turizm konusunda işbirliği yapmaktadır. Yakın gelecekte Yugoslavya Federasyonu'nun bölünerek Karadağ ve Sırbistan olarak bölünme olasılığı yüksek görünmektedir.

Sancak; (Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova, Karadağ ve Arnavutluk) arasındadır. Nüfusu 500 bine yakındır. Yüzde 81'i Müslüman dır. Merkezi Yeni Pazar (Novi Pazar)dir. Sancak 1878 tarihine kadar Bosna-Hersek eyaletinin 7 sancağından biri olup, o tarihte ismi Yeni Pazar'dı. Sancak, Kıbrıs büyüklüğünde olup, 8.867 kilometrekaredir. Bosna'dan sonra fetih edilen Sancak, Osmanlı akıncılarının üssü olmuştur. Osmanlılar buralara Konya ve Karaman'dan göçmenler yerleştirmişlerdir. Boşnak ismi Bosnalı manasına gelmektedir. 1878'den bu yana 123 yıl içinde Bosna gibi Sancak da periyodik katliam ve soykırımlara maruz kalmıştır. Ülkemize 123 yıl içinde Bosna-Hersek, Sancak, Kosova, Arnavutluk ve Makedonya'dan gelen göçmen sayısı 5-7 milyon arasında değişmektedir.

Sancak dışında diğer sorun olabilecek bölge Voyvodina bölgesidir. Kuzeyde, tam Macaristan sınırında, Voyvodina özerk eyaletinde, Katolik Macarlar yaşıyor. Tarih boyunca birbirini seven Macar ve Sırp mevcut olmamıştır.

Sırların dış politikasını yıllar yılı Ortodoks dayanışmasından ayrı düşünmek mümkün değildir. Sırbistan'da kilise kendisini Sırp menfaatlerinin birinci savunucusu ve Sırp milli hayatının merkezi olarak görmektedir. Belgrat bu nedenle Rusya'yı ana olarak görmekte, Yunanistan'ı hep yanında tutmaya çalışmakta, hatta geleneksel düşman olsa bile Bulgaristan'da taraftar dindaş aramaktadır. Son olaylarda Rusya'nın zayıflığından kaynaklanan sebeplerle Sırlara gereken yardımı sağlayamamasına, açıkçası koruyamamasına rağmen, Sırp diplomasisinde bir kırgınlık olduğu dile getirilmemiştir. Hatta Putin dönemiyle birlikte ilişkiler daha da gelişmeye başlamıştır.

Bugün Yugoslavya Federasyon'u Balkanların tam ortasında yer alması sebebiyle en fazla komşuya sahip olan ülkedir. Macar, Hırvat, Boşnak ve Arnavutlarla tarihi düşmanlıkları bulunmaktadır. Makedonya'nın aslında "Güney Sırbistan" olduğunu iddia eden Sırlar bu savlarını resmi ideolojide geri plana itmişler, Makedon gerçeğini kabul etmişlerdir. Romanya

ile karşılıklı küçük azınlık sorunları dışında sorunu bulunmamaktadır. Bulgaristan ise daima Sırbistan karşıtı politika izlemeye özen göstererek Sırpları düşündürmektedir.

Kostinutsa yönetiminde temiz bir sayfa açtığı imajı veren Yugoslavya'da aslında hiçbir şeyin değişmediğinin en güzel örnekleri olarak Kosova'da tutuklanarak hapse atılan Arnavutların hala hapiste olmalarını ve 9 Şubat 2002 tarihinde tutuklu bulunan Miloseviç lehine on binlerce kişinin katıldığı protesto mitingini gösterebiliriz.

Şu an için kendini toplamaya çalışan Yugoslavya sessiz bir şekilde yaralarını sarmakla meşguldür. Bu durumda bir süre daha içe dönük bir politika izleyeceği değerlendirilmektedir.

3.4.4. Hırvatistan

Konumu itibariyle Avrupa'nın merkezinden Güneydoğu Avrupa'ya geçiş yolu üzerindedir. Balkanlar'da bulunan ülkeler arasında AB'nin yeni üyesi olmaya aday konumdadır. Geçmişte Tito Yugoslavya'sında bulunan altı cumhuriyetten Slovenya ile birlikte en zengin ülkedir. Osmanlı'dan önce uzun yıllar Macarların yönetiminde kalarak Avrupa kültürünün kök saldığı Hırvatistan kendisini Balkan ülkesi olarak görmemekte ve Orta Avrupa ülkesi olduğunu savunmaktadır. Avrupa'ya direk entegrasyon için çaba gösteren Hırvatistan'ın en büyük destekçisi Almanya ve İtalya'dır. Son yıllarda komşuları Slovenya, İtalya ve Macaristan ile üçlü işbirliği çabalarında bulunmaktadır.

Hırvatistan Sırbistan'a karşı Karadağ'ı desteklemektedir. "Prevlaka Yarımadası" konusunda Yugoslavya Federasyonu Cumhuriyeti ile sorunları bulunmaktadır. Bu yarımadanın Yugoslavya'nın denize çıkışına hakim bir konumda olması önemini arttırmaktadır. Ayrıca yine Hırvatistan'da bulunan Doğu Slavonya'da yaşayan etnik Sırplara çifte vatandaşlık hakkı tanınması da Sırbistan ile Hırvatistan arasında sorun olarak durmaktadır.

Hırvatistan'ın Türkiye ile ilişkilerinde savaş sonrası azalma olmuş, fakat son yıllarda askeri alanda somut adımlar atılmıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin NATO üyesi ve ABD'nin sağlam bir müttefiki olmasıdır. Hırvatistan Türkiye ile F-16 uçaklarının alımı, pilot eğitimi ve diğer askeri alanlarda işbirliğini arttırmak istemektedir.

Almanya destekli Hırvatistan'ın hızla gelişeceği ve Yugoslavya ile sorunlarının uzun vadede devam edeceği değerlendirilmektedir.

3.4.5. Bosna-Hersek

Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılması ve önce Almanya, ardından da Avrupa Birliği tarafından tanınmasından sonra, Sırbistan ve 1990'ların sonuna kadar ona fiilen bağlı Karadağ'dan oluşan bir federasyon içinde kalmak istemediklerinden, Bosna-Hersek ile Makedonya'da ayrılma yoluna gitmişlerdir. 1 Mart 1992'de yapılan referandumda, Bosnalı Sırp boykot ettiği için yüzde 64'lük bir katılım olmuş ve katılanların %99'u bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 3 Mart'ta Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosnalı Sırp ise yine mart ayının sonunda başkent olarak kabul ettikleri Pale'de Sırp cumhuriyetini ilan ettiler.

6 Nisan 1992'de Avrupa Birliği'nin, 7 Nisan'da da ABD'nin Bosna-Hersek'i tanımamasının ardından, Bosnalı Sırp, çoğunluğu Sırp'lardan oluşan federal ordunun desteğiyle Bosna topraklarını işgal etmeye başlamışlar. Savaşa hazırlıklı oldukları anlaşılan Sırp tarafı kısa sürede Bosna topraklarının yüzde 70'ini ele geçirmişlerdir(Uzgel,2004:495).

Bosna'daki çatışmadan kaygı duyan Türkiye, 1990'lar boyunca izlediği en uzun süreli ve en aktif dış politika sürecini başlatarak, Bosna'daki savaşın uluslararası alana taşınması ve daha etkili önlemler alınması için büyük çaba harcamaya başlamıştır.

Türkiye Bosna sorunu çerçevesinde,

Türkiye üyesi bulunduğu bütün uluslararası örgütleri Bosna konusunda harekete geçirmiştir. Bunlar arasında BM Güvenlik Konseyi, AGİT, Avrupa Konseyi ve İslam Konferansı Örgütü bulunmaktadır (Uzgel,2004:495).

Bir rastlantı olarak, 1992 yılında Türkiye'nin hem Avrupa Konseyi, hem İslam Konferansı Örgütü dönem başkanı olması, onun Bosna-Hersek sorununda hareketliliğini kolaylaştırmıştır (Sosyal,1993:190).

Türkiye'nin Bosna'daki savaşı önlemek için en çok harekete geçirmeye çalıştığı örgütlerden biri İslam Konferansı Örgütü olmuştur.

Türkiye'nin Bosna'daki savaşın durdurulması ve Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün korunması için ileri sürdüğü önerilerden biri, NATO 'nun öncülüğünde Sırp'lara karşı askeri müdahale ve operasyonlar yapılması olmuştur. Ne var ki, NATO'nun bu yöndeki operasyonları, ABD'nin Bosna'daki savaşa doğrudan müdahale kararı almasından sonra, ancak 1995 yazında gerçekleşebilmiştir.

Türkiye Bosna konusunda diplomatik ve askeri müdahaleyi uluslararası kuruluşlar çerçevesinde yerine getirmeyi tercih ederek tek yönlü müdahaleden kaçınırken, BM ve NATO çerçevesinde oluşturulan kuvvetlere katkıda bulunmuştur.

Türkiye Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kurulması için ABD'yle birlikte diplomatik girişimlerde bulundu ve Mart 1994'te bunun gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in savaş sonrasında yaptığı açıklamaya göre, Türkiye savaş sırasında Boşnaklara silah yardımında bulunmuştur.

Türkiye'nin Bosna konusunda bu kadar etkin tavır almasının nedenleri şöyle sıralanabilir.

1. Bosna'da Müslüman Boşnakların varlığının korunması, yansımaları Türkiye açısından önemli olmuştur.

2. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından stratejik önemi azalan, 1991'deki Körfez Savaşında ön plana çıkmaya çalışan ve uluslararası alandaki konumunu bölgesel bir güç olarak arttırmaya çalışan Türkiye, Balkanlarda söz sahibi olmak istemektedir.

3. Türkiye, Balkanlardaki istikrarsızlıktan, Batı'yla fiziki bağlantısının engellenmesi nedeniyle de rahatsızlık duymuştur. Türkiye dış ticaretinin yarısını Avrupa Birliği ülkeleri ile yürütüyordu ve Bosna'daki savaş sırasında daha uzun olan Romanya-Macaristan güzergahının getirdiği maliyet artışından zarar görmüştür. Ayrıca, yine batı Avrupa'da bulunan 2.000.000 kadar Türk işçi ve ailesinin Türkiye'ye karayoluyla gidiş-gelişleri çatışmalardan olumsuz etkilenmiştir.

4. Türkiye, Kürt sorunundan ötürü, güç kullanılarak elde edilmiş sınırlara ve bir ülkede belli bir grubun ayrılıp devlet kurmasına karşı çıkmıştır.

5. Türkiye'de hemen her kesim Bosna'da Müslüman Boşnakların haksızlığa uğrayan taraf olduğu ve Türkiye'nin değişen ölçülerde de olsa aktif bir politika izlemesi gerektiği konusunda aynı görüşü paylaşmıştır.

Türkiye'nin izlediği aktif politikanın uluslararası politikada pozitif ve negatif etkileri olmuştur.

Negatif sonuçlara göz attığımızda ; Türkiye yeni Yugoslavya ile ilişkilerini tamamen koparmak zorunda kalmıştır. Öyle ki Yugoslavya Türkiye'ye karşı PKK'ya destek veren ülkeler arasına girecektir. Türkiye oluşmasını istemese de Balkanlarda bir kutuplaşma

görüntüsünün ortaya çıkmasına engel olamamıştır. Türkiye, bu sorunda İngiltere, Fransa ve Rusya'yla ters düşmüştür.

Pozitif yönlerine gelince; izlediği dış politikayla Türkiye Balkanlarda önemli bir ülke olduğunu göstermiştir. Türkiye Balkanlarda Bosna savaşı bağlamında Yunanistan'la girdiği rekabette, ezilen ve haksızlığa uğrayan tarafta yer aldığı için daha avantajlı konuma geçmiştir. Yugoslavya'yı açıkça destekleyen , üstelik de kendi başına Makedonya sorununu sardırarak Yunanistan'ı güç durumuna düşürmüştür (Uzgel,2004:499).

Dayton Barış Antlaşması'ndan sonra Bosna-Hersek ile Türkiye'nin ilişkileri yakınlığını korumuştur. Bu çerçevede Türkiye, ABD'yle işbirliği içinde Bosna-Hersek'le askeri ilişkilerini geliştirmeye başlamış ve bu süreç Türkiye'yle Bosna-Hersek arasındaki ilişkilerin en önemli yönü olmuştur. Bu ilişkilerin ilk ayağını, Türkiye'nin Bosna'da Dayton Antlaşması'nın uygulanabilmesi için oluşturulan Barış Uygulama Gücü IFOR'a birlik göndermesi oluşturmuştur.

Türkiye'yle Bosna-Hersek arasındaki askeri ilişkilerin ikinci ayağı Türkiye'nin bu ülkeye sağladığı askeri eğitim programıdır.

Bosna-Hersek'le kurduğu askeri ve siyasi bağlarla, Türkiye bir yandan Balkanlarda daha etkili olma olanağını elde ederken, öte yandan Yunanistan'a karşı bir avantaj sağlamıştır. Fakat 1990'ların sonuna doğru Bosna-Hersek 'in ekonomik ilişkiler ve yeniden yapılanma alanlarında AB ve Yunanistan'la ilişkilerini geliştirmesi, Türkiye'nin bu ülke üzerindeki etkinlik ve ağırlığının azalmasına yol açmıştır.

Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki ekonomik ilişkiler , söz konusu askeri ve siyasi ilişkilerin gerisinde kalmıştır.

Bağımsızlığa kavuştuğundan bu yana yapısının karışıklığı (1991 resmi rakamlarına göre %43.5 Boşnak, %31.2 Sırp, %17.4 Hırvat bulunmaktadır) ve bu karışıklığın yönetime de yansımış olması ile değişken ve anlaşılmaz politikalar izleyen Bosna dış politikası yönünü kaybetmiştir. Savaştan sonra uyguladığı politika ile ülkeye gönüllü savaşmaya gelenlere pasaport ve kimlik dağıtılmış, bu uygulama ile Usame Bin Ladin'e bile pasaport verildiği Bosna düşmanları tarafından dile getirilmiştir. Teröristlerin sığındığı ülke olarak lanse edilmesiyle tehlikeli ülkeler içinde onuncu sıraya yerleşmiştir.

Kosova'ya müdahale için NATO'nun desteklenmesinde kararsız kalmış, yönetimdeki Sırp'lar Kosova'daki katliamı kınayan karar alınmasını engellemişlerdir. Ortadoğu'da kriz çıktığında İsrail ile diplomatik ilişki kurmuş, Arapların tepkisini almış, Güney Kıbrıs Rum

kesimini tanımaya yönelik karar alarak Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Bütün bunların sonucunda Bosna'nın dünyadaki imajı zedelenmiştir.

Bosna Devlet Başkanlığı tarafından 17 Şubat 1998 tarihinde kabul edilen "Bosna-Hersek Dış politikasının hedefleri" adlı belgeye göre dış politikası;

✓ Barış sürecini güçlendirebilmek ve ülkedeki durumu istikrara kavuşturmak amacıyla temel barış anlaşmasının uygulanması: Henüz bu hedefe ulaşamamıştır. Hükümet güçsüz ve ekonomi de ilerleme yoktur.

✓ Demokratik kurumların inşası, onarılması ve geliştirilmesinde uluslararası topluluğun katkısının temini: Bosna-Hersek bu konuda 5 milyar dolardan fazla gelir elde etmiştir. Bu gelirin çoğu uluslararası çalışanlara harcanmıştır. Ayrıca Bosna demokratik kuruluşları yeterince gelişmediğinden Avrupa Konseyine üye olamamıştır.

✓ Komşular ile başta olmak üzere, mümkün olduğunca çok devletle ikili ilişki kurmak: Yukarıda sayılan hataları olmasaydı bu konuda başarılı olduğu söylenebilirdi.

✓ Uluslararası ilişkilerde eşit haklara sahip bir ortak olarak uluslararası kuruluşlara katılmak: Bosna diplomasisinin nadir başarılarından biri, ülkenin Orta Avrupa Girişimi'ne (CEI) üye olmasıdır. Diğer bir başarıda Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi'nin ilk zirvesinin 29-30 Temmuz 1999 tarihinde Saraybosna'da yapılmasıdır.

Bosna-Hersek'in artık geleceği düşünerek istikrarlı ve tutarlı bir dış politika çizmesinin zamanı geçmektedir. Yapılan hataların yükünü daha fazla taşıyamayacaktır. Bosna-Hersek her açıdan bir tarihi kavşak noktasında bulunmaktadır.

3.4.6. Makedonya

Doğal sınırları kabaca Pindus Dağları, Rodop Dağları ve Ege Denizi ile çevrili olan Makedonya toprakları, güneyini oluşturan Ege Makedonya'sı, kuzeydoğusundaki Pirin Makedonya'sı, şimdiki Makedonya Cumhuriyetinin kapladığı alan yani Vardar Makedonya'sından oluşmaktadır.

Temmuz 2005 itibariyle 2.050.000 civarında olan nüfusun %67'si Makedonlar, %21'i Arnavutlar, %5'i Türkler, %3.5'u Müslüman Torbeşler ve az miktardaki çingenelelerden oluşmaktadır (**Hatipoğlu,2001:167**). Ülkenin %66'sı Ortodoks ve %35'i Müslüman'dır. Fakat gerek hükümet, gerekse mahalli idarelerin tamamına yakını Makedonların elindedir. Ayrıca Yunanistan, Arnavutluk ve Bulgaristan gibi komşu ülkelerdeki Makedon azınlıkların

varlığı durumu hassaslaştırmaktadır. Aslında en büyük sorun Arnavut kökenlilere insan hakları kapsamındaki hakların verilmemesidir.

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde bağımsızlığını kazanan Vardar Makedonya'sı üzerine kurulu bugünkü Makedonya hassas bir konumdadır. Eski Yugoslavya'dan çatışma olmaksızın ayrılan tek ülke olan Makedonya, bağımsızlığı kazandığı 1991'den itibaren iç ve dış politikasında çok hassas dengeler üzerine oturtmuştur. Karmaşık bir etnik yapıya sahip olan Makedonya, adını, kimliğini ve ayrı bir ulus olduğunu tanımayan komşularla çevrilidir. En önemli dış politika sorununu Yunanistan'la yaşamıştır. Yunanistan bu ülkenin Avrupa Birliği tarafından tanınmasını engelleyerek, ekonomik yardım fonlarından yararlanmasını engellemiştir. Ayrıca, Makedonya'nın ekonomik açıdan hayat damarı olan Selanik Limanı'nı da bu ülkeye kapatarak 1993 sonundan 1995'e kadar ekonomik ambargo uygulamıştır.

Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk'la çevrili olan Makedonya, bu koşullar altında bölgenin önemli gücü olan Türkiye'ye yaklaşmıştır. Türkiye de Balkanlarda yeni bir müttefik bulmanın verdiği avantajı kullanmak için bu ülkeyle ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır.

Bağımsızlığını ilan ettiği 1991 Eylül'den beş ay sonra 6 Şubat 1992'de Makedonya Cumhuriyeti'ni resmen tanıyan Türkiye ile bu ülke arasındaki ilk beş yıllık ilişkiler, beklenenin çok üstünde gelişmiş ve taraflar arasında eğitimden, kültüre, ekonomiden askeri işbirliğine kadar hemen her alanda ikili ve kapsamlı antlaşmalar yapılmıştır **(Hatipoğlu,2001:179)**.

Mart 1994'de Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması, Nisan 1994'de ise Savunma Sanayi İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Cumhurbaşkanı Demirel de Temmuz 1995'te Üsküp'te iki ülke arasında Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'nı imzalamıştır **(Uzgel,2004:505)**.

Makedonya'yı ilk tanıyan ve bu ülkede ilk büyükelçilik açan ülke Türkiye'dir. İlişkiler bu çerçevede çok iyi gelişmiş, fakat 1995'ten itibaren duraklamıştır.

1995'ten sonra Üsküp-Atina ilişkileri düzeline Makedonya'daki Yunan ekonomik etkinliği hızla artmaya başlamıştır. Bu ülkedeki özelleştirmede Yunan firmaları özellikle stratejik sayılan iletişim ve rafineri gibi alanlarda öne geçerek ülke ekonomisi üzerindeki etkinliklerini arttırmışlardır**(Uzgel,2004:507)**. Örneğin; Makedon telekomu Yunan şirketlerince satın alınmıştır.

Makedonya tıpkı Bulgaristan gibi, Türkiye ve Yunanistan ile aynı anda yakın ilişkilere sahip olma ve böylece her iki ülkeden de ekonomik ve siyasal destek alabilme politikası izlemeye başlamıştır (Uzgel,2004:507).

Makedonya'nın komşu ve çevre ülkelerle ilgili politikaları da dengeler gözetilerek icra edilmektedir. Komşularının ülke üzerinde çeşitli hak iddiaları nedeniyle Makedonya bu ülkelere karşı pozitif-eşit mesafede durmayı tercih etmektedir.

3.4.7. Arnavutluk

Balkanlardaki 6 milyon Arnavut'un sadece 3.3 milyonu Arnavutlukta yaşamaktadır. Bu nedenle Balkanlardaki Ortodoks / Slav eksenli politikaları en çok hissedenler Arnavutluk ve Arnavut azınlıklar oldu. Arnavutların anavatanlarının dışında yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında, nüfusun %90'ının Arnavutlardan oluştuğu Kosova gelmektedir (Demirtaş,2001:67). Zayıf ekonomisi ve silahlı kuvvetleri ile Arnavutluk, ülke dışında yaşayan Arnavutların haklarını koruyabilmek için Batı'ya şikayetten başka bir girişimde bulunamamıştır. Bu konuda en büyük desteği Türkiye'den almıştır.

Arnavutluk'un bir özelliği de ülke de kuzeyde "Geg"ler, güneyde "Tosk"lar olmak üzere iki grubun yaşıyor olmasıdır (Demirtaş,2001:68). Kosova, Makedonya ve Karadağ'da yaşayan azınlıklar Geglere mensuptur. Bu nedenle ülkeyi yöneten grup Arnavutluğun dış politikasını da etkilemektedir. Arnavut politikası dönem dönem çelişkiler içermektedir. Berişa'nın iktidarda olduğu 1992-1997 yıllarında keskin dönüşler rahatlıkla görülebilir. Gözlemciler bunu şöyle ifade etmişlerdir:

"Arnavutluk dış politikası Avrupa'yla uyumaya gider, Müslüman ülkelerde uyanır. ABD'ye aşık olur ama Doğu ile evlenir. Bir gün komşularını kucaklar, ertesi gün onlarla diyaloga bile girmesi mümkün olmaz."

Halkının %70 kadarı Müslüman olan Arnavutluk tarihsel olarak da yakın bağlar içinde bulunduğu Türkiye'yi Balkanlarda güvenilir bir müttefik olarak görmüştür.

Arnavutluk yeni dönemde çeşitli uluslararası örgütlere üyelik konusunda Türkiye'den destek almıştır. Arnavutluk'un Karadeniz Ekonomik İşbirliği içine alınmasında da Türkiye önemli rol oynamıştır. Aralık 1992'de hem NATO'ya hem de İslam Konferansı Örgütüne başvurdu ve ülkedeki bazı grupların muhalefetine rağmen İKÖ' ye üye olmuştur.

29 Temmuz 1992’de iki ülke arasında bir askeri işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Bu doğrultuda Arnavut subaylar Türkiye’de eğitilirken, bir kısım Türk subayları da Arnavutlukta eğitim çalışmalarına başlamışlardır.

Türkiye’nin Arnavutluk’la ilişkilerinde bir diğer askeri bağlantı, 1997 başında bu ülkede ortaya çıkan banker skandalının ardından yaşanan toplumsal kaos sırasında Türkiye’nin BM kararları doğrultusunda Nisan 1997’de Çokuluslu Barışı Korum Gücüne (ALBA) 800 kişilik bir birlik göndermiştir.

Berişâ döneminde gelişen Türkiye-Arnavutluk ilişkileri, Sosyalist Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte ülkenin Yunanistan’la ilişkilere ağırlık vermesi nedeniyle büyük bir ilerleme kaydetmemiştir. Mevcut durumda hem siyasi hem de ekonomik ilişkiler bakımından Arnavutluk’un Yunanistan’la ilişkileri, Arnavutluk-Türkiye ilişkilerine oranla daha ileri durumdadır.

Ülkesindeki Ortodoksları desteklemesi ve iç işlerine müdahale etmesi nedeniyle önceleri Yunanistan’la arası açılmış, 1995’ten itibaren ise Yunanistan Arnavutluk’la yakınlaşmanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren Arnavutluk Yunan azınlığın yaşadığı Kuzey Epir bölgesinde aldığı önlemleri azaltmış ve ilişkilerde bir yumuşama görülmüştür. Bunun bir etkisi de bu ülkede artan Yunan ekonomik faaliyetinde görülmüştür. Yunanistan, İtalya’dan sonra Arnavutluk’la en çok ticari ilişkisi olan ikinci ülke konumuna yükselmiştir (Uzgel,2004:503).

Yunanistan Cumhurbaşkanı Konstantinos Stefanopulos’un Mart 1996’da Arnavutluk’a düzenlediği ziyaret sırasında Dostluk,İşbirliği ve İyi komşuluk antlaşması imzalanmış, ardından askeri alanda işbirliği antlaşması da imzalanmıştır(Coşkun, 2001:89).

Arnavutluk’un batıya açılan kapısı ve batılı ülkeler arasında en iyi ilişkiler kurduğu İtalya birinci ticaret ortağıdır. Ülkenin ihracatında %63, ithalatında %43 gibi büyük paya sahiptir.

Arnavutluğun dış politikasının temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:

- ✓ Batılı ülkelerle ve kuruluşlarla siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmek,
- ✓ NATO ve AB’ye üye olarak ülkenin güvenliğini garanti altına almak,
- ✓ Bölgedeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek,
- ✓ Başta Kosova ve Makedonya olmak üzere ülke dışında yaşayan Arnavut azınlıkların haklarını savunmak ve buralardaki sorunların barışçıl yoldan çözülmesini sağlamak,

✓ Doğu Avrupa'nın en fakir ülkelerinden biri olan Arnavutluk'u kalkındırmak ve bunun için dışarıdan yardım almaktır.

3.4.8. Yunanistan

1990'larda Atina'nın dış politikasını, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından daha fazla, Doğu Avrupa ülkelerindeki yaşanan gelişmeler ve Yugoslavya'nın parçalanmasının sonuçları etkilemiştir. Balkanların yeniden yapılanması sürecinde Yunanistan'ın komşularıyla ilişkileri son derece olumsuz başlamıştır. Arnavutluk'la yaşanan azınlık sorunları, Makedonya'yla bir isim bunalımı olarak ortaya çıkan ama tarihsel kökenleriyle birlikte düşünüldüğünde bir egemenlik sorunu haline dönüşen anlaşmazlıklar, Sırbistan'la tarihsel dostluk sonucunda Bosna'yla bozulan ilişkiler ve tüm bu sorunlarda Atina'nın takındığı tutum sadece Balkanlı komşularla ilişkilerin bozulmasına değil, ABD ve Avrupalı devletler nezdinde ciddi prestij kaybetmesine de neden olmuştur. Yunanistan Türkiye'nin etkinleştiği bir bölgede mevzi kaybetmeye başlamıştır.

Bu durum 1996 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Andreas Papandreu' nun sağlık nedenleriyle başbakanlıktan çekilmesi üzerine görevi üstlenen Kostas Simitis , liderin ölümü üzerine PASOK genel başkanı da seçilince ülkesinin dış politikasını yeni bir anlayışla yönetmeye başlamıştır. Simitis, Venizelos-Karamanlis isimlerinin simgelediği modernleşme sürecinin bir takipçisidir ve bu sürecin özü de Avrupa merkezli bir dış politikanın programlı ve disiplinli uygulamasından ibarettir.

Simitis, iktidara geldikten sonra , AB içinde Yunanistan'ı saygın bir üye konumuna getirmeyi temel hedef olarak benimsemiştir. Miçotakis hükümeti döneminde başlatılan ekonomik reformlara hız verilmiş, gereksiz sorunlar yaratarak kaynakları silahlanmaya ayırmak zorunda bırakan popülist milliyetçi söylemler terk edilmiş, başta Balkanlardaki komşular olmak üzere bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler kurulmuştur.

Nitekim, Simitis döneminde Arnavutluk'la azınlık sorunları çözümlenmiştir. Bulgaristan ve Romanya'yla ekonomik ilişkiler geliştirilmiş, Makedonya bunalımı sona erdirilmiştir. Sırbistan'la dostluk ilişkileri pekiştirilmekle birlikte Bosna ve Kosova sorunlarında etkin politikalar izlenmeye başlanmıştır (**Fırat,2004:441**).

Bölgedeki yatırımları 3 milyar dolara ulaşan Yunanistan'ın bu ekonomik ve diplomatik atılımında AB üyeliğinin büyük etkisi vardır. Simitis yönetiminin politika değişikliğiyle birlikte AB Yunanistan'ı Balkanlardaki temsilcisi olarak kullanmaya başlamıştır.

Örneğin, eski Doğu Bloğu ülkeleri için geliştirilen PHARE programı çerçevesinde altyapı çalışmaları için verilen AB fonları Yunan firmalarına ihale edilmektedir. AB burayı ilerdeki entegrasyon süreci perspektifi içinde enerji, ulaşım ve iletişim alanında Yunanistan aracılığıyla kendisine bağlama çabası içindedir. Bu yüzden Yunanistan genellikle OTE şirketi aracılığıyla bu ülkelerde telekomünikasyon, rafineri gibi stratejik sektörlere girmeye çalışmakta , Yunan hükümetinin ve AB'nin desteklediği firmalar özelleştirilen kamu kuruluşlarını satın almaktadırlar. Ayrıca Yunanistan bu ülkeleri AB'ye taşıyacağını söylemekte, tam üyelik konusunda destek sözü vermekte ve AB'nin ortaya attığı Royaumont süreci gibi bölgesel girişimlerin öncülüğünü üstlenmektedir (Uzgel,2004:516).

Yunanistan'ın Balkanlar ve Orta Doğu bölgelerine yönelik politikası :

- ✓ “Ülkenin, aşamalı bir şekilde Avrupa Birliği'nin Balkanlar kapısı olarak şekillenebilmesi için Balkanlar'daki konumunun güçlendirilmesi,
- ✓ Doğu Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde Yunanistan'ın aktif bir biçimde var olması ,
- ✓ Doğu Akdeniz, Karadeniz ve Balkanlar bölgelerinde işbirliği, barış, siyasi güvenlik hedefleri istikametinde dinamik bir askeri diplomasinin geliştirilmesi,
- ✓ Yunanistan'ın, bulunduğumuz dönem içerisinde uluslararası siyasi konjonktürün yeni verilerine uyum gösteren tüm uluslararası organizasyonlara aktif bir şekilde iştirak etmesi,
- ✓ Yurt dışında yaşayan Yunanlıların hareketlerinin sağladığı gerekli girişimlerle Helenizm'in merkezi metropolü olarak ülkenin etkili bir biçimde faaliyet göstermesi,” olarak belirlenmiştir.

Yunanistan'ın özellikle Balkanlar bölgesinde deniz ve hava ulaşım hatlarıyla mevcut konumu, kendisini stratejik öneme sahip bir bölge konumu kazandırmaktadır. Çok sayıdaki körfezi, limanları ve havaalanlarını bütün istikametlere yapılacak askeri hareketin birleşme noktası konumuna getirmiştir. Bu durum, son Kosova krizinde Selanik bölgesindeki deniz, hava ve kara ulaşım kolaylıklarının barış gücüne mensup birlikler tarafından kullanılmasını sağlamıştır. Yunanistan'ın bölgede ulaşım hatlarına yönelik çalışmalarının jeo-stratejik değerinin artmasına neden olacağı değerlendirilmektedir.

Yunanistan'ın siyasi hedefi Balkanlar'ın liderliğidir ve bu konudaki politikası çifte standartlıdır. Slav ve Ortodoks olanlara yakın ve uzlaşmacı siyaset takip ederken; diğerlerine ise uzlaşmacı olmayan bir siyaset sergilemektedir.

Yunanistan, Balkanlar ve Doğu Akdeniz bölgesinde önemli enerji kaynaklarına ait ağların bitiş noktası olan merkezi bir konuma ulaşmayı, bu bağlamda Balkanlar bölgesinde güçlü silahlı kuvvetleri, sosyal ve siyasi istikrarı, ekonomik alandaki gelişmişliği ile bu bölgede istikrar unsuru olarak önemli bir rol oynayabilecek konumu hedeflemektedir. Balkan ülkeleri ve diğer ülkelerle tesis etmiş olduğu güven artırıcı önlemler ve savunma işbirliği anlaşmaları, Barış için ortaklık programlarının uygulanmasının bu amaca yönelik olduğu değerlendirilmektedir.

Yunanistan'ın siyasi, kültürel, askeri ve ekonomik alanda Balkanlardaki faaliyetlerinden beklentileri şu şekilde görülmektedir:

Balkanlarda Türkiye aleyhine Balkan ülkeleri ile işbirliğine gidilmesi ve Türkiye'nin yalnızlığa ve istikrarsızlığa sürüklenmesi (Muhtemeldir ki Yunanistan Türkiye'nin Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kosova ve Arnavutluk ile iyi ilişkilerinin tedirginliği içinde, hiçbir zaman bu blokta yer almamış olmasına rağmen, Türkiye'nin önünü kesebilmek ve Balkanlardaki etkinliğine engel olmak) amacıyla; Rusya, Romanya ve Sırbistan ile birlikte hareket etmeye devam edecektir.

Simitis, Türkiye'yle de ciddi bir diyalog kurmayı planlıyordu ama kökleşmiş bozuk ilişkileri düzeltmek aynı derece kolay olmamıştır. Bu konuda iki engelle karşılaşıyordu:

- 1.Kendi ülkesi ve hatta partisi içinde Papandreu'nun etrafını oluşturan milliyetçi çevreler .
- 2.Türkiye'de giderek bozulan ekonomik ve siyasal koşullar dolayısıyla dış politikada şahinleşen istikrarsız siyasal iktidarlar.

Nitekim, Başbakanlık koltuğuna oturduktan kısa bir süre sonra patlak veren Kardak bunalımı Simitis'e Türkiye'yle ilişkileri düzeltmenin zorluklarını göstermiştir. Yine de Yunanistan, AB içinde artan prestijini kullanarak ve Türkiye'nin başta PKK ve İslamcı güçler olmak üzere insan hakları çerçevesinde ele alınan siyasal sorunlarından, ekonomik bunalımlarından yararlanarak, ikili ilişkilerde Ankara'yı sıkıştırma yoluna gitmiştir. Diyalogsuzluk ve gerilim, Türk-Yunan ilişkilerinin yapısında bir kural haline gelen "büyük bir bunalım sonrası diyalog başlatmak" anlayışı çerçevesinde ortadan kaldırılmıştır. Abdullah Öcalan bunalımı sonrasında başlayan diyalog, Marmara depremi sonrasında bir dostluk havası yaratılması doğrultusunda gelişmeye başlayacaktır.

12 Aralık 1997 tarihli Luxemburg zirvesi sadece Türkiye'nin AB ile ilişkilerini değil Kıbrıs politikasını da niteliksel bir değişime uğratmıştır. ABD ile güvenlik ilişkilerini geliştiren Türkiye giderek AB ile yollarını ayıracağına işaretlerini vermiştir. Bu durum, Simitis 'in Türkiye politikasıyla uyumlu bir gelişme değildir. AB'den uzaklaşan ABD

destekli bir Türkiye ile ikili sorunlarda karşı karşıya kalmaktan rahatsız olan Atina'nın; Türkiye'ye karşı izlenecek politikası kesinleşmiştir. İkili ilişkilerde yumuşamaya gidilerek Öcalan hatası unutturulacak, genel politika olarak da Türk-Yunan sorunları AB içine taşınacaktır.

Türk-Yunan ilişkilerindeki yumuşamanın ilk somut sonucu 10 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesinde alınmıştır. Türkiye'yi aday ülkeler arasında sayan kararla Helsinki zirvesine Yunanistan karşı çıkmamıştır (**Fırat,2004:441**).

Türkiye ise , komşumuz Yunanistan'la ilişkilerin yakın işbirliği, ittifak ve güven zeminine dayanması gerektiği inancıyla hareket etmektedir. İki ülkeyi ve halklarını birbirine bağlayan bağlar, esasen birbirinden ayırıyor gibi görünen farklılıklardan çok daha fazladır. Halklar arasında tabandan başlayan geniş kapsamlı diyalog ve temaslar ile hükümetler arasında gelişmekte olan işbirliği bunun açık kanıtlarıdır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin bu duruma gelmesi büyük bir gelişme olmakla beraber, yapılması gereken daha çok şey vardır.

Türkiye ve Yunanistan arasında geçtiğimiz yıllarda başlayan yakınlaşma süreci kapsamında, bugüne kadar, ticaret, turizm, çevre, kültür, enerji, ulaşım ve güvenlikle ilgili konuları kapsayan muhtelif alanlarda 25 anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasında yeni iletişim kanalları da kurulmuştur. Bu çerçevede, Dışişleri Bakanlarının karşılıklı ziyaretleri, Yönlendirme Komitesi Çalışma Grubu toplantıları, siyasi istişareler, Güven Artırıcı Önlemler Görüşmeleri ve 2002-2004 arasında 27 tur gerçekleştirilen Ege'ye ilişkin temaslar düzenli olarak sürdürülmektedir.

Farklılıkların diyalog yoluyla aşılması ve iki ülkenin de yararına olacak şekilde yakın işbirliğinin geliştirilmesi yolundaki karşılıklı iradenin, ilişkilerimizin ticaret ve turizm gibi başka alanlarında da gelişme şeklinde olumlu yansımaları olmuştur. 1999 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 695 milyon dolar iken, bu rakam bugün 1.5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. 1998 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Yunan turistlerin sayısı 160 bin civarındayken, Türkiye 2004 yılında 500 bin Yunan turisti ağırlamıştır.

Her iki ülke tarafından kabul edilen ve uygulanmakta olan bir dizi Güven Artırıcı Önlem, ortak çıkarlara hizmet eden muhtelif konularda işbirliğinin daha da geliştirilmesi için olumlu bir atmosferin yaratılmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye ayrıca, Yunanistan ile 2004 Atina Olimpiyat Oyunları'nın güvenlik ve lojistik düzenlemeleri konusunda yakın işbirliği yapmıştır.

Aralık 2004'te Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi, iki ülke ilişkilerindeki bu gelişmeleri olduğu kadar, Türkiye'nin mevcut sorunların çözümü konusunda çalışmaya

devam etme arzusunu ve Yunanistan'la bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen temasları da memnuniyetle karşıladığını kaydetmiştir.

Türkiye, ikili ilişkilerdeki iyileşmenin gelecek dönemlerde tüm sorunların çözümlenmesine izin verecek şekilde sürmesini, sadece iki ülkenin yararına değil, aynı zamanda bütün bölgenin barış, istikrar ve güvenliğine katkı sağlayacak bir işbirliği ortamının oluşmasını ümit etmektedir (www.dısişleri.gov.tr).

1990'lı yıllarda Türk –Yunan ilişkilerini değerlendirebilmek için, tarihsel ikili sorunlara yeni bir ögenin eklendiğini unutmamak gerekir. Bu da yeni dünya düzeni içinde **bölgesel güç olma** mücadelesidir. Türkiye bunu ABD ile ilişkileri geliştirerek ve bölge ülkeleriyle tarihsel bağlarını Yunanistan aleyhine öne çıkararak, Yunanistan ise AB üyeliğini kullanarak ve Türkiye'nin siyasal ve ekonomik olumsuzluklarından yararlanarak başarmaya çalışmıştır.1990'ların ilk yarısında Türkiye, ikinci yarısında da Yunanistan başarı sağlamış gibi görünse de, on yıllık süreç sonunda, her iki taraf da çatışmayla sonuç elde edilemeyeceğini ve bu tutumun zaten sorunlu olan ilişkileri daha da çıkmaza sokacağını anlamaya başlamışlardır([Fırat,2004:441](#)).

3.5. Türkiye'nin Balkan Ülkeleri İle İşbirlikleri

3.5.1. Türkiye ve Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi (İP)

AB'nin bir girişimi olarak 1997'de Fransa tarafından ortaya atılan Royaumont süreci güneydoğu Avrupa'da sivil toplum, demokrasi ve insan haklarını geliştirme amacını taşımaktadır. Süreç Nisan 1999'da Almanya tarafından ortaya atılan Balkan İstikrar Paketi'nin çerçevesi içine alınmıştır.

Çatışmadan çıkan Balkanlara yardım amacıyla bir tür Marshall Planı olarak değerlendirilen ve Haziran 1999'da kabul edilen istikrar paktına katılan devletler şunlardır: AB üyeleri, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Romanya, Rusya, Slovenya Makedonya, Kanada, Japonya, Türkiye ve ABD Yugoslavya Ekim 2000'deki yönetim değişikliğinden sonra pakta kabul edilmiştir.

AB bölgenin yeniden yapılandırılması için 2006'ya kadar 12 milyar Euro kaynak ayırdığını açıklamıştır ([Keskin,2004:516](#)).

Türkiye'nin savaş sonrası Balkanlar'da en önemli hedefi bölgenin müreffeh, barışçıl ve güvenli bir hale getirilmesi için uluslararası çabalara tüm imkanlarıyla katılmak olmuştur.

Türkiye bu amaçla, Güney Doğu Avrupa İşbirliği süreci ile İstikrar Paktında aktif olarak yer almıştır.

Türkiye, Temmuz 2000 - Ocak 2001 tarihleri arasında İstikrar Paktı'nın Ekonomik Yeniden Yapılanma ve Kalkınma alanındaki II.nci Çalışma Masası'nın eş başkanlığını yürütmüştür. Bu süre içinde Türkiye, bölge ülkelerinin Pakt içindeki karar alma mekanizmasında etkinliğinin artırılması amacıyla çalışmalarda bulunmuş, İP çerçevesinde, Türk ve bölgedeki iş çevreleri ile uluslararası finans kuruluşlarını bir araya getiren bir **İş Forumu** düzenlenmiş, AB tarafından Yugoslavya ardılı beş ülkeye tahsis edilen 4.6 milyar Euro çerçevesinde uygulanacak projelere Türk müteahhitlerinin de girebilmesi olanağı sağlanmıştır.

Hali hazırda, çeşitli ulusal kuruluşlarımız aracılığıyla bölge ülkelerine eğitim ve teknik yardım programı uygulanması ile küçük ve orta ölçekli kuruluşların geliştirilmesi, bankacılık, sigortacılık, tarım, telekomünikasyon ve savunma kapasitesi oluşturulması gibi alanlarda teknik yardım verilmektedir.

Türkiye, Balkan ülkeleri arasında fark gözetilmeksizin bir bütün olarak bölgenin ekonomik yapılanması için çaba göstermekte, bu şekilde bölgede barış ve güvenliğin sağlanabileceğini savunmaktadır.

Türkiye, bu yeniden yapılanmanın bir teşkilat tarafından dikte edilerek değil, Balkan halkı ile yakın işbirliği halinde gerçekleştirilmesini arzulamaktadır. Bu amaçla da, İstikrar Paktının, Balkanları ilgilendiren projeleri hazırlarken Balkan ülkelerinin önceliklerini göz önünde tutmasını istemekte ve bu arada Pakt yetkililerine bu yönde gerekli baskıyı yapmaktadır.

3.5.2. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi (SECI)

ABD 1990'larda Balkanlara siyasi ve askeri müdahalelerin yanı sıra ekonomik ve teknik alanlarda işbirliği geliştirme yolunda adımlar atmayı da gerekli görmüştür.

SECI'nin amacı bölge ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğini geliştirme ve bunların uzun vadede Avrupa bütünleşme sürecine girişlerini kolaylaştırmaktır. Çeşitli altyapı faaliyetleri, sınır geçişlerinin kolaylaştırılmasını sağlayan teknik nitelikli çalışmalar, çevre sorunlarında işbirliği; Ocak 1997'de çalışmalarına başlayan SECI'nin girişimleri arasında yer almaktadır.

Türkiye, Balkanlarda hem ABD'yle işbirliği, hem de bu bölgedeki istikrar arayışları çerçevesinde SECI'yi desteklemektedir(Uzgel,2004:517).

3.6. Balkanlarda Çok Taraflı İşbirliği Düzenlemeleri

3.6.1. İstikrar Paketi

Başlangıçta Almanya'nın girişimi ile ortaya atılan ve oldukça önemli finansmanla desteklenen “ **Balkanlar için İstikrar Paketi**” en kapsamlı teşebbüstür. Esas itibarıyla Yugoslavya'nın ardılı olan Cumhuriyetleri hedef almakla birlikte elde edilecek sonuçlar tüm bölge için yararlı olacağı öngörülmüştür. Paket, AGİT'in üçlü yaklaşımı (demokrasi-ekonomi-güvenlik) üzerine kurulmuş olup Rusya dahil bütün Avrupa ülkeleri ile ABD ve Kanada'nın da “yardımcı veya kolaylaştırıcı” olarak katılımını sağlamıştır. Ticaretin serbestleştirilmesi, bölge içi ve Avrupa ile bağlantı alt yapısının geliştirilmesi, enerji entegrasyonu, yatırımların teşviki ve korunması yanında demokratik devlet ve adalet sisteminin kurulması için reformlar gibi hususları kapsamaktadır. Bu geniş çerçevede tasarlanan İstikrar Paketi, Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği üyeliğine yaklaştırılması için kullanılmaktadır. Bölge ülkelerinin en fazla önem verdiği ulaşım ve enerji alt yapısının geliştirilmesi konusunda ise finansman sorunları nedeniyle hızlı ilerleme kaydedilememiştir.

3.6.2. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi

Pragmatik ve fazla finansman gerektirmeyen hususlarda ABD girişimi ile başlatılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği girişimi daha mütevazı çapta olmakla birlikte sınır geçişleri, bölgesel ticaretin geliştirilmesi, banka ve borsa sistemi gibi konularda somut çalışmalar yapmaktadır.

3.6.3. Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci

Bölge içinden gelen ve özellikle siyasi açıdan önemli bir girişim de “**Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci**” dir. Ekonomik alanda doğrudan etkinliği olmasa da bu kadar sorunlu bir bölgede, Devlet ve Hükümet Başkanları ile Dışişleri Bakanları ve hatta ihtisas bakanlıkları arasında düzenli istişarelere imkan vermesi bakımından önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu girişimlerin rakamlara dökülemeyecek önemli katkısı işbirliği alışkanlığını geliştirmesidir.

3.7. Askeri İşbirliği Alanları

3.7.1. BM ve NATO Barış Gücüne İştirak

Türk Silahlı Kuvvetleri, Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanması maksadıyla Bosna'ya gönderilen (Çokuluslu Barış Gücü) IFOR ve daha sonraki SFOR kuvvetine yaklaşık bir tugay seviyesinde birlik ile 1997 yılında Arnavutluk'ta çıkan iç karışıklıklar nedeniyle teşkil edilen Çokuluslu Barış Gücüne ise, 800 kişilik deniz piyade tabur görev kuvvetiyle iştirak etmiştir.

Türkiye Kosova'da sorunun barışçıl yollarla çözüm imkanı kalmaması sonucu başlatılan NATO hava hareketına, gerek NATO gerekse bölgesel sorumluluğunun bilincinde olarak 17 savaş uçağı ile aktif bir şekilde katılmıştır.

3.7.2. Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücüne Katkısı

Balkanlarda bir Çokuluslu Barış Gücü (ÇBG) tesis edilmesi projesi, Türkiye tarafından ortaya atılmıştır. Projenin iki amacı olmuştur. Birinci olarak, Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek ve gerektiğinde çatışmaları önlemek amacıyla kullanmak, ikinci olarak, bu ülkelerin olası NATO üyelikleri durumunda uyumlaştırma sürecine girmelerini kolaylaştırmaktır. Bu proje ABD tarafından da desteklenmiştir (Uzgel,2004:518).

Ekim 1997'de Sofya'da yapılan Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Toplantısı'nda, Güneydoğu Avrupa'da Barış İçin Ortaklık (BİO) ve NATO ülkeleri arasında işbirliği ve koordinasyon geliştirilmesi kararlaştırılmış ve bunun sonucu olarak bölgede, çokuluslu bir barış gücü kurulması çalışmaları Mart 1998'de Ankara'da yapılan uzmanlar toplantısı ile başlamıştır. Söz konusu gücün kurulmasına ilişkin Antlaşma 26 Eylül 1998 tarihinde Üsküp/Makedonya'da gerçekleştirilen Güneydoğu Avrupa Savunma Bakanları Toplantısı esnasında, güce katılan Arnavutluk, Bulgaristan, İtalya, Makedonya, Romanya, Türkiye ve Yunanistan Savunma Bakanları tarafından imzalanmıştır. Güce, ABD ve Slovenya gözlemci olarak iştirak etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR REKABET BÖLGESİ OLARAK BALKANLAR

1. Balkanlar'da Türkiye ve ABD

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler güçlü dostluk ve İttifak bağlarına dayanmaktadır. Soğuk Savaş sırasında, özellikle Truman Doktrini ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğini izleyen dönemde, ilişkilerin güvenlik boyutu ön plana çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası ortamda ise, Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ilişki, örtüşen yaklaşımlar ve paylaşılan değerler temelinde, ortak çıkarların izlenmesi yönünde gelişerek ve derinleşerek ilerlemeye devam etmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri, her iki tarafın da ilgilendiği geniş coğrafyalarda barış, istikrar ve refahın sürdürülmesinin yanı sıra, özgürlük ve demokrasinin korunması açısından da gereklidir. Bu bağlamda, Türkiye ve ABD, kriz önleme ve kriz yönetimi, bölgesel çatışmaların ve kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi, uluslararası terörizm ve her türlü aşırılıkla, yasadışı uyuşturucu ticaretiyle ve diğer sınır aşan organize suçlarla mücadele alanlarında yakın danışma, eşgüdüm ve işbirliğini sürdürmektedirler.

Türkiye, ABD'yle ilişkilerinde özellikle ekonomi, ticaret, yatırım, bilim ve teknoloji alanlarında büyük bir potansiyelin mevcut olduğuna inanmaktadır. Bu bağlamda, Türk mallarının Amerikan pazarına erişiminin kolaylaştırılmasını arzulamaktadır. İki ülke arasındaki bağların halklar arasındaki temasları da kapsayacak şekilde çeşitlendirilmesi ve derinleştirilmesi, iki müttefik arasındaki ortaklık zemininin pekiştirilmesine de yardımcı olacaktır.

Türkiye, Başkan Bush'un ikinci görev döneminde ABD ile ortaklığını ve devamlılık arz eden verimli işbirliğini, pek çok konuda, her iki ülkenin çıkarlarına daha iyi hizmet edecek biçimde geliştirmeyi ümit etmektedir (www.disissleri.gov.tr).

1990'lar da Türkiye'nin ABD'nin çıkarları Balkanlar'da neredeyse tamamen keşiştir. Bunun nedeni her iki ülkenin de Balkanlarda benzeri çıkar ve hedeflere sahip bulunmaları ve aynı ülke ve grupları desteklemeleriydi.

ABD'nin bu dönemde Balkanlarda en çok işbirliği yaptığı ülke Türkiye olurken, Türkiye bu işbirliği sayesinde bu bölgede daha fazla etkinlik sahibi olabirmiştir. Bu işbirliği, Türkiye ve ABD'nin Bosna-Hersek'teki savaşa müdahalenin zamanlaması konusundaki görüş ayrılıkları dışında, genelde bölgedeki hemen her gelişmede tam bir çıkar birliği içinde sürdürmüştür. Yalnız bölgedeki askeri önlemler çerçevesinde değil, diplomatik girişimler ve

bölgesel işbirliği örgütlenmesi gibi konularda da Türkiye ve ABD dayanışma içinde olmuşlardır.

1990'ların başında Yugoslavya dağılma işaretleri verdiğinde, ABD de, Türkiye gibi, ortaya çıkabilecek istikrarsızlık nedeniyle bu ülkenin bütünlüğünden yana tavır almıştır. Fakat parçalanma gerçekleşince her iki ülkede , ABD için Makedonya'nın sorunlu durumu dışında, ayrılan cumhuriyetleri tanımıştır.

Yugoslavya'nın dağılması süreci beraberinde Bosna-Hersek'te etnik çatışmayı getirdiğinde, Türkiye ile ABD arasında tam bir işbirliği olmasa da benzer yaklaşımların benimsendiği görülmüştür.

➤ Türkiye ısrarla Boşnaklara uygulanan silah ambargosunun kaldırılmasını ve Bosnalı Sırlara karşı güç kullanılmasını savunmuştur. ABD'de de Dışişleri Bakanlığı ve Kongre'deki bazı çevreler “kaldır ve vur” (**lift and strike**) politikasını savunmaktaydı. ABD 1994'e kadar askeri güç kullanmadıysa da savaş sonrasındaki açıklamalar ve gelişmeler Boşnaklara silah ambargosunun delinmesine, hatta buraya İran'ın bile silah sağlamasına göz yumduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan, Türkiye'nin savaş sırasında Boşnaklara silah yardımı yaptığı açıklanmıştır. Dolayısıyla, iki ülke de savaş boyunca aynı tarafa gizlice yardım etmişlerdir.

➤ Türkiye ile ABD savaşın gidişini büyük ölçüde değiştiren ve Mart 1994'te Washington'da gerçekleşen Boşnak-Hırvat Federasyonu konusunda da birlikte çaba harcamışlardır.

Büyük ölçüde ABD'nin çabaları sonucu gerçekleştirilen Dayton Antlaşması'ndan sonra iki ülke arasındaki işbirliği sürmüştür. IFOR ve SFOR 'da ABD en çok asker sayısı ile yer alırken, Türkiye de bu güce katkıda bulunmuştur.

ABD bölgede güç dengesinin kurmak için Boşnakları askeri açıdan güçlendirme politikası “eğit ve donat” (Train and equip) programını da Türkiye ile birlikte yürütmüştür Türkiye programın “eğitim”, ABD ise “donatım” kısmını üstlenmiştir.

Ankara'nın bu dönemde Tiran'la ilişkileri yakınlaşırken, Arnavutluk Balkanlardaki eski sosyalist ülkeler arasında ABD'yle ilişkilerini geliştiren ilk ülkelerden biri olmuştur. ABD siyasal olarak ilişkilerinin geliştirdiği, hatta bazı üslerini kullandığı bu ülkenin Türkiye'yle ilişkilerinde silah satışı, askeri birliklerin ve subayların eğitimi gibi yeni alanların oluşmasını desteklemiştir.

Balkanların yeni bağımsızlığını kazanmış ülkesi Makedonya konusunda Türkiye-ABD işbirliği daha da belirgindir. Hem Türkiye hem de ABD bölgedeki istikrarın sürmesi açısından Makedonya'nın varlığının korunmasına büyük önem vermişlerdir. Her iki ülke de Bosna'daki çatışmaların daha güneye, Makedonya'ya sıçraması konusundaki kaygıları paylaşıyorlardı. Bu yüzden, Türkiye ABD'ye Makedonya-Yugoslavya sınırına asker yerleştirmesi konusunda çağrıda bulunmuş, o dönemde Balkanlara kara gücü gönderme konusunda isteksiz olan ABD, söz konusu iki ülke arasına yerleştirilecek az sayıda bir kuvvetin caydırıcı olacağını düşünmüş ve resmen tanımadığı bu ülkeye yaklaşık 500 askerden oluşan BM Önleyici Kuvveti göndermiştir.

Türkiye'nin Kosova politikası kendisine özgü nedenlerle (Kürt sorunu), Bosna sorunundaki kadar aktif olamadıysa da, izlenen politika açısından ABD'yle bölgede sürdürülen işbirliği burada da devam etmiştir. ABD bombardımanı başladığında Türkiye de bölgeye F-16 uçaklarını göndererek, önce gözetleme ve koruma uçuşlarında yer almış sonra da harekate katılmıştır. Yugoslavya'nın direnci sürdükçe, bombardımanı ağırlaştırmak isteyen ve bir kez operasyona başlayınca istediğini kabul ettirmeden çekilmenin getireceği siyasal sonuçları kabul edemeyecek olan ABD, Türkiye'deki üsleri de kullanmak istemiştir. Bunun üzerine Türkiye Bandırma ve Çorlu'daki üslerini ABD'nin kullanımına açmış ve ABD yer personeli buralara gelmeye başlamıştır. Fakat Yugoslavya'nın Raumbouillet'de belirlenen hükümleri kabul etmesiyle bombardıman sona ermiş ve bu üslerin kullanımına gerek kalmamıştır.

Askeri müdahaleden sonra Kosova'da konuşlandırılan ve Türkiye'nin de katkıda bulunduğu KFOR'la birlikte ABD, Bosna'dan sonra buraya da askeri olarak yerleşmiştir. Bunların yanında, Türkiye, ABD'nin girişimiyle başlatılan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi ve ABD'nin gözlemci statüsünde bulunduğu Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Gücünde de yer alarak bölgenin istikrarına katkıda bulunmuştur (Uzgel, 2004:275).

➤ İşbirliğinin Nedenleri

Öncelikle Türkiye ile ABD'nin tarihsel, siyasal ve kurumsal olarak bir işbirliği gelenekleri vardır ve Türkiye, tıpkı Ortadoğu'da olduğu gibi coğrafi konum ve sahip olduğu siyasal, insani ve kültürel bağlar açısından, ABD'nin işbirliği yapması için uygun bir müttefikidir.

İkinci olarak, ABD'nin bölgede desteklediği ve yanında yer aldığı taraflar, Türkiye'nin de desteklediği ve ilişkilerinin iyi olduğu Boşnaklar, Arnavutlar ve Makedonya gibi ülke ve

halklardır. Dolayısıyla, bu durum ABD için Türkiye'yi son derece uygun bir bölgesel ortak haline getirmiştir.

Üçüncü olarak, Türkiye ve ABD bölgedeki sorunların çözümü için kullanılacak yöntemler konusunda da genelde aynı fikri paylaşmışlardır. Bosnalı Sırlara karşı kuvvet kullanılması, Bosna-Hersek'in silahlanması, Makedonya'nın toprak bütünlüğünün korunması, bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi bunlar arasında yer almıştır.

Türkiye açısından ise ABD'yle Balkanlarda girişilen işbirliğinin getirdiği kazançları söyle sıralamak mümkündür.

İlk kazanç, iki ülke arasındaki ilişkilerde Türkiye'nin önem ve ağırlığının artmasıdır. Başkan Clinton Kasım 1999'daki Türkiye gezisinde "Kore'den Kosova'ya dek" Türkiye'nin ABD'nin yanından olduğundan söz etmiştir.

İkinci olarak, ABD ile Balkanlar'da girişilen işbirliği, Türkiye'nin bu bölgede daha geniş bir hareket alanı kazanmasına sebep olmuştur. Böylelikle, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya'yla ilişkileri daha da gelişmiş ve derinleşmiştir.

Üçüncü olarak, bu ağırlık artarken, ABD desteği sayesinde Türkiye Batı'nın ancak küçük bir direnciyle karşılaşmıştır.

Dördüncüsü, bu sayede, Türkiye bölgede AB ve Rusya ile birlikte hareket eden Yunanistan'a karşı üstünlük sağlamıştır.

ABD 1991 ve 1998-2000'de Irak, 1995 ve 1999 Bosnalı Sırlar ve Yugoslavya'ya karşı güç kullanırken bir yandan İncirlik, bir yanda Çorlu'daki üs ve havaalanlarını kullanmaya ihtiyaç duymuş ve ayrıca Bosna ve Kosova'daki SFOR ve KFOR kuvvetlerine asker göndermiştir. ABD için bu konumda Türkiye'den başka bir ülke bulunmamaktadır (**Uzgel,2004:276**).

Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Mark Parris'in açıklamaları ABD açısından Türkiye'nin önemini özetlemektedir: "Türkiye, ABD için önemlidir. Bu önem, her şeyden önce, Türkiye'nin ABD çıkar alanlarına komşuluğundan kaynaklanmaktadır. Türkiye; Bosna ve Ortadoğu barışında, Irak ve İran ile ilişkilerde, Orta Asya'nın yeni devletleri ile olan bağlarda kilit ülkedir. Ayrıca, Kıbrıs sorunu, Kafkasya'daki mücadele ve uyuşturucu trafiği sorunların da tarafı durumundadır. Türkiye ayrıca "yükselen piyasalar" açısından da coğrafyası sebebiyle Hazar pazarının bölüşümü sorununa da bu yolla taraf olmaktadır." (**Dedeoğlu,2001:245**).

2. Türkiye – AB İlişkileri ve ABD

Türkiye'nin izlediği dış politika, statükocu dış politika olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda Türkiye bölge ülkelerinin revizyonizmden caydırılmasını esas kabul etmekte ve bu amaçla ittifaklar oluşturma yoluna gitmektedir. Söz konusu politika, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ile iyi ilişkiler sürdürmenin AB ile de yakınlaşmak anlamına gelmediğini açıkça ortaya koymuştur. AB ile, GB'nin ötesine gidemeyen ve tam üyeliğe dönüşmeyecek gibi görünen ilişkiler sürerken Türkiye, ABD ile yakınlaşan bir dış politika çizgisi kabul etmiş gibidir. Türkiye'nin karar alıcıları ABD'yi, terörizmle mücadelede ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki güvenliği açısından vazgeçilmez müttefik olarak görmektedir (**Dedeoğlu ,2001:241**).

Türkiye'nin Batı Avrupa ülkeleriyle ve AB'yle ilişkileri, ABD'yle ilişkilerine göre özellikle 1990'larda çok daha sorunlu olmuştur ve Türkiye bir parçası olduğu bu bölgeden siyasal olarak uzaklaşmıştır. ABD, 1990'lar boyunca Türkiye'nin AB'ye üyeliğini desteklemiş ve gerek ABD Dışişleri Bakanları, gerekse Bill Clinton, AB yetkilileriyle yaptıkları görüşmelerde bu konuyu gündeme getirmişlerdir.

ABD bu konudaki girişimlerini, 1995'te Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği'nin onaylanması sırasında ve AB'nin Aralık 1997'deki Luxemburg ve Aralık 1999'daki Helsinki zirvelerinden önce Türkiye'nin aday ilan edilmesi sürecinde de sürdürmüştür. ABD'li yetkililer, bazen Avrupa Parlamentosu'nun önde gelen üyeleriyle görüşerek, bazen ABD büyükelçileri aracılığıyla girişimlerde bulunarak kulis faaliyetlerinde bulunmuşlardır. ABD'nin bu üç önemli girişimde içinde, Luxemburg zirvesinde istediği sonuca ulaşamaması, AB'nin kendi çıkarlarıyla uyuşmadığında Washington'dan gelen telkinlere uymayacağını göstermesi açısından önem taşımaktadır..

ABD'nin, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesi ve hatta bu konuda doğrudan girişimlerde bulunmasının nedenleri şöyle sıralanabilir:

1. AB'ye tam üyelik Türkiye'nin batı bağlantısını kesinleştirecektir. ABD Türkiye'de radikal İslamcı bir rejimin kurulmasını yada Türkiye'nin Avrupa'dan daha da uzaklaşmasını istememektedir. Böyle bir gelişme Ortadoğu'daki bütün dengeleri altüst edeceği gibi Orta Asya ve Kafkasya'yla Batı arasındaki bağlantı da kesilecek ve enerji hatlarının geleceği ile ABD'nin buradaki etkinliği tehlikeye düşecektir.

2. Türkiye daha önce de değinildiği gibi, ABD'yle uzun süredir çok yakın bağlara sahiptir. ABD, kendisine bu kadar yakın bir müttefikinin AB içinde yer almasını desteklemeyi çıkarlarına uygun görmektedir. ABD, Türkiye'nin de tam üye olmasıyla, İngiltere'den sonra

kendisiyle yakın ilişkileri olan bir ülkenin daha AB'de bulunmasını sağlayabilecek ve bu bütünleşme hareketiyle bağlarını arttırabilecektir.

3. ABD 1990'larda Avrupa-Atlantik Topluluğu kavramı çerçevesinde, Avrasya'yı kendisine bağlamak istemiştir. Türkiye coğrafi olarak bu geniş alanın bağlantı noktasında yer almaktadır.

4. Türkiye'nin üyeliği gerçekleşirse AB'nin homojen yapısı kaybolacak, alanı ve kapsamı genişleyecek, böylece yekpare bir blok olma özelliğinden uzaklaşacaktır.

5. AB, kendi güvenlik yapılanmasına gitmektedir ve Türkiye'nin tam üyeliği onun, Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliği içinde de yer almasını sağlayacaktır. ABD, özellikle savunma alanında işbirliği yaptığı Türkiye'nin BAB içinde bulunmasını istemektedir. Böylece, BAB yada onun yerine geçecek bir Avrupa savunma yapılanması ile NATO arasındaki bağlantı da sıkı olabilecektir (**Uzgel ,2004:277**).

Avrupa'nın bütünleşmesine yönelik çabalar, kuruluşun önce de, sonra da ABD hükümetlerince desteklenmiştir. Ortak tarım politikalarının topluluk içinde uygulanması ile ilgili sorunlar bir yana bırakılırsa, bütünleşme hem ABD hem de AT için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ama, ABD tutumunun gerisindeki nedenler ekonomik olmaktan çok siyasal olmuş ve SSCB'ye göre biçimlenmiştir. Gerçekten de Sovyetler Birliği'nin yıllarca en yaygın uluslararası faaliyeti ABD ve Avrupa arasındaki bağları çözme yolunda olmuştur. Sovyetler Birliği'nin silahsızlanma önerileri, Afganistan ve Vietnam'dan çekilmesi, Macaristan'da çok partililiği ve Polonya'da komünist olmayan bir hükümeti ve Doğu Almanya'daki hareketleri kabul etmesi, ABD'nin Avrupa'daki siyasal etkinliğini yeniden soruşturmasına yol açmıştır. Gelişme, Avrupa'da ABD etkisini azaltma yolunda izler taşıyınca, Topluluk da "birlik" tanımının yeniden ele alınmasına karar vermiştir. Bu karar doğrultusundaki çalışmaların büyük bir kısmında, Dünya'da belirleyici olan ABD'nin Avrupa'daki etkisini azaltma yolları aranmıştır. Ama, şu bir gerçektir ki dünyadaki ABD belirleyiciliği daha çok askeri planda gelişmiştir. Avrupa bir yandan siyasal birlik tanımı içine savunma birliğini yerleştirmeye çalışırken, bir yandan da Maastricht Antlaşması içinde konu bile edilmeyen savunma konusunda, şimdilik ABD varlığını kabul etmek durumunda kalmıştır. Ne ilginçtir ki bu antlaşma aslında, ABD'nin Topluluk üzerindeki etkisini azaltma beklentileri ile kaleme alınmıştır.

7-8 Kasım 1991 Roma NATO Zirvesi'nde AT'nin bağımsız ordu ve savunma gücü azaltılsa da, rolünün sürmesi istenmiştir. Bu durumda ABD etkisi, Topluluk siyasal

bütünleşmesinde “ona rağmen onunla” anlamı taşıyan ve siyasal birlikte savunma alanının ikinci planda kalmasına yol açan biçimde sonuçlar vermiştir (**Dedeoğlu, 2003:20**).

Peki neden ABD, Türkiye'nin AB üyeliği konumunda, Türkiye'yi kendi stratejisinde tutmayıp, AB üyeliğine itiyor, neden Türkiye'yi AB'ye girmeye zorluyor?

Türkiye, ABD ile AB'nin rekabet ettiği ve çıkar paylaşımlarının en fazla olduğu, stratejik bir yer olan Balkanlar'dan Çin'e kadar uzanan Avrasya, Yakın ve Ortadoğu Bölgesi'nin tam ortasında yer almaktadır. ABD, Türkiye'nin AB'ye girmesini arzuluyor, çünkü çok sorunlu olan, sorunlarını kendi başına çözemeyen ve çözmek de istemeyen Türkiye'yi Batı seviyesine getirecek, ekonomik-sosyal yönlü büyük yükün altına girmek istememektedir..

Diğer taraftan Türkiye zaten ABD'ye yeterli bağımlılıktadır. ABD'ye yarım asırdan fazla sadakatini ispatlamıştır, NATO üyeliğinde ve ikili ABD anlaşmalarında tarihsel görevini halen sürdürmektedir. ABD her bakımdan genel çıkarlarını Türkiye üzerinden sürdüreceğini, Türkiye üzerinden de tüm bölgede açılımını yapabileceğini ve Türkiye'nin AB üyeliğinde emperyalist genel çıkarlarının da, daha iyi olacağını hesaplamıştır. Bugünkü küreselleşmede Türkiye'nin kendi iç problemlerini çözmemekte direnmesi, problemlerinin çözümünü dışa bırakması, Türkiye'yi AB'ye tam üyeliğe daha da zorlamaktadır (**Sönmez, 2005:56**).

Ünlü “Medeniyetler Çatışması” tezinin sahibi Samuel P. Huntington'ın 24 Mayıs'ta İstanbul'daki “Dünya Politikasının Güncel Dinamikleri, Küresel ve Bölgesel Gelişim Trendleri” konulu konferansta yaptığı konuşma dikkat çekicidir : “AB'ye giriş şansınız sıfıra yakın. Kültürel, siyasi, tarihi ve dini olarak farklı bir toplumsunuz. Sürekli AB kapısını çalarak ne kadar aşağılandığınızı nasıl fark etmediğinizi anlamıyorum.. ABD'nin, Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemesinin nedeni ABD'nin, AB'nin gücünü azaltma isteğidir.”

3. Türkiye'nin Balkan Politikası İçin Önermeler

Türkiye'nin Balkanlarda yeni politikalarını oluştururken, Soğuk Savaş sonrası Bosna ve Kosova bunalımları ile bunların uluslararası düzlemdeki yansımalarından ve bölge içi dengeleri etkileme biçimlerinden çıkarması gereken önemli dersler olduğu değerlendirilmektedir.

İçinde bulunduğumuz dönemin değişken ve dinamik şartları küresel nitelikli uluslararası rekabetin hassas bölgesel kuşaklara hemen ve doğrudan yansması sonucunu doğurmaktadır. Gelişen her olay uluslararası küresel tercihler ile bölgesel politikalar arasında esnek fakat

sürekli arz eden bir ilişkinin kurulmasını ve bu ilişkinin belli periyotlarla güncelleştirilmesini gerekli kılmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin AB'den dışlanması ve ABD-İsrail eksenli bir stratejik tercihe yönelmesi gibi bir durum hem Ortadoğu'da, hem de Balkanlardaki politikaları doğrudan etkilemektedir. Diğer bir ifade ile Türkiye'nin küresel strateji esnekliğini azaltan her durum bölgesel politikalarında tıkanıklık yaratmaktadır.

Bu durum stratejik esnekliğini artıran ülkeler için önemli dış politik avantaj oluştururken, bu esnekliğini kaybeden ülkelerin risklerini artırmaktadır. Stratejik esnekliğin muhafazası için en önemli husus Türk Dış Politikası'nın çok iyi durum analizlerinin yapılmasından sonra tek elden ve koordineli yürütülmesi zorunluluğudur. Liderlerin bireysel çıkışları, zamansız, danışılmadan yapılan açıklamalar ve anlaşmalar Türkiye'nin çok seçenekli politika gücünü azaltmaktadır. Bu kapsamda istikrarlı ve güçlü hükümetler, uzun süreyle görevde kalan dışişleri ekibinin varlığı önem arz etmektedir. Ayrıca Dışişleri'nin gerek Ortadoğu, gerekse Balkanlarda yüz yüze temaslarla inisiyatif oluşturma gayretleri, dış politikanın rasyonelliği bakımından faydalı mütalaa edilmektedir. Dinamik uluslararası şartlar her aktörle sürekli teması zorunlu kılmaktadır. Bu aktör, Türkiye'nin karşı safında yer alsın ve milli menfaatlerinin tersine bir tutum içinde olsa dahi niyetini görebilmek açısından müzakere etmeye değer bulunmalıdır.

Balkanlardaki küresel rekabet, tarihi bloklaşmanın (Almanya-Avusturya-Macaristan mirası etki alanı, Ruslar'ın Ortodoks-Slav etki alanı ve Osmanlı'nın kuzeyde Lehistan politikasına, güneyde Osmanlı kültürü ile özdeşleşen Boşnak ve Arnavut alt yapısına dayalı etki alanı) halen geçerli olduğunun işaretlerini vermektedir. Bu dengeler bugün de aşağı yukarı sürmektedir. Ancak, bugün AB'nin gerçek gücü durumundaki Almanya ile Rusya'nın kendi etki alanlarını koruma yönündeki etkinlikleri sürerken, Yunanistan'ın koşulsuz Türkiye karşıtı tutumunun da etkisiyle Türkiye'nin kısa ve orta vadede siyasi ve ekonomik olarak Balkanlarda yalnız başına rekabet edebilmesi mümkün görülmemektedir.

Sloven ve Hırvatlar, önce Batı Roma imparatorluğu, daha sonra uzun süre Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimi ve Katolik etkisi altında yaşamışlardır. Sırlar, Karadağlılar ve Makedonlar ise önce Doğu Roma İmparatorluğu, daha sonra Osmanlı yönetimi altında kalmışlardır ve Ortodoks'turlar. Sloven ve Hırvatlar, Latin Alfabetine, Sırlar ise Kiril alfabetini kullanırlar. Ortodoks olan Sırlar Rusya'ya yakın olduğu gibi, Sloven ve Hırvatların Katolik olmaları, başta Almanya ve Avusturya olmak üzere Avrupalı devletlere yakın olmalarını kolaylaştırmıştır(Kenar,2005:2).

Yeni konjonktür de en önemli farklılık ABD faktörüdür. Jeo-etnik ve jeo-politik yapı, ABD'nin bölgesel etkinliğini Germen ve Slav etkinlik alanları dışında kalan unsurlara dayandırmasını zorunlu kılmaktadır. Bu durumda ABD ister istemez Arnavut ve Boşnak unsurlarla temas ederek bunları bölgenin dengeleyici aktörleri olarak devrede tutmaya çalışacaktır. Bu noktada Türkiye, Almanya ve Rusya Federasyonu ile dengeli ilişkilerini sürdürürken, ABD ile örtüşen bölgesel menfaatlerini gerçekleştirmeye, stratejik işbirliği içinde iki taraflı kazanç getiren politikalar oluşturmaya veya bu yönde geliştirilecek politikalarda rol almaya çalışmalıdır.

Bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'nin Balkanlardaki Politikası'nın ana unsurları beş bölümde açıklanabilir :

Birinci unsur ***Osmanlı Tarihi Mirasının Varisi*** olmasıdır ki, bu aynı zamanda tarihi bir sorumluluk taşımasını gerektirir.

Özellikle Sırlar ve Yunanlılar tarafından sürekli işlenen Osmanlı ve Türk karşıtı imaj karşısında değerlere sahip çıkılmalı, akademik ve diplomatik çevrelerin yanı sıra medya kuruluşları da, tereddütlü ve tutarsız davranışlardan kaçınmalıdır. Osmanlı siyasi ve tarihi kültürünü açıkça sahiplenmeden Balkan politikasına müdahil olmamız güçleşecektir. Almanya, dehşeti hala hafızalarda olan bir II. Dünya Savaşı sabıkasına rağmen bölgede taraf olduğunu kabul ettiriyorsa, Balkanlara 500 yıl huzur ve refah içinde ev sahipliği yapan bir kültürün torunları olarak biz de taraf olduğumuzu kabul ettirmemiz gerekmektedir.

Soğuk Savaş sonrasındaki Balkanlardaki dengede Türkiye hanesindeki en büyük kazanç, geleneksel Osmanlı-Türk Politikasının iki temel dayanağı olan Arnavutların ve Boşnak'ların kendi devletlerinde kültürel geçmişlerine daha yakın bir çizgide yeni bir siyasi yapılanmaya gitmiş olmalarıdır. Arnavutların ve Boşnakların Balkanlarda etkili ve istikrarlı olmadığı bir durumda Türkiye'nin Doğu Trakya ve Anadolu'da huzurlu olması mümkün görülmemektedir. Bosna-Hersek hala Türkiye'nin orta Avrupa içlerine uzanan kültürel bir ileri karakolu durumundadır.

Arnavutluk Türkiye'nin Balkan politikasının barometresi sayılabilir. Arnavutluğun istikrar ve güvenliği için destek sağlayamayan Türkiye'nin bölgede kalıcı bir etkide bulunma imkanı oldukça zor olacaktır. Boşnakların ve Arnavutların geleceği hem jeo kültürel hem de jeopolitik açıdan Balkanların anahtarı durumundadır. Bu durum Türkiye için Balkanlarda etkinlik alanı oluşturmanın en önemli koşuludur. Kuzeybatıdan güneydoğuya Bihaç-Orta Bosna-Sancak-Kosova-Arnavutluk-Makedonya-Kırcali-Batı Trakya hattı ile Türkiye

Trakya'sına ulaşan kuşak Türkiye'nin Balkan Jeopolitiği ve Jeo stratejisi açısından can damarıdır.

Sırp'ların Bosna savaşındaki bilinçli hedefleri, bu hat üzerindeki Osmanlı bakiyesi toplumların bağlantılarını kesmek olmuştur. Doğu Bosna'yı işgal ederek Orta Bosna ile Sancak ve Kosova arasındaki irtibatı koparmışlar, diğer yandan Bihaç'ı kuşatarak izole etmeye çalışmışlardır. Doğu Bosna'daki etnik temizlik hareketi ile Sancak ve Bosna arasındaki irtibatı tamamıyla yok etmişlerdir. Bugün Kosova probleminin çıkarılması ve savaşın özellikle bölgenin kuzeyindeki Sancak ve batısında Arnavutluk irtibat noktalarında yoğunlaştırılması tesadüf değildir. Kosova, *Bosna-Sancak* eksenini ile Arnavut nüfusunun yoğun yaşadığı *Makedonya-Arnavutluk* eksenini arasındaki irtibatın merkezi coğrafyasını oluşturmaktadır. Kosova'nın dağıtılması durumunda, kuzeydeki Boşnak unsur bir Orta Avrupa azınlığı haline dönüştürülürken, Arnavutlar Balkanlarda yayılan etnik bir grup olmaktan çıkarılıp Adriyatik'e sıkışıp kalmış bir topluluk haline getirilecektir. Bu da fiilen kendini Türkiye ile kader birliği içinde gören unsurların birbirinden kopararak marjinalleştirilmesi suretiyle Osmanlı bakiyesinin tümüyle tasfiyesinin son aşaması anlamına gelecektir.

Bu ekseninde yaşayan soydaşlarımızın ve aynı kültürü paylaştığımız toplulukların iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıklarının muhafazası, ekonomik ve sosyal altyapılarının güçlendirilmesi, eksen üzerindeki topluluklar arasındaki iletişimin artırılarak sürdürülmesi Türkiye'yi bölgede hem barış hem de gerginlik zamanında güçlü kılacaktır. Aksi takdirde bu kuşağın demografik olarak çözülmesi ve tasfiye edilmesi Türkiye'nin Balkanlardaki etkinliğinin büyük ölçüde yok edilmesi sonucunu doğuracaktır.

İkinci unsur, ***Bölgesel Bağımlılık*** esasına dayalı dinamikleri kullanmasıdır.

Türkiye'nin bu stratejik hedefe ulaşabilmesi küresel ve bölgesel dengeleri gözetmesine bağlıdır. Türkiye'yi diğer Balkan ülkelerinden farklılaştıran ve önemli bir stratejik avantaj sağlayan en temel özellik, Türkiye'nin aynı zamanda bir Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve Kafkasya ülkesi olmasıdır. Başka hiçbir Balkan ülkesi bu denli çok yönlü bir dış politika alanına sahip değildir.

Günümüzde, tüm bu bölgesel alanlar arasında bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi vardır ve bunu manevra alanını sürekli genişletmeye dayanan esnek bir dış politika anlayışı ile en iyi kullanabilecek olan ülke Türkiye'dir. İyi değerlendirildiğinde büyük avantajlar sağlayacak olan bu bölgeler arası bağımlılık ilişkisi, iyi kullanılmadığı zaman ciddi riskler de

üretebilecektir. Balkanlar ve Ortadoğu'nun kesiştiği bir yer olan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs meselesi bu bölgelerdeki zaafılardan en fazla etkilenebilecek dış politika alanlarıdır. Türkiye bu bölgelerde ilgili politikalar arasındaki koordinasyonu sürekli takip edecek bir yakın havza stratejisi geliştirmek zorundadır.

Üçüncü unsur, ***Bölge İçi Dengelerin*** sürekli gözetilmesidir.

Bölgelerarası bağımlılık ilişkisinde küresel güçleri ve dengeleri gözetmesi gereken Türkiye, Balkanlara yönelik politikada da bölge içi dengeleri sürekli takip eden aktif ve etkin bir diplomasi geliştirmek zorundadır. Bölgede Kosova eksenli olarak iç içe geçen üç kuşaktan bahsedilmektedir.

Birinci kuşak Kosova (dolayısıyla Sırbistan), Arnavutluk ve Makedonya'dan oluşan merkezdir ki, burada Arnavut etnik kimliğinin bölünmesinden kaynaklanan çelişkiler ağırlık taşımaktadır. İkinci kuşak Yunanistan, Yugoslavya (genişletilmiş Sırbistan) Bulgaristan, Türkiye ve Bosna-Hersek'ten oluşmakta ve bunalımın yayılmasında doğrudan müdahil ülkeleri kapsamaktadır. Üçüncüsü ise, bu iki iç kuşaktaki dengeleri etkileyebilecek olan ülkeleri kapsayan, Bosna'ya müdahil olabilecek Hırvatistan, Voyvodina bölgesine müdahil olabilecek olan Macaristan ve sahip olduğu coğrafi konumla bütün bu dengeleri etkileyebilecek olan Romanya'dır. Bu her üç kuşak ile de ilgili olarak çok koordineli bir diplomasi uygulanması gerekmektedir.

Bu çerçevede birinci kuşak içindeki dengelerin Türkiye açısından en önemli önceliği Arnavutluk'un her açıdan güçlü bir yapıya kavuşturulması ve bu ülke ile Balkanlara yönelik kapsamlı bir işbirliği çabasının yürütülmesidir. Bu konuda gösterilecek zafiyet Yunanistan ve İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki etkisinin Türkiye aleyhine artması sonucunu doğuracaktır. Arnavutluk'u sarsan banker krizinde Türkiye'nin yeterince süratli ve etkin bir destek sağlayamaması, Yunanistan'a önemli bir alan açmıştır. Kosova krizinin ilk günlerinde Arnavutluk Başbakanı'nın Yunanistan'dan arabuluculuk talebinde bulunması bu konuda Türkiye açısından dikkat çekici ve uyarıcı bir gelişme olarak değerlendirilmelidir.

Arnavutluk bunalımı, etkileri ve sonuçları açısından, Bosna-Hersek'ten çok daha derin bir potansiyel çatışma tehlikesi taşımaktadır. Boşnakların Sancak hariç, yoğun olarak Bosna-Hersek sınırları içerisinde yaşaması, bu bunalımın, "şimdilik" Bosna-Hersek ile sınırlandırılması çabalarının başarılı olmasını sağlamıştır. Boşnakların aksine, Arnavutların Arnavutluk dışında yoğun bir şekilde Kosova ve Makedonya'da yaşıyor olmaları, Sırbistan ve Yunanistan'ın bunalıma doğrudan müdahil olmaları sonucunu doğurmaktadır. Balkanlardaki

bunalım odağının Boşnaklardan Arnavutlara doğru kaydırılması daha yaygın bir bölgesel çatışmanın ilk sinyalleri olarak ciddi kaygılar uyandırmaktadır.

Bu birinci kuşağın en hassas noktası ise Makedonya'dır. Makedonya'da yaşayan Arnavutların karşı karşıya kaldığı problemler dolayısıyla sürekli gerilen bu ilişkinin kopması diğer ülkelerin bu iki ülke üzerindeki baskılarını artırması sonucunu doğuracaktır. Türkiye her iki ülke nezdinde ki ilişkileri yoğunlaştırarak bir taraftan ikili ilişkilerin iyileştirilmesine çalışırken, diğer taraftan Makedonya'daki Arnavutların en tabii vatandaşlık haklarını en etkin bir şekilde kullanabilmeleri için ikna edici bir rol üstlenmelidir. Bu çerçevede Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan tarafından baskı altında tutulan Makedonya Devleti'nin varlığının ülkenin takriben yarısını oluşturan Arnavutlarla birlikte korunabileceği anlatılmalıdır.

İkinci kuşakta yer alan ülkelerin iç ittifak arayışları sürekli karşı ittifaklarla dengelenmek zorundadır. Burada özellikle Bulgaristan'ın Sırp-Yunan ittifakına yönelmesiyle oluşacak Türkiye karşıtı bölgesel bir ittifakın önüne geçilmelidir. Muhtemel bir Sırp-Yunan-Bulgar bloğu Türkiye'nin bölgedeki hayat damarı olan stratejik kuşak üzerindeki baskıların artmasına, Makedonya'nın dağılmasına ve Türkiye'nin Bosna ve Arnavutluk ile ilişkilerinin fiilen kopmasına yol açacaktır. Bunun için de Bulgaristan'la ilişkiler hem ikili hem de çok yönlü zeminde geliştirilmeli ve Bulgaristan'ın nabızı sürekli olarak tutulmalıdır. Bu konuda kalıcı dostane ilişkiler kuracak tarzda, Bulgaristan'daki Türk nüfustan yararlanmak yöntemlerden birisi olabilir.

Üçüncü kuşakta yer alan Romanya, Macaristan, Slovenya ve Hırvatistan gibi ülkelerle güçlü ikili ilişkiler kurulmalıdır. Özellikle Romanya ile zaten çok iyi durumda olan ekonomik ilişkiler daha da yaygınlaştırılmalı ve muhtemel bir Balkan krizinde Romanya ve Tuna üzerinden geçen ulaşım hattı açık tutulmalıdır.

Türkiye dördüncü unsur olarak, ***Bölgeyi Kuşatıcı Politikalar*** izlemelidir.

Türkiye bu bölge içi riskleri ve çelişkileri gidermek maksadıyla bölgeyi tümüyle kuşatan politikalara ağırlık vermelidir. Bu çerçevede Balkan Zirvesi ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktında aktif ve sürükleyici roller üstlenmelidir.

Balkanların tümünü kapsayan ortak projelere öncelik verilmesi Türkiye'nin bölgedeki ağırlığını artıracaktır. Zira kültürel yok ediliş olarak en büyük zararı Osmanlı-Türk mirası görmüştür. Yine Balkan ülkeleri bünyesindeki farklı kültüre sahip etnik toplulukların kültür ve eğitim haklarının sağlanması için ortak bir çalışma teklif edilebilir. Böylesi bir mutabakat özellikle Kosova ve Batı Trakya için uygun bir zemin oluşturabilir. Edirne'deki Trakya

Üniversitesi'ne bölgeye ve İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla Balkanlar'ın kültür ve eğitim merkezi rolünü üstlenecek bir misyon yüklenebilir. Eğitim amaçlı uzmanların, öğrencilerin hareketleri Bosna-Edirne hattının sürekli irtibatını ve açık tutulmasını sağlayacak şekilde katkı sağlayabilir.

Beşinci önemli husus Balkan Politikasında *Küresel Stratejik Araçların* mutlaka etkinlikle kullanılmasıdır.

Bu noktada Türkiye'nin kullanabileceği başlıca araç Türkiye'nin de üyesi olduğu NATO'dur. NATO'nun bunalımla ilgili olarak devrede tutulması ve Türkiye'nin NATO içindeki rolünün Orta Doğu'dan çok Balkanlar ve Doğu Avrupa ile ilişkilendirilmesi Balkan politikamız açısından büyük bir önem taşımaktadır. Meselenin AB güdümüne girmesi Yunanistan'a avantaj sağlayacağı gibi Türkiye'nin etki alanını azaltacaktır.

Türkiye'nin NATO içinde Orta Doğu'ya yönelik bir rol üstlenmesi Türkiye'yi risk üstlenen edilgen bir ülke yaparken, Balkanlara ve Doğu Avrupa'ya yönelik bir rol Türkiye'yi daha etken ve kendisini dışlayan Avrupa karşısında daha güçlü kılacaktır. Böyle bir tanımlama bölgede Türkiye ile paralel, Boşnaklar ve Arnavutlara yönelik politika geliştirmek zorunda kalan ABD'nin tercihleri ile uyum içindedir.

NATO'nun dışında ikinci önemli araç ise kısmen sistem-dışı olarak görülebilecek olan İKÖ çerçevesindeki konumdur. Türkiye Balkanlardaki bunalımları İslam Kalkınma Örgütü (İKÖ) forumuna etkin bir şekilde taşıyarak bölgedeki İslam-Osmanlı kimliğinin korunmasını bir İslam dünyası meselesi olarak gündeme getirebilir. Papa'nın doğrudan müdahil olduğu ve görüş beyan ettiği bir konjonktürde Arnavut ve Boşnakları Anadolu coğrafyası ile bütünleştiren dini / kültürel kimliklerini koruyacak bir teşebbüse ihtiyaç duyulabilir. Sahipsiz kalan Boşnak ve Arnavutlar kültürel kimliklerini kaybetme tehlikesi içine gireceklerdir ki, bu tasfiye planının başarısı anlamına gelecektir.

Bosna'da tereddütle kaybedilen zamanın nelere mal olduğu unutulmamalıdır. İKÖ' nün devrede tutulması diplomatik olarak baskı açısından özel bir önem taşımaktadır. Bugün her iki unsur da devrede olmalı ve Kosova bir taraftan BM ve NATO, diğer taraftan da İKÖ nezdinde çift yönlü bir küresel mesele olarak gündemde tutulmalıdır. Kosova meselesinin yerelleştirilerek unutturulması bölgedeki Türkiye yanlısı Arnavut unsurların tümünden tasfiyesi anlamına gelecektir.

Türkiye, Kosova'daki Sırp katliamı ve onun sonucunda gerçekleşen NATO müdahalesi ile tekrar gündeme gelen Balkanlar ile ilgili stratejiyi, uzun dönemli projeksiyonlara ayak uydurabilecek bir takım temel önceliklere ve ilkelere göre yeniden belirlemelidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderinin Balkanlarla çizilmiş olduğu unutulmamalı, Balkanlarda sınır ötesi etki alanları kuramayan bir Türkiye'nin genel uluslararası ilişkilerde ve bölgesel dengelerde de etkin olamayacağı bilinmelidir. Türkiye bir taraftan Kosova ölçeğinde Balkanlardaki çıkarlarını kurmaya yönelik stratejik ve taktik adımlar geliştirmeye yönelirken, diğer taraftan da yeni küresel düzen arayışının ana unsurlarını takip ederek, gelişmelerin doğurabileceği sonuçlar konusunda gerekli girişimlerde bulunmalıdır.

3.1. Türkiye'nin Balkanlar'da Uygulaması Gereken Ekonomi Politikaları

1990 sonrasında hem eski Yugoslavya'nın çözülmesi ve yeni devletlerin oluşması hem de Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Balkanlar'da değişim için önemli bir fırsat yaratmıştır. AB, birleşik ve genişletilmiş bir Avrupa içinde Balkanları nüfuz alanı ilan etmiş ve Güneydoğu Avrupa ismiyle yeniden tanımlamıştır. Birinci aşamadaki Doğu Avrupa ülkelerinden sonra bazı ülkeler hem AB, hem de NATO içine dahil olma yoluna gireceklerdir. Yakın bir gelecekte Bulgaristan ve Romanya, orta vadede Hırvatistan ve Slovenya ile Makedonya, uzun vadede Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Arnavutluk AB'nin tam üyesi olabileceklerdir.

Gelecek yirmi yıl içinde Balkanların önemli bir kısmı AB'nin bir parçası olacaktır. AB dışında kalanlar da AB'nin nüfuz ve etki alanı içine girecekler, böylece, bölge tamamen AB'nin ekonomik etkisi altında olacaktır.

AB'nin doğuya doğru genişlemesi Türkiye'yi olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye bugün ABD, Fransa, İngiltere, Japonya gibi Balkanlar dışındaki bütün büyükler dahil Romanya ve Bulgaristan'da ekonomik nüfuz etkinliği ve yatırımlar bakımından altıncı ülke konumundadır. Bu önemli bir rakamdır. Sadece Romanya ve Bulgaristan'da Türk özel sektörünün toplam yatırımları 800 milyon dolara ulaşmıştır. Rakamlar çok değişmekle birlikte 4000 dolayındaki Türk girişimcisinin Romanya ve Bulgaristan'da faaliyet göstermekte olduğunu göz önüne alırsak ekonomik sınırların yavaş yavaş açılmasından bölge içinde en fazla yararlanan Türkiye olmuştur.

Balkanların toplam nüfusu 75 milyon civarında olup, hesaplanmış milli gelirleri 192 milyar dolar civarındadır. Türkiye'nin genç nüfus oranı ve çok dinamik ekonomik yapısı

(2010 yılında Türkiye'nin GSMH'nin 430 milyar \$ olması beklenmektedir) dikkate alındığında Türkiye'nin, Balkanlarda bölgeye nüfuz edebilecek önemli bir güç olduğu görülmektedir.

Ekonomik sınırlar kalktığında Türkiye'nin Yunanistan üzerinde de çok büyük bir nüfuzu söz konusu olacaktır. Bu ekonomik denetim doğal olarak kültürel ve diğer unsurları da etkileyecektir. Türkiye'nin etkisinden çekindiği için Yunanistan Türkiye'yi Avrupa'nın dışında tutma, ekonomik sınırlarını açmama eğilimi içindedir ve bu politikasını Balkanlar'da Türkiye'ye karşı yoğun bir biçimde izlemektedir. Kısaca ekonomik açılma Türkiye'nin büyük ölçüde yararınadır.

İnşa halinde olan Avrupa-Asya karayolu ve ulaşım sisteminin Balkanların gelecekteki ekonomik yapısına etkileri ile Türkiye-Balkan ülkeleri ilişkilerine etkisinin incelenmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu proje sadece otoyol sistemi ile sınırlı olmayıp, demiryolu ağları, limanlar, yeni deniz yolları hatta hava limanları ile entegre biçimde çalışabilecek bir alt yapı sistemi ile beraber düşünülmesi gerekmektedir. Yani büyük bir program, plan ve yatırım hacmini ortaya çıkarmaktadır.

Avrupa Ulaşım Sistemi adı altında bütün Avrupa'yı kapsayan ve Avrupa'nın Asya ile bağlantılarını oluşturacak bir sistem halen inşa halindedir. Birinci hat, AB belgelerinde Yunan Otoyolları sistemi adı ile isimlendirilen ve kuzeyden güneye Bulgaristan-Güney Yunanistan istikametinde, 860 km. uzunluğunda 3 milyar 880 milyon Euro'luk bir değerdedir. İkinci hat, Arnavutluk'tan Türk-Yunan sınırına kadar uzanan ve 780 km. uzunluğunda, maliyeti 2 milyar 480 milyon Euro olan hattır. Sistemin Avrupa içinden ve Helsinki'den uzantıları vardır. Dördüncü koridor olarak adlandırılan ve Avrupa-Asya koridoru olarak belirlenen bu projenin üç geçişinden ikisi Türkiye'den geçmektedir. Türkiye kendi olanaklarıyla bu projeyi yürütmeye ve tamamlamaya çalışmaktadır (www.disislari.gov.tr).

Türkiye üzerinden geçen hatlardan birisi Karadeniz'in kuzeyinden dolanarak Kafkasya'ya gidecektir. Diğer hat güneyden Ortadoğu'ya gidecektir. Bu projeler Türkiye ile Balkanlar arasındaki ilişkilerin daha da yoğunlaşmasına yardımcı olacaktır. AB merkezli çevreler tarafından yapılan hesaplama göre bu yol ulaşım maliyetini düşürecek, ulaşım zamanını azaltacak, yeni pazarlara ulaşılmasına yol açacak ve Balkanlarda ek bir ekonomik potansiyelin doğmasına yol açacaktır.

Bu sistemin 2010 yılına kadar tamamlanacağını varsayarsak Türkiye'nin Balkanlarla ilişkilerinde yeni bir boyut ortaya çıkmaktadır. Ekonomik sınırların indirilmesi, bu ulaşım

sisteminin gerçekleştirilmesi, Türkiye ile Balkanlar arasındaki ekonomik entegrasyona yeni bir ivme kazandırmaktadır. Bunu Türkiye'nin Balkanlar üzerindeki ekonomik etkisinin artmasına yol açabilecek bir gelişme olarak tanımlamamız daha doğru olur.

Eğer Türkiye önümüzdeki 10-15 yıl içinde Balkanlar'da güçlü bir ekonomik köprü başı tutamazsa bu durum hem Türkiye'nin bölgesel güç konumunu ekonomik açıdan olumsuz etkileyecek, hem de AB ile olan entegrasyon sürecini uzatacaktır.

Balkanlar'da köklü bir şekilde ekonomik olarak yerleşmiş bir Türk ekonomisi, AB'ye hemen tam üye olmasa bile AB ile daha köklü ve sağlam ilişkiler kurma imkanına sahip olacaktır. Bu durum Türkiye'nin hem AB'ye entegrasyon süresini kısaltacak, hem de KEİB örgütündeki konumunu güçlendirecektir.

3.2. Türkiye'nin Balkan Politikası İçin Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Politika Hedefleri

Türkiye'nin Balkanlardaki milli menfaatlerini sağlayacak milli hedeflerini gerçekleştirebilmesi ve ana politika unsurlarını uygulama alanına koyabilmesi için öncelikle iç yapısını yeniden düzenleyerek olumsuzlukları gidermesi gerekmektedir. Bu bağlamda;

a. Türk Ekonomisini hastalıklarından kurtarma faaliyetlerine devam edilmeli, Türkiye, bölgesel bir ticaret ve finans merkezi haline getirilmeli ve ekonomik itibar yükseltilmelidir.

b. Türkiye'nin siyasi ve hukuksal yapısında 21. yüzyılın gereklerine uygun değişiklik ve düzenlemeler yapılmalı, siyasi istikrar ön planda tutulmalıdır.

c. Türkiye'nin, jeopolitik konumunun verdiği avantajı Balkan devletleri nezdinde en iyi şekilde kullanılabilmesi amacıyla, özellikle Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki komşularıyla ilişkiler her alanda geliştirilmeli, ekonomik ve ticari anlaşmalar yapılmalı, bunun için iç kurumlar arasında koordinasyon ve gayret birliği sağlanmalıdır.

ç. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının refah düzeyi, sosyal ve kültürel seviyeleri yükseltilmeli, Türkiye, yaşam biçimi ve kurumları ile komşu ülke vatandaşları için bölgesel bir cazibe merkezi haline getirilmelidir.

d. Güçlü ve üstün güvenlik yapısı muhafaza edilmelidir.

e. Türkiye'de uzun vadeli stratejiler üretecek, yönlendirebilecek ve aktif güvenlik siyaseti yürütebilecek kurumsal yapılar ile stratejik araştırma merkezleri oluşturulmalıdır.

3.3. Türkiye'nin Oluşturması Gereken Politikalar

3.3.1. Kısa Vadeli Politikalar (1-5 Yıl)

Avrupa'nın inisiyatifi ile kurulan İstikrar Paktında daha fazla sorumluluk kalıcı şekilde aktif bir politika izlenmeli, AGSP'den doğabilecek muhtemel tehditler bu oluşum içinde önleyici diplomasi ile doğmadan giderilmelidir.

ABD'nin inisiyatifi ile başlayan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi ve Türkiye'nin inisiyatifi ile başlayan Balkan Barış Gücü girişimleri entegre edilerek Türk-Amerikan ortak inisiyatifi ortaya çıkarılmalıdır.

NATO'nun güç ve etkinliğinin bölgedeki devamı ve NATO'nun genişlemesi kapsamında Türkiye'nin etki alanındaki Balkan ülkelerinin NATO'ya üye olmaları sağlanmalıdır.

Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek arasında yakınlaşma ve işbirliği geliştirilmeli, bu faaliyetler din, mezhep, ırk farkı gözetmeyen ve yayılcı olmayan her ülkeye açık olmalı, rasyonel politikalarla uygulanarak güven ortamı tesis edilmeli, böylelikle Ortodoks-Slav ekseni oluşturmak isteyen RF-Sırp-Yunan üçlüsünün etki alanı daraltılmalıdır.

Makedonya ile Arnavutluk arasındaki ve Makedonya içindeki Arnavutlar ile yönetim arasındaki problemlerin, yerel ve tarihi çekişmelerden çıkarılarak akılcılık ölçüleri içerisinde çözümlenmesine katkıda bulunulmalı, sosyal birliktelik ve ortak aidiyet duygusu sürekli beslenmelidir.

Sancak ve Kosova bölgelerinin özerk statülerinin iadesi sağlanmalı, bu bölgelere yönelebilecek Sırp müdahaleleri ile diğer ülkelerde meydana gelebilecek istikrarsızlıkların BM ve NATO şemsiyesi altında önlenmesine yönelik girişimler desteklenmeli ve bu girişimlere fiilen katkıda bulunulmalıdır. AB'nin Balkanlarda çıkabilecek krizlere AGSP unsurları vasıtasıyla tek başına ve Türkiye'nin katılımı olmaksızın yapacağı müdahaleler önlenmeli veya Türkiye'nin AGSP'de daha yetkili bir statüye sahip olması için izlenecek strateji dikkat ve kararlılıkla yürütülmelidir.

Yunanistan'ın, üyesi olduğu AB'nin siyasi nüfuzunu, bölge ülkeleri, özellikle Arnavutluk ve Makedonya üzerinde, Türkiye'nin etkinliğini ortadan kaldıracak şekilde kullanmasına izin verilmemeli, bu tür girişimlere denge siyaseti ile karşılık verilmeli, bu kapsamda, ABD, NATO, KEİB ile İKÖ gibi küresel stratejik araçlar ustalıkla kullanılmalıdır.

Başta Makedonya ve Arnavutluk olmak üzere dost Balkan ülkelerinin iç istikrarını bozan hususların giderilmesine yardımcı olunmalı ve bu ülkelerin demokrasilerinin gelişmesine katkıda bulunulmalıdır.

Türkiye ve Avrupa'da Balkanlara yönelik insani amaçlı dernekler kurulmalı bu dernekler vasıtasıyla soydaşlarımıza ve etki alanımızdaki toplumlara maddi ve manevi destek sağlanmalıdır. Maddi yardımlar bireylerden çok azınlığın sosyal konularda faaliyet yapan kurum ve kuruluşlarına yapılmalıdır.

Balkanlara yönelik olarak, bilim adamları, aydınlar, askerler, iş adamları, bölgeye yönelik çalışacak sivil toplum örgütleri ve devlet bürokratlarının katılımı ile oluşturulacak bir kurul vasıtasıyla kısa, orta ve uzun vadede yapılabilecekleri öngören yeni bir dış politika konsepti belirlenmelidir.

Türkiye'nin AGSP'de tam yetki ile yer alması sağlanmadan her türlü askeri misyonun NATO şemsiyesi altında yürütülmesi için kararlılık gösterilmeli, Türkiye'nin karar sürecinde olmadığı muhtemel barış gücü operasyonlarında NATO'nun kaynaklarının kullanılmaması konusunda ABD ve İngiltere ile yapılan mutabakata uyulması sağlanmalıdır.

Barış gücü faaliyetlerine katılımında daha geniş yetki ve sorumlulukla, daha büyük çapta birliklerle ve mümkünse müstakil sorumluluk bölgesi alacak şekilde iştirak edilmelidir.

Bosna-Hersek, Kosova ve Arnavutluk'ta basın ve halkla ilişkiler, sivil-asker işbirliği, psikolojik harekat kapsamında kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri olan, iyi planlanmış, koordine edilmiş ve etkinlikle uygulanan faaliyetler icra edilmelidir.

Yürütülmekte olan BİO faaliyetlerini tamamlayacak şekilde Bulgaristan ve Romanya ile her alanda askeri işbirliği ve eğitim anlaşmaları genişletilmeli, karşılıklı tatbikatlar planlanarak Türkiye'nin saygınlığı ve etki sahaları geliştirilmelidir.

Türk iş adamlarının Balkan devletlerine yatırım yapmaları teşvik edilmeli, stratejik yatırımlarla bölgenin Türkiye'nin ekonomik alanına girmesi sağlanmalıdır. Bölge ile ilgili ticari faaliyetler, belirlenecek konsept ve ulusal bir kimlikle, devletin yol göstericiliği içinde yürütülmeli, bölgeye has özel sektör yönetiminde, devlet destekli bir kurum oluşturulmalıdır.

Balkan ülkelerinde özellikle telekomünikasyon, alt yapı, ulaştırma, madencilik gibi stratejik alanlardaki özelleştirme ihaleleri takip edilmeli ve Türk firmalarının kazanması sağlanmalıdır.

Dost Balkan ülkelerinde resmi ve hükümet dışı kültür teşkilatlarının oluşması teşvik edilmelidir.

Resmi ve özel radyo, televizyonlar ile gazeteler vasıtasıyla, bölge hakkında eğitim, sanat ve kültürel çalışmalara ağırlık verilmeli, bölgeye yönelik olarak bölgede konuşulan Türkçe, Boşnakça, Arnavutça, Makedonca, Yunanca ve Bulgarca dillerinde her türlü görsel, işitsel ve yazılı yayınlar yapılmalıdır.

KKTC'de olduğu gibi, ilköğretimden üniversiteye kadar eğitim kurumlarının oluşması için özel sektör desteklenmelidir.

Kökten dinci akımların önlenmesi maksadıyla din adamları başlangıçta Türkiye'de yetiştirilmeli, müteakiben kendi ülkelerinde yetiştirilmelerini sağlayacak kurumların oluşturulmasına yardım edilmelidir.

Bosna-Hersek ve özellikle Arnavutluk'ta Müslüman kimlik ve kültürü eritmek maksadıyla, çeşitli propaganda yöntemleri kullanılarak Ortodoks Kilisesinin inanç sistemini yayıcı misyonerlik faaliyetleri etkili olarak devam etmektedir. Buna karşılık olarak, Sivil Toplum Örgütleri (STÖ) faaliyetleri kapsamında, devlet denetiminde, Anadolu'daki Kültür Dernekleri'nin müşterek şenlik, anma günleri ve benzer etkinlikler düzenleyerek bölgede faaliyet göstermesi sağlanmalıdır.

Uluslararası üne kavuşmuş Türk sanatçıları ve edebiyatçılarının gönüllü işbirliği ile Balkanlarda Türk varlığının ve kültürünün dünyaya tanıtımı yapılmalı, Balkan Türkleri, Boşnaklar ve Kosovalıların uğramış oldukları haksızlıklara ve etnik temizlik eylemlerine eserlerinde yer vermeleri sağlanmalıdır.

3.3.2. Orta Vadeli Politikalar (5-10 Yıl)

Balkan Güvenlik ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı kurulmalı ve etkin olarak çalışması sağlanmalıdır.

Balkan ülkelerine Alman ve Slav müdahalesini önleyecek uluslararası güç dengeleri oluşturulmalıdır. Bu kapsamda, NATO vasıtasıyla Amerikan varlığının devam ettirilmesi desteklenmelidir.

Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Makedonya, arasında ortak dış politika takip edebilecek mekanizmalar geliştirilmelidir.

Kosova ve Sancak ile ilgili gelişmeler yakından takip edilmeli, uygun çözüm önerileri empoze edilmeli ve statükonun değişmesi durumunda Türkiye'nin taraf olduğu diğer devletlere kabul ettirilmelidir.

Bulgaristan ile özel ikili ilişkiler geliştirilmeli, karşılıklı bağımlılık sağlayıcı askeri ve siyasi anlaşmalar yapılmalı, ilişkiler önce müttefiklik, daha sonra stratejik ortaklık seviyesine yükseltilmelidir.

Romanya ile müşterek her platformda yakın dostluk ve işbirliğine önem verilmeli, bu ülke AB bünyesi içine girmeden karşılıklı imtiyaz anlaşmaları yapılmalıdır.

Güneydoğu Avrupa Barış Gücü Oluşumu, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından çok iyi değerlendirilmeli ve geliştirilmeli, muhtemel kriz ve sorunları aşmaya yönelik yeni misyon ve projeleri yüklenecek, bölge için yegane etkin bir güç haline getirilmelidir.

Yunanistan ve Sırbistan ile karşılıklı askeri ilişkiler geliştirilmeli ve işbirliği ortamı sağlanarak, bu ülkeler üzerinde psikolojik hakimiyet temin edilmelidir.

Balkan ülkeleri ile askeri, teknolojik ve AR-GE faaliyetlerinde işbirliği yapılmalı, karşılıklı bağımlılığı artırıcı programlar uygulanmalıdır.

Türkiye'nin NATO veya AGSP çatısı altında bölgesel güç olarak, tüm Balkan ülkelerinin güvenliğini içeren bir yapılanma içinde Balkanlarda askeri varlığını sürekli kılacak politikalar geliştirilmelidir.

İstanbul'u Balkanların finans ve menkul değerler merkezi haline getirecek şekilde Balkanlarda bankacılık ve mali piyasalarda etkin faaliyetlerde bulunulmalıdır.

Balkanlarda planlanmakta olan ülkeler arası Doğu-Batı, Kuzey-Güney yönündeki otoyollarla ilgili projelerin Türkiye tarafındakilerin bir an önce hayata geçirilmesi sağlanmalıdır.

Türkiye Bosna-Hersek, Makedonya ve Arnavutluk arasında resmi ve gayri resmi ilişkileri içeren her alandaki etkinliklerle çeşitlendirilmiş, tarihi anlayış birliğine dayalı ve uluslararası alanda kabul edilebilir bir kültür ve anlayış birliği geliştirilmelidir.

Türkiye'nin Balkanlardaki kültürel mirasını koruyacak ulusal ve uluslararası tedbirler alınmalı, bu amaçla kültürel mirasın sürekli bakım ve idamesini sağlayacak teşkiller oluşturulmalı, UNESCO ve İslam Ülkeleri Konferansı gibi uluslararası kuruluşlar devreye sokulmalıdır.

Ortak tarih ve kültür mirası ile ilgili araştırma enstitüleri veya merkezleri oluşturulmalı, eğitim alanında işbirliği geliştirilerek Türkiye’de eğitim görmek isteyen öğrencilere burs verilmeli, verilen burslar artırılmalıdır. Bu maksatla bölgeye yakın bir üniversite seçilerek, tüm bölge için ortak bir kültür ve eğitim kurumu haline getirilmelidir.

3.3.3. Uzun Vadeli Politikalar (10 Yıl Üzeri)

AB'ye girmiş veya girmekte olan bir Türkiye olarak gelecek on yıldan sonra siyasal ve ekonomik etki alanını batıda, Yunanistan'ı da içine alacak şekilde Hırvatistan-Macaristan-Ukrayna hattına kadar genişletecek vizyon ve alt hedefleri geliştirilmeli, bunların koşulları mutlaka sağlanarak uygulama alanına konulmalıdır. Burada en önemli tehdit Rusya ve Yunanistan'dan çok Almanya olacaktır. Bu ülke ile mücadele Almanya içinde Türk nüfus vasıtasıyla, Balkanlarda ise iç ve dış dengeleri iyi kurarak (iç dengeler olarak etnik yapı, coğrafi yakınlık, askeri ve jeo-stratejik güç, dış dengeler olarak NATO, KEİB, İKÖ gibi global ve bölgesel stratejik araçları, ABD, Japonya, Çin gibi Almanya'nın global rakipleri kullanabilir) yapılmalıdır.

AB'nin doğuya doğru genişleme sürecinde Arnavutluk, Bosna-Hersek, ve Makedonya'nın mutlaka birliğe alınması için destek sağlanmalıdır.

Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te TSK'ne sürekli kara, hava ve deniz üsleri sağlayacak şekilde anlaşmalar yapılmalıdır.

Türkiye'nin petrol ve doğal gaz enerji merkezi özelliği kazanmasına bağlı olarak, boru hatları ile Balkanlara enerji sağlayacak konuma gelmeli ve bunu güç olarak kullanmalıdır.

SONUÇ

Avrupa ile Asya kıtalarını birbirine bağlayan, değişik etnik köken ve kültürleri kendi içinde kaynaştıran bir bölge olan Balkanlar, Avrupa ile Türkiye arasında bir köprü ve geçiş yoludur. Bu yolun açık tutulması, hem Türkiye'nin hem de bölgenin güvenliği ve refahı için gereklidir.

Balkanlar, Türkiye için sadece coğrafi ve siyasi açıdan değil, aynı zamanda tarihi, kültürel ve insani mirasımız açısından da büyük önem taşımaktadır. Bölge 500 yıla yakın bir süre ile Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altında kalmış ve Türk tarihinin yazılmasında önemli roller üstlenmiştir. Bugün Türkiye'de, Balkan kökenli milyonlarca vatandaşımız, Balkan ülkelerinde de yüz binlerce soydaşımız ile dil, din, kültür ve gönül bağımız olan diğer topluluklar yaşamaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'nin Balkanlara yönelik siyaseti, bölge ülkeleriyle dostça ve barışçı ilişkiler kurma ve bölgedeki istikrar ve işbirliği ortamının geliştirilmesi yönünde olmuştur. Ancak, tarih boyunca savaşlara sahne olan Balkan Yarımadası, İkinci Dünya Savaşı ve bunun ardından başlayan Soğuk Savaş döneminde siyasi ve ideolojik kampaşmaya tanık olmuş ve Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler iki kutuplu dünya düzeninin etkisinden kendini kurtaramamıştır.

Soğuk Savaşın sona erdiği 1989 yılından bu yana, Balkanlarda bölgenin siyasi yapısını kökten ve kalıcı şekilde değiştirecek gelişmeler meydana gelmiştir. Bölge ülkeleri arasında yakın ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesi yönünde yeni umutlar belirmiştir. Ancak, eski Yugoslavya'nın dağılması ile başlayan, Bosna-Hersek ve Kosova trajedileriyle devam eden gelişmeler esasen bir geçiş sürecindeki bölgeyi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Bosna-Hersek'te yaşanan trajediye Dayton Antlaşması ile şimdilik de olsa bir çözüm getirilmesini takiben, uluslararası toplumun gündemine yerleşen, bölgenin olduğu kadar Avrupa genelinde barış, güvenlik ve istikrarı tehdit eder bir boyut kazanan Kosova Krizi, uluslararası toplumun kararlı tutumu ve bunun yansıması olan NATO hava harekâtı sayesinde kontrol altına alınabilmiştir.

Avrupa'nın en güçlü devletleri olan ve ABD'nin Avrupa'daki etkisinden rahatsızlık duyan ve Avrupa'daki güç boşluğunu kendileri doldurmaya çalışan Almanya, Fransa ve bakıma da İngiltere Yugoslavya krizi sırasında sahip oldukları siyasi ve askeri gücü test etme fırsatı bulmuşlar ve hiç biri ne Avrupa'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmada, ne de AB ve NATO içerisinde karar almada lider rol oynayamamışlardır **(Kenar,2005:525)**.

Balkanlardaki temel sorunlar; toprak, sınır, güvenlik, azınlık, din ve kültür farklılığı, ekonomik, psikolojik ve askeri sorunlardır. Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde Balkanların durumunu bu sorunların çözümlenme derecesi tayin edecektir. Balkan ülkeleri henüz uluslaşma sürecini yaşamaktadırlar. Bugün göreceli olsa da, bütün Balkan ülkelerinde sorunların barışçı yollardan çözülmesi ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla işbirliği üzerinde genel bir fikir birliği mevcut olduğu görülmektedir.

Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda kalıcı barış ve istikrarın tesisi, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerde demokrasinin güçlendirilmesi, liberal ekonomiye geçiş, bu ülkelerin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesi, bölgede her alanda dostça ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesine ikili ve uluslararası düzeylerde destek vermiş ve bu yöndeki çabalarına devam etmektedir.

Bu çerçevede, Türkiye, Bosna-Hersek ve Kosova'daki çatışmaların barışçı yollardan sona erdirilmesi, bu bölgelerde yaşayan soydaşlarımız ile din, kültür ve gönül bağımız olan toplulukların başta insan hakları olmak üzere bütün haklarının korunması için her türlü diplomatik, siyasi ve ekonomik girişimlerde bulunmaktadır.

Türkiye halen Bosna-Hersek ve Kosova'daki barışı koruma faaliyetlerinde etkin bir rol oynamaktadır. Bosna-Hersek'in çok etnik yapılı, çok dinli ve çok kültürlü yapısının korunması, bu bağlamda Dayton Barış Anlaşması'nın tam olarak uygulanması Türkiye için öncelik teşkil etmektedir. Aynı şekilde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararına destek veren Türkiye, Kosova'da kalıcı barışın tesisi ve başta bölgede yaşayan Türk azınlığı olmak üzere bütün toplulukların haklarını en ileri düzeyde koruyan çoğulcu ve katılımcı bir demokratik düzenin kurulmasını istemekte, bu yöndeki girişim ve çabalarını mümkün olan her fırsat ve düzeyde sürdürmektedir.

Balkanlarda kalıcı istikrarın sağlanması ve işbirliği ortamının güçlendirilmesi yönünde Türkiye, başta özel bir önem verdiği bölge ülkelerinin kendi içinden kaynaklanan yegane işbirliği platformu niteliğindeki Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci olmak üzere, bölgesel oluşumlarda öncü rol oynamakta, İstikrar Paktı gibi bölgeye yönelik uluslararası girişimlerde de yapıcı katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin inisiyatifi ile hayata geçirilen Güneydoğu Avrupa Çok Uluslu Barış Gücü bu çerçevede en somut örneği oluşturmaktadır.

Öte yandan, Türkiye tüm Balkan ülkeleriyle ikili ilişkilerini daha da ileriye götürebilmek için çaba sarf etmekte, özellikle Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya,

Makedonya ve Arnavutluk ile bölgesel ve uluslararası platformlarda işbirliğini geliştirmektedir.

Bölgede global ölçülerde AB (özellikle Almanya'nın), RF ve ABD'nin, bölgesel ölçülerde Yunanistan ve Türkiye'nin nüfuz mücadelesi mevcuttur. AB'nin kendi ekonomik etkisi altındaki bölge ülkelerine Birliğe üye olma perspektifi sunması ve İstikrar Paketi gibi siyasi ve ekonomik oluşumları hayata geçirme faaliyetleri, ABD'nin çatışmaların önlenmesi aşamasında kazanmış olduğu prestij ile dengelenmiştir. Yunanistan'ın AB üyesi olması dolayısıyla Türkiye'ye karşı Balkanlarda durum üstünlüğü sağlamış olduğu görünmektedir. Önümüzdeki 5-10 yıl, huzur ortamı bozulmadığı sürece Balkanların AB ile bütünleştiği yıllar olacaktır. Avrupa Birliği ile ABD 'nin Balkanlar üzerinde karşılıklı rekabeti söz konusudur. Avrupa Birliği Balkanlardaki krize zamanında ve yerinde müdahale edememiştir. Bunun neticesinde ABD öncülüğünde NATO bölge üzerinde etkinlik sağlamıştır. Bunun son kanıtı ise ABD'nin Bulgaristan'dan üs istemesinde görülebilir.

Halen tek süper güç konumunda bulunan ABD'nin, Avrasya ve Orta Doğu ile ilgili politikaları, Türkiye'nin Balkanlar politikasını belirleyecek en önemli etken durumundadır. Türkiye'nin bölgeyi 500 yıl yöneten imparatorluk mirasçısı büyük bir devlet olmasından ve jeopolitik değerinden kaynaklanan kendine has avantajları vardır. ABD bunu çok iyi bilmektedir. ABD'nin bölgesel politikaları ile Türkiye'nin Balkanlar politikasının bugün için büyük ölçüde örtüştüğü söylenebilir.

ABD Balkanlarda siyasi ve askeri anlamda etkin konumdadır, Avrupa Birliği bu açığı, bölge ülkelerine ekonomik yardımlar yapmak suretiyle kapamaya çalışmakta ve bölge üzerinde çıkarlarını korumaya çalışmaktadır.

Nitekim görüldüğü üzere AB'nin bölge üzerinde ciddi ekonomik yatırımları mevcuttur. AB Balkanlar bölgesinde etkin olmak için Yunanistan aracılığıyla bunu sağlamak politikasını benimsemiştir.

Yakın dönemde, yaşanan Türk-Yunan yakınlaşmasının yanında aslında Balkanlarda Türkiye ve Yunanistan arasında bir rekabet söz konusudur. Türkiye ABD ile birlikte hareket ederek bölge üzerinde askeri ve siyasi anlamda etkili olmaya çalışırken, Yunanistan ise AB ile işbirliği yaparak bölge üzerinde ekonomik alanda etkili olmaya çalışmaktadır. Bölgede yaşanan Türk-Yunan rekabeti aslında ABD-AB rekabetidir.

AB üyelik sürecinde olan ülkemiz, bu bağlamda Yunanistan tarafından destekleniyor olsa da aslında Avrupa birliğine girmiş bir Türkiye, Yunanistan'ın Balkanlar üzerindeki

etkinliğini azaltacaktır. Bölge üzerinde zaten askeri ve siyasi anlamda etkin olan Türkiye, AB üyesi olması neticesinde ekonomik anlamda da bölge üzerinde etkin olabilecektir.

Zaten, Türkiye ekonomisinin gelişme potansiyeli, nüfus faktörü birleştiğinde Yunanistan'ı geride bırakacağı çok açıktır. AB üyesi olmuş bir Türkiye, zaten bölge ülkeleriyle varolan bağlarını daha da güçlendirecektir.

Burada en önemli faktörlerden bir tanesi olan ekonomik boyut önem kazanmaktadır. Türkiye bölgesinde askeri ve siyasi olarak bir güç konumundadır. Bunun devamının sağlanması ve pekiştirmesi ancak güçlü bir ekonomi ile mümkün olabilir. Türk ekonomisinin ve dolayısıyla özel sektörünün gelişmişlik düzeyinin artması, Balkanlar üzerindeki etkinliği arttıracaktır.

Bunun ispatı ise, bölgedeki kriz ortamının ortadan kalması neticesinde Türkiye'nin etkinliğinin azalması olarak gösterilebilir. Çünkü, ekonomik olarak gerekli yardım ve yatırımları yapamadığımız için bölgedeki boşluğu, AB destekli Yunanistan doldurmaya çalışmaktadır. AB'nin Balkan ülkelerine üyelik perspektifi sunması ve müzakerelere başlaması ve bunların neticesinde üyeliğe kabul etmesi, Balkanların Türkiye etkisinden uzaklaşmasına neden olabilir.

Bundan dolayı Türkiye, AB'ye üyelik sürecini bu stratejik gereklilikler sonucunda ciddiye almalıdır. Ve bir an önce gerekli müzakere koşullarına uygun duruma gelmelidir. Balkanlar üzerinde bir etkinlik sağlayabilmenin yolu ancak birlik üyesi olarak mümkün olacağı kabul edilmelidir.

Avrupa Birliği, bölge üzerindeki hedeflerini, komşu ülkeler ile tarihsel ve dinsel bağları bulunan Yunanistan üzerinden yürütmektedir. AB, stratejik olarak uygulayıcısı olarak Yunanistan'ı seçmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin kendisinden beklenen bölgesel güç rolünü oynayabilmesi için iç dinamiklerinden ve yapısal bozukluklardan kaynaklanan sorunlarını çözmesi gereklidir. Günümüzde her şey ekonomik güç ile çok ilişkili hale gelmiştir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik sınırları, siyasi ve fiziki sınırlarının çok ötesinden geçmektedir. Türkiye'nin bölge üzerinde politika oluşturabilmesi, öncelikle AB'ye girmesine, bunun gerçekleşmemesi durumunda, yukarıda sayılan avantajlarını ve enerji koridoru olma özelliğini kullanarak, hızla kalkınmasını tamamlayıp büyüyen ekonomik gücünü bölgeye aktarabilmesine bağlıdır.

Sonuç olarak, Osmanlı Devletinin kaderinin Balkanlar'la çizilmiş olduğu unutulmamalıdır. Balkanlarda sınır ötesi etki alanları kuramayan bir Türkiye'nin, genel uluslararası ilişkilerde ve bölgesel dengelerde etkili olması oldukça zor olacaktır. Bu nedenle,

Türkiye bir taraftan Balkanlar'daki çıkarlarını kurmaya yönelik stratejik ve taktik adımlar geliştirmeye yönelirken, diğer taraftan da yeni küresel düzen kapsamında meydana gelebilecek muhtemel gelişmelerin doğurabileceği sonuçlar konusunda proaktif girişimlerde bulunmalıdır.

EKLER

EK-1

MAASTRICHT ANTLAŞMASI (*) "7 Şubat 1992"

AVRUPA BİRLİĞİ ANTLAŞMASININ " ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK" KONULARINA
AİT
V NCİ BÖLÜMDEKİ HÜKÜMLERİ

Madde J. 1:

1. Birlik ve üye devletler bu bölümde tüm dış politika ve güvenlik alanlarını kapsayan hükümlerde yazılı ortak dış politika ve güvenlik politikasını tanımlar ve işlemeye koyarlar.

2. Ortak dış politika ve güvenliğin hedefleri şunlardır :

- Ortak değerleri, ana çıkarları ve birliğin bağımsızlığını korumak,
- Her biçim altında üye devletlerin ve birliğin güvenliğinin takviyesi,
- BM'ler, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı (Antlaşması)na uygun olarak uluslararası güvenliğin takviyesi ve barışın idamesi,
- Uluslararası işbirliğinin yükseltilmesi,
- Demokrasinin, hukuk devletinin, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının geliştirilmesi ve sağlamlaştırılması,

3. Birlik bu hedefleri şöyle izler :

- J.2 maddesindeki hükümlere uygun olarak üye ülkeler arasında politikalarını sevk ve idare için sistemli bir işbirliği kurarak,
- J.3 maddesindeki hükümlere uygun olarak, üye devletlerin ortak büyük çıkarları olan alanlarda ortak eylemleri tedrici olarak işleterek.

4. Üye devletler, birliğin güvenlik ve dış politikasını karşılıklı dayanışma ve doğruluk esprisi içinde koşulsuz ve fiili olarak desteklerler. Birliğin çıkarlarına aykırı veya uluslararası ilişkilerde etkisi gücüne zarar verecek olan her hareketten kaçınırlar.

Madde J.2 :

1. Üye devletler, birbirlerine yakın eylemlerinin daha etkili olması için birleşik nüfuzlarını sağlamak bakımından, genel bir çıkar arze-den güvenlik ve dış politika sorunlarında Konsey içinde karşılıklı olarak birbirlerini haberdar eder ve birlikte hareket için danışırlar.

2. Gerekli olduğu her defasında konsey ortak bir tutum saptar. Üye devletler ortak tutumlarla kendi ulusal politikalarının uyumluluğunu gözetlerler.

3. Üye devletler uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda hareketlerini koordine ederler.

Tüm üye devletlerin katılmadıkları yukarıda sayılan toplantılarda, katılanlar ortak durumları savunurlar.

Madde J.3 :

Ortak güvenlik ve dış politika alanlarında ortak bir tutum kabul etmek için usul aşağıdaki gibidir :

1. Konsey, bir sorun ortak bir eylem konusu olduğu zaman, Avrupa Konseyinin genel yönlendirmesine dayanarak karar verir. Konsey, ortak bir eylem ilkesini saptadığı zaman, bunun açık vüs'atini; birliğin tespit ettiği genel ve özel hedeflerini ve araçlarını, usullerini, koşullarını ve gerekli ise, eylemin uygulanmasına dair süreyi tespit eder.

2. Ortak eylemin kabulü ve cereyanının tüm aşamasında Konsey sorunları tanımlar ve bunları "**nitelikli çoğunluk**" usulüyle karara bağlar. Yukarıdaki maddenin uygulanmasında nitelikli çoğunluk isteyen Konsey'in görüşmeleri için, üye ülkelerin oyları, AT'nu kuran antlaşmanın 148 nci madde 2 nci paragrafında güdülen dengeleştirme ile koşullandırılmıştır ve şayet en az 8 üyenin olumlu oyunu ifade eden en az 54 oy toplanmış ise görüşmeler kabul edilir.

3. Ortak bir eylem konusu olan bir sorunda şayet açık bir olayı gösteren bir durum değişikliği olmuş ise, Konsey; bu eylemin ilke ve hedeflerini tekrar gözden geçirir ve gerekli kararları kabul eder. Konsey karar değiştirmedığı sürece, ortak eylem devam eder.

4. Ortak eylemler, üye devletleri kendi tutumları ve eylemlerinde-ki hareket tarzlarında bağımlı kılar.

5. Bir ortak hareketin uygulanmasında düşünülen her ulusal tutum ve hareket, şayet gerekli ise, elverişli sürelerde bir haber alış verişine ve önceden bir görüşmeye sebep olur ve bu durum, Konsey'in kararlarının ulusal alandaki değişik tutum için önlemler alınmasında uygulanmaz.

6. Durumun gelişmesine bağlı önemli bir gereksinimde ve Konsey'in bir kararının olmadığı hallerde, üye devletler zorlayıcı acil önlemleri alırlar. Bu önlemler ortak hareketin genel hedeflerine zarar veremezler. Böyle bir önlem alan üye devlet derhal Konsey'i haberdar eder.

7. Ortak bir hareketi uygulamak için büyük zorluklar olduğu zaman bir üye devlet Konsey'e müracaat eder, o da görüşür ve özel çözümler araştırır. Bu çözümler, ortak hareketin hedeflerine ve etkisine *zarar* veremezler.

Madde J.4 :

1. Ortak güvenlik ve dış politika, zamanı gelince ortak savunmaya dönüştürülecek olan bir ortak savunma politikasının hazırlanması da dahil, Avrupa Birliği'nin güvenliğine ait sorunların tümünü içerir.

2. Avrupa Birliği'nin gelişmesinde katılımcı olan BAB'dan, Birlik savunma alanında yükümlülükleri olan birliğin kararlarını ve eylemlerini hazırlamayı ister. Konsey, BAB kurumları ile anlaşma ile gerekli pratik yöntemleri kabul eder.

3. Savunma alanında yükümlülükleri olan ve bu maddede yazılı olan sorunlar, Madde J.S'de tanımlanan usullere tabi tutulamazlar.

4. Bu maddedeki birlik politikası anlamı, bazı üye devletlerin savunma ve güvenlik politikalarındaki özel durumlarını bozamaz. Bu politika, bazı üye devletlerin Atlantik İttifakı'ndan doğan yükümlülüklerine saygı gösterir ve bu çerçeve içinde kararlaştırılmış olan ortak güvenlik ve savunma politikasıyla uyuşur.

5. Bu maddede mevcut hükümler BAB ve NATO çerçevesinde, üye devletlerin ikili düzeyde iki veya çok devletler arasında daha sıkı bir işbirliği geliştirmesine bu bölümde görülen işbirliğine engel olmamak koşuluyla, bir engel teşkil etmezler.

6. Bu antlaşmanın amacını hızlandırmak ve Brüksel Antlaşmasının 12 nci maddesinin metni içinde bulunan 1998'de sona erecek olan süre dikkate alınarak; bu maddenin hükümleri, N maddesi paragraf 2'nin öngördüğü gibi, yeniden gözden geçirilebileceklerdir. Bu revizyon, Konsey'in 1996'da Avrupa Konseyine sunacağı ve o güne kadar gerçekleştirilen ilerlemelerin belirtilmesini ve kazanılan deneyimleri içeren bir rapora dayatılacaktır.

Madde J.5 :

1. Başkanlık, ortak güvenlik ve dış politika konularında birliği temsil eder.
2. Başkanlık, ortak eylemleri uygulamaktan sorumludur. Bu maksatla; uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda birliğin durumunu ilke olarak ifade eder.
3. 1 ve 2 nci paragraflarda güdülen görevler içinde, gerektiği hallerde başkanlığa, kendisinden önce başkanlık yapan ve kendisinden sonra başkanlık yapacak olan üye devletler yardım ederler. Komisyon tüm bu görevlere katılır.
4. J.2 paragraf 3 ve J.3 paragraf 4 maddelerindeki hükümler ihlal edilmeksizin, uluslararası örgütlere veya uluslararası konferanslara katılan üye devletler, bunlara katılmayan öteki üye devletleri ortak bir çıkar gösteren her sorundan haberdar ederler.

BM'ler Güvenlik Konseyi'nin de üyesi olan üye devletler, öteki üye devletlerle istişare ederler ve öteki üye devletleri tamamen haberdar ederler. Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan üye devletler, görevlerinin icrası sırasında, BM'ler Antlaşmasının hükümleri içinde, kendilerine düşen sorumluluklara hanel getirmeden birliğin çıkarını ve tutumlarını savunmaya özen gösterirler.

Madde J.6 :

Üye devletlerin diplomatik ve konsolosluk heyetleri, üçüncü devletlerdeki ve uluslararası konferanslardaki komisyon delege heyetleri ve uluslararası örgütler nezdinde ki temsilcilikleri; Konsey tarafından kararlaştırılan harekât ve ortak durumları uygulamak ve bunlara itaat etmek bakımından birbirleriyle istişare ederler.

Bunlar; bilgi alışverişi yaparak, ortak değerlendirmeler yaparak ve AT'nu kuran antlaşmanın (8c) maddesindeki hükümleri işletmeye katkıda bulunarak, işbirliklerini yoğunlaştırırlar.

Madde J.7 :

Başkanlık, ortak güvenlik ve dış politikanın ana görünüşleri ve temel esasları hakkında Avrupa Parlamentosuna danışır ve Parlamento'nun görüşlerinin tam olarak dikkate alınmasına özen gösterir.

Başkanlık ve Komisyon, Avrupa Parlamentosu'nu, birliğin güvenlik ve dış politikasının gelişmesinden düzenli olarak haberdar ederler.

Avrupa Parlamentosu, Konsey'e sorular sorabilir yada tavsiyelerde bulunabilir. Bu Parlamento, ortak güvenlik ve dış politikanın uygulanmasında gerçekleştirilen ilerlemeler hakkında her yıl bir temsil eder.

Madde J. 8 :

1. Avrupa konseyi, ortak güvenlik ve dış politikanın genel yönelimlerini ve ilkelerini saptar.

2. Konsey, Avrupa Konseyi tarafından kararlaştırılmış olan genel yönelimlere ve esaslara dayanarak, ortak savunma ve dış politikanın tanımlanmasında ve yürütülmesinde gerekli kararları alır.

Konsey, Birliğin eylemlerinin etkinliğine, uyarlılığına ve beraberliğe özen gösterir. Konsey J3 maddesi 2 nci fıkrasında görülen hal içinde ve usul sorunları hariç, oybirliği ile karar verir.

3. Her üye devlet veya komisyon, ortak güvenlik ve dış politikaya ait her sorunda Konsey'e müracaat edebilir ve öneriler sunabilir.

4. Acele bir karar verme hallerinde başkanlık ister kendi, ister Komisyon yada üye bir devletin isteği ile olsun, 48 saatlik bir sürede, kesin ihtiyaç halinde ise daha kısa bir sürede, Konsey'i olağanüstü toplantıya çağırır.

5. AT'nı kuran antlaşmanın 151 nci madde hükümlerini ihlal etmeden, üye devletler siyasi müdürlerinden oluşan bir Siyasi Komite, ortak güvenlik ve dış politikayı ilgilendiren alanlarda, uluslararası durumu izler veya kendi girişimi yada Konsey'in isteği üzerine Konsey'e görüşlerini bildirerek politikaların saptanmasına katılır. Keza bu komite, başkanlığın ve Komisyon'un yetkilerine müdahale etmeden uygun politikaların yürütülmesine nezaret eder.

Madde J.9 :

Komisyon, ortak güvenlik ve dış politika alanındaki tüm çalışmalara tamamen katılır.

Madde J. 10 :

J.4 maddesine uygun olarak güvenliğe ait hükümlerin muhtemel bir gözden geçirilmesi sırasında, bu maksatla davet edilen Konferans, ortak güvenlik ve dış politikaya ait hükümlere başka düzeltmeler getirilip getirilmeyeceğini de görüşür.

Madde J. 11:

1. AT'nu kuran antlaşmanın 137, 138:142, 146, 147, 150 : 163 ve 217 nci maddelerindeki hükümler; ortak güvenlik ve dış politikaya ait hükümlere uygulanabilirler.

2. Ortak güvenlik ve dış politikaya ait hükümlerin kurdurduğu kurumların sebep oldukları idari harcamalar, AT bütçesinin yükümlülüğündedir.

Konsey :

- Yukarıda zikredilen maddelerin uygulanmasının sebep olduğu harekât ve hizmet harcamalarında AT bütçesinin yükümlülüğü olduğuna dair oy birliği ile karar verir,

- Veya AT'nu kuran antlaşmada öngörülen bütçe usulü, bu gibi harcamaların ya üye devletlerin yükümlülüklerinde, (Her hisseye düşecek miktar için muhtemelen bir anahtar vererek) kalacağını açıklar.

EK-2

The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina

Initialed in Dayton on 21 November 1995 and signed in Paris on 14 December 1995

The Republic of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Croatia and the Federal Republic of Yugoslavia (the "Parties"),

Recognizing the need for a comprehensive settlement to bring an end to the tragic conflict in the region,

Desiring to contribute toward that end and to promote an enduring peace and stability,

Affirming their commitment to the Agreed Basic Principles issued on September 8, 1995, the Further Agreed Basic Principles issued on September 26, 1995, and the cease-fire agreements of September 14 and October 5, 1995,

Noting the agreement of August 29, 1995, which authorized the delegation of the Federal Republic of Yugoslavia to sign, on behalf of the Republika Srpska, the parts of the peace plan concerning it, with the obligation to implement the agreement that is reached strictly and consequently,

Have agreed as follows:

1.1.1 Article I

The Parties shall conduct their relations in accordance with the principles set forth in the [United Nations Charter](#), as well as the Helsinki Final Act and other documents of the Organization for Security and Cooperation in Europe. In particular, the Parties shall fully respect the sovereign equality of one another, shall settle disputes by peaceful means, and shall refrain from any action, by threat or use of force or otherwise, against the territorial integrity or political independence of Bosnia and Herzegovina or any other State.

1.1.2 Article II

The Parties welcome and endorse the arrangements that have been made concerning the military aspects of the peace settlement and aspects of regional stabilization, as set forth in the Agreements at [Annex 1-A](#) and [Annex 1-B](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of the commitments made in Annex 1-A, and shall comply fully with their commitments as set forth in Annex 1-B.

1.1.3 Article III

The Parties welcome and endorse the arrangements that have been made concerning the boundary demarcation between the two Entities, the Federation of Bosnia and Herzegovina and Republika Srpska, as set forth in the Agreement at [Annex 2](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of the commitments made therein.

1.1.4 Article IV

The Parties welcome and endorse the elections program for Bosnia and Herzegovina as set forth in [Annex 3](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of that program.

1.1.5 Article V

The Parties welcome and endorse the arrangements that have been made concerning the Constitution of Bosnia and Herzegovina, as set forth in [Annex 4](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of the commitments made therein.

1.1.6 Article VI

The Parties welcome and endorse the arrangements that have been made concerning the establishment of an arbitration tribunal, a Commission on Human Rights, a Commission on Refugees and Displaced Persons, a Commission to Preserve National Monuments, and Bosnia and Herzegovina Public Corporations, as set forth in the Agreements at [Annexes 5-9](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of the commitments made therein.

1.1.7 Article VII

Recognizing that the observance of human rights and the protection of refugees and displaced persons are of vital importance in achieving a lasting peace, the Parties agree to and shall comply fully with the provisions concerning human rights set forth in Chapter One of the Agreement at [Annex 6](#), as well as the provisions concerning refugees and displaced persons set forth in Chapter One of the Agreement at [Annex 7](#).

1.1.8 Article VIII

The Parties welcome and endorse the arrangements that have been made concerning the implementation of this peace settlement, including in particular those pertaining to the civilian (non-military) implementation, as set forth in the Agreement at [Annex 10](#), and the international police task force, as set forth in the Agreement at [Annex 11](#). The Parties shall fully respect and promote fulfillment of the commitments made therein.

1.1.9 Article IX

The Parties shall cooperate fully with all entities involved in implementation of this peace settlement, as described in the Annexes to this Agreement, or which are otherwise authorized by the United Nations Security Council, pursuant to the obligation of all Parties to cooperate in the investigation and prosecution of war crimes and other violations of international humanitarian law.

1.1.10 Article X

The Federal Republic of Yugoslavia and the Republic of Bosnia and Herzegovina recognize each other as sovereign independent States within their international borders. Further aspects of their mutual recognition will be subject to subsequent discussions.

1.1.11 Article XI

This Agreement shall enter into force upon signature.

EK-3

Türkiye'nin Avrupa'yla İlişkilerini Etkileyen Olaylar Ve Toplantıların Kronolojisi

1947

5 Haziran ABD Dışişleri Bakanı Marshall, savaşın tahribatını yok edebilmek ve komünizme karşı sağlam bir blok kurabilmek için, aralarında Türkiye ve Yunanistan'ın da aralarında bulunduğu Avrupalı ülkelere, "Marshall Programı" diye adlandırılan çok yönlü bir plan çerçevesinde yardıma hazır olduklarını açıkladı.

1948

18 Nisan Amerika'nın "Marshall Yardımı"ni yönetecek olan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (açılımı Organisation for Economic Cooperation olan OEEC) Paris'te kuruldu.

1949

5 Mayıs Avrupa Konseyi resmen kuruldu.

1950

9 Mayıs Amerikan yardımıyla kalkınma hızını artıran Avrupa, giderek yakınlaşma ve komünizme karşı başlatılan Soğuk Savaş döneminde dayanışmayı gerçekleştirebilmek amacıyla, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schumann, Avrupa'nın hayati önemdeki kömür, çelik üretim ve dağıtımının ortak bir uluslar üstü organın yönetimine verilmesini öngören bir öneri yaptı.

1951

18 Nisan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kuran anlaşma Paris'te imzalandı. Schumann'ın hazırladığı "Savaş sanayinin ana maddeleri kömür ve çeliği artık birbirine karşı geliştirememek ve dolayısıyla savaşmamak" amaçlı bu anlaşmayı Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda imzaladı. AET'nin çekirdeği oluştu.

1955

1-2 Haziran Altı ülke, bundan sonra kömür ve çelikte olduğu gibi, giriştikleri işbirliği çabalarını diğer bölümlere de yaymak için çalışmaya başladılar: 1- Atom enerjisini barışçı amaçlarla kullanım için geliştirmek üzere Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom). 2- Ekonominin tüm diğer bölümlerinin de bütünleştirilmesi için Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET).

1957

25 Mart AET'yi Euratom'u kuran anlaşmalar Roma'da imzalandı.

1958

1 Ocak AET’yi Euratom’u kuran Roma Anlaşması resmen yürürlüğe girdi. 6 ülkenin dışında kalan ve başlarında İngiltere’nin bulunduğu diğer ülkeler, AET’ye katılma müzakerelerine başladılar. Türkiye, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda da 19. çalışma grubunda bu katılma müzakerelerinin içindeydi.

1959

1 Ocak AET anlaşması uyarınca, 6 ülke kendi aralarındaki gümrüklerin ilk indirimini gerçekleştirdiler. İngiltere’nin katılma müzakerelerine, Fransa bir vetoyla karşı çıkınca, görüşmeler kesildi. Avrupa ikiye bölündü.

15 Temmuz Yunanistan, AET’ye ortaklık için resmen başvurdu.

31 Temmuz Türkiye, AET’ye ortaklık için resmen başvurdu.

11 Eylül AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina’nın ortaklık başvurularını büyük bir heyecan ve sevinçle kabul etti.

28-30 Eylül AET Avrupa Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk “hazırlık görüşmesi”. Ankara, 22 yılda gerçekleştirilecek bir Gümrük Birliği’ni, ardından tam üyeliği hedef alan anlaşma önerdi.

1960

1-2 Mart AET Dışişleri Bakanları Konseyi’nde, Yunanistan’la yürütülen araştırıcı görüşmelerin tamamlanması üzerine, Avrupa Komisyonu’na “resmi ortaklık müzakerelerine başlama direktifi” verildi..

17 Mart Türk Dışişleri Bakanı Zorlu, altı ülkenin Ankara büyükelçilerini davet ederek, sert bir memorandum verdi ve Yunanistan’la müzakerelere başlanırken, Türkiye’nin geride bırakılmasının kabul edilemeyeceğini söyledi.

21 Nisan Türkiye’yle ne tip bir anlaşma yapılabileceğini incelemek üzere kurulan komitede görüş ayrılığı çıktı. Avrupa Komisyonu Türkiye’nin Yunanistan gibi ağır yükümlülükler altına giremeyeceğini ileri sürerken, üye ülkeler Türkiye’nin istediği bir şemanın “reddedilmesinin” politik ve psikolojik sakıncalarına dikkati çektiler.

3 Mayıs İngiltere, Portekiz’le ve İskandinav ülkeleriyle birlikte, Avrupa Serbest Mübadele Bölgesi’ni (açılımı European Free Trade Association olan EFTA) kurdu.

27 Mayıs Türkiye’de Ordu, yönetime el koydu. Türkiye-AET görüşmeleri durduruldu ve olayların gelişmesi beklenmeye başlandı.

14 Ekim İhtilal hükümeti adına komisyonla görüşen Türk heyeti “en kısa sürede bir anlaşma imzalanması için tüm yükümlülükler” almaya hazır olduğunu açıkladı. Eski hükümetinkinden hızlı, ileri bir şema üstünde duran hükümet, Yunanistan’la yapılan anlaşmanın aynısını istedi.

– Türkiye’de Yassıada Duruşmaları başladı.

17 Ekim AET Bakanlar Konseyi'nde yeni Türk hükümetinin bu tutumu hayretle karşılandı.

1961

6 Mart Yunanistan müzakerelerini tamamladı ve AET'yle anlaşmasını parafe etti. Türkiye ile henüz resmi ortaklık müzakereleri başlamadı.

20-21 Mart AET Bakanlar Konseyi, Komisyon'un önerisine uyarak tutum değiştirdi ve "Türkiye'nin Gümrük Birliği fikrinden kendi kendine ayrılmasını" gerçekleştirebilmek amacıyla, Ankara'ya iki seçenek verilmesini saptadı: 1- Beş yıllık bir ticaret anlaşması, ekonomik durum kötüye giderse Gümrük Birliği. 2- Basit bir yardım anlaşması.

9 Temmuz Yunanistan, AET'yle ortaklık anlaşmasını Atina'da imzaladı.

24 Ağustos Türkiye altı başkente sert bir memorandum vererek "Yunanistan'la anlaşmanın imzalanmasına rağmen, Türkiye'yle müzakerelerin dahi başlamamasını" sert şekilde protesto etti ve "Gümrük Birliği'nden başka bir model kabul edemeyeceği" bildirdi.

17 Eylül Milli Birlik Komitesi, başta Fransa olmak üzere Avrupa ve Amerika'dan gelen tüm baskılara rağmen kararını değiştirmeyince, Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edildiler.

25-27 Eylül AET Dışişleri Konseyi'nde Fransa, De Gaulle'ün direktifiyle Türkiye ile yapılacak tüm müzakereleri idamlar nedeniyle askıya aldırttı.

20 Ekim Milli Birlik Komitesi resmen tarihe karışırken, TBMM ilk toplantısını yaptı ve Ordu'nun desteklediği tek aday Gürsel, 434 oyla (26 Ekim) cumhurbaşkanlığına seçildi.

15 Kasım İnönü başkanlığında AP-CHP koalisyonu kuruldu. Sarper Dışişleri Bakanı oldu.

1962

5 Mart Türkiye yeni bir memorandumla AET'yi en kısa sürede Gümrük Birliği hedef alınarak resmi müzakerelere çağırdı. İnönü Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Erkin, General De Gaulle'le görüşerek Fransa'nın vetosunu kaldırttı.

24 Temmuz AET Konseyi, ülkedeki demokratik gidişi destekleyebilmek amacıyla, aralarında otomatik geçiş olmayan iki dönemli, Gümrük Birliği'ne giden ve nihai hedefi tam üyelik olan bir anlaşma için Türkiye'yle resmi müzakerelerin açılmasını kararlaştırdı.

1 Kasım Yunanistan-AET Atina Anlaşması resmen yürürlüğe girdi.

1963

1 Nisan Küba Krizi sonucu, Türkiye'deki Amerikan Jüpiter füzelerinin söküldüğü resmen açıklandı.

9 Mayıs AET Bakanlar Konseyi, 10 aylık beklemeden sonra, bir hafta içinde Türkiye'ye 175 milyon dolarlık kredi açmayı kararlaştırdı. Ancak, tarım ve dönemler arası geçişin otomatik yürümesi konularında topluluğun görüşü aynı kaldı.

25 Haziran Türkiye-AET anlaşması parafe edildi.

12 Eylül Türkiye ile AET'yi bir Gümrük Birliği'ne götürecektir ve ileride tam üye durumuna sokabilecek olan ortaklık anlaşması, Ankara'da büyük törenlerle imzalandı.

2 Aralık İnönü istifa etti.

21 Aralık Kıbrıs'ta kanlı olaylar patladı.

1964

13 Ocak Kıbrıs'ta ardı kesilmeyen kanlı olaylar için Londra'da beşli konferans toplandı; ancak 31 Ocakta başarısızlıkla dağıldı.

4 Mart BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'a Barış Gücü yollamayı kararlaştırdı.

16 Mart TBMM, hükümete, BM Barış Gücü'ne rağmen çatışmaların devam etmesi üzerine, Kıbrıs'a müdahale yetkisi verdi. Amerika ve BM uyarıldı ve donanma denize açıldı.

29 Kasım Tanınmamış bir mühendis olan Süleyman Demirel, Adalet Partisi'nin genel başkanlığına, rakibi Bilgiç'i ezici farkla geçerek seçildi.

1 Aralık 1. Ortaklık Konseyi Toplantısı sırasında, Türkiye-AET Ankara Anlaşması resmen yürürlüğe girdi.

1965

8 Nisan Topluluk organları (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Euratom ve AET) birleştirildi; parlamentonun görevleri artırıldı.

1 Haziran AET içindeki ilk kriz. Ortak tarım politikasına karşı çıkan Fransa, konseyi terk etti.

23 Ekim Demirel, Başbakan oldu.

24 Ekim Genel sayımda Türkiye nüfusunun 32 milyona çıktığı açıklandı.

1966

11 Mayıs AET Bakanlar Konseyi, 1 Haziran 1968'den itibaren, üye ülkeler arasındaki tüm gümrüklerin kaldırılmasını ve ortak tarım politikasının tümüyle yürürlüğe girmesini kararlaştırdı.

16-17 Mayıs 1. Türkiye-AET Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.

1967

21 Nisan Yunanistan'da ihtilal. Albaylar cuntası el koydu ve parlamentoyu feshetti. AET, Atina Anlaşması'nın dondurulduğunu açıkladı.

16 Mayıs Demirel,'de toplanan 5. Ortaklık Konseyi'ne katıldı ve "Türkiye'nin anlaşmanın ikinci dönemine geçmek istediğini" açıkladı. Çalışmaların başlatılmasını istedi. Topluluğun cevabı, "Daha süre tam dolmadı" şeklinde oldu. –Kennedy müzakereleri bitti ve Batı ülkeleri arasındaki sanayi ürünlerine uygulanan gümrük vergilerinin ortalama yüzde 30-40 indirilmesi kararlaştırıldı.

10 Kasım Brüksel’de Türkiye-AET Ortaklık Komitesi’nde Türkiye ilk defa başka ülkelerle yapılan anlaşmaların Ankara’nın avantajlarını eritmesinden şikayet etti.

27 Kasım General De Gaulle yeniden, İngiltere’nin tam üyeliğine ikinci defa karşı çıktı ve “Londra’nın kendini Amerika’dan tamamen koparıp Avrupa’ya yanaşacak duruma getiremediğini” belirtti.

1968

5 Nisan Türkiye-AET Ortaklık Konseyi’nde, Dışişleri Bakanı Çağlayangil, “Artık ikinci dönem çalışmaları başlamalı” dedi ve UNCTAD’ın saptadığı Genelleştirilmiş Preferanslar’ın Türkiye’nin elindeki avantajları eriteceğini söyleyerek, “AET Türkiye’yi de listesine almalı” dedi.

29 Nisan Avrupa Komisyonu, Türkiye’nin Gümrük Birliği’nin ikinci dönemine geçmek yerine hazırlık dönemini uzatmasının daha yararlı olacağını resmi bir raporla saptadı.

1 Haziran AET üyeleri, aralarındaki tüm gümrükleri kaldırdı. Ortak ulaşım politikasının ana ilkeleri saptandı ve AET vatandaşı işçilerin toplulukta tamamen serbest dolaşımı uygulanmaya kondu. Ayrıca Kenya, Uganda ve Tanzanya’yla (26 temmuzda) Aruşa Anlaşması’nı imzaladı.

1969

6 Şubat Gümrük Birliği hedefi ikinci döneme geçiş müzakereleri başladı.

9 Aralık AET, dışişleri bakanları düzeyindeki Ortaklık Konseyi’nde Türkiye’nin isteklerini kabul etmedi.

13 Aralık Yunanistan askeri yönetimi Avrupa Konseyi’ni terk etti

1970

1 Ocak AET üyeleri arasındaki 12 yıllık geçiş dönemi sona erdi ve Ortak Ticaret politikası da tüm olarak yürürlüğe girdi.

13 Mayıs Türkiye, AET’ye memorandum vererek, tekstil, narenciye ve korunma maddesiyle ilişkili istekler ileri sürdü.

22 Temmuz AET, tutumunda önemli bir değişiklik yaptıramamasına rağmen, Türkiye Katma Protokol’ü kabul etti.

1 Ekim İsrail ve İspanya’yla imzalanan ticaret anlaşması uygulamaya girdi.

1971

12 Mart TSK, olayların önü alınamayınca bir muhtırayla Demirel’i istifa ettirdi. Nihat Erim, tarafsız bir hükümet kurmakla görevlendirildi.

1 Nisan AET-Malta Ortaklık Anlaşması uygulamaya girdi. İngiltere, Norveç, Danimarka ve İrlanda’yla yapılan tam üyelik görüşmeleri tamamlandı.

26 Ekim Erim kabinesi, görüş ayrılıkları nedeniyle istifa etti. Erim'e yeniden hükümet kurma görevi verildi.

3 Aralık Avrupa Komisyonu üyelerinden Spinelli, Avrupa Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada ilk defa Türkiye'deki insan haklarını çiğneyen girişimleri açıkça eleştirdi ve AET'nin harekete geçmesini istedi.

1972

13 Ocak Türkiye-AET, topluluğun 6'dan 10 üyeliğe çıkması nedeniyle müzakerelere girdiler.

14 Nisan Türkiye, AET ülkeleri devlet başkanlarının Paris Doruğu Konferansı'na katılmak istedi. Yanıt hayır.

26 Nisan Türkiye AET'ye yeni bir memorandum vererek, tüm ödünlerinin artırılmasını ve Katma Protokol'deki disiplinli maddelerin esnekleştirilmesini istedi. Topluluğun yanıtı: hayır.

22 Temmuz AET, Avusturya, İsveç, İzlanda ve Portekiz'le (eski EFTA üyeleri) serbest ticaret anlaşmaları imzaladı. Böylece, Türkiye'nin elindeki ödünlerin erozyonu bir kez daha artmış oldu.

26 Eylül Norveç halkı, kamuoyu yoklamasında, AET'ye tam üyeliği reddetti. Böylece AET dokuz üyeli bir topluluk oldu.

19 Ekim Paris'teki AET doruğunda, ekonomik parasal birliğin 1980'e kadar tamamlanması, ülkelerarası siyasi işbirliğin artırılması, fakir bölgelere yardım fonu kurulması kararlaştırıldı.

12 Kasım AET, Türkiye'nin Genelleştirilmiş Preferanslar listesine alınmasını yine erteledi.

1973

21 Mayıs Türkiye, AET'yle yeni bir kriz yaratmamak için, yetersiz olduğu ileri sürülmesine rağmen, genişleme müzakerelerini tamamlayıp anlaşmaya vardı.

30 Haziran Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nde (Ankara'da), genişlemeye ilişkin belgeler imzalandı.

6 Kasım AET ilk defa Ortadoğu hakkında ortak bir görüş saptadı.

1974

25 Nisan Avrupa Komisyonu Başkanı Ortoli, Ankara'da Ecevit'le görüştü. Yeni Türk hükümetinin programında AET'yle ilişkilerin revizyonu var.

26 Haziran Amerika'nın baskısıyla düzenlenen yeni Atlantik Bildirisi Brüksel'de imzalandı. -NATO doruğu sırasında yapılan Ecevit-Androçopulos görüşmesi, Atina'nın tüm önerileri reddetmesi nedeniyle başarısızlık ve büyük bir gerginlikle kapandı.

20 Temmuz Türkiye Kıbrıs'a müdahale etti.

-Yunan cuntası devrildi ve Karamanlis geldi.

11 Ekim Türkiye-AET Konseyi'nde geçici hükümet Dışişleri Bakanı Güneş, “revizyon gereğini” belirtti ve gerekli değişiklik listesini ilerde verileceğini bildirdi.

22 Kasım AET, demokrasinin geri gelmesi üzerine, Yunanistan'la ilk Ortaklık Konseyi toplantısını yaptı. AET, Yunanistan'daki demokrasiyi tehlikeye düşürdüğünden dolayı 2. Kıbrıs Harekatı'nı sert şekilde kınayan “ortak görüş” yayınladı.

1975

-Türkiye her yönden Kıbrıs'la ilişkili büyük baskılar altına girmiş durumda. Kıbrıs'ta bir ilerleme sağlanıp, ambargonun önlenmesi çabaları sonuç vermiyor. Bu arada Türkiye'deki hükümet krizi, 100. gününe girdi. Irmak hükümeti güvenoyu alamamasına rağmen göreve devam ediyor.

25 Mart Türkiye'nin en uzun hükümet krizlerinden biri bitti ve Demirel, Milli Cephe Koalisyonu'nu (CGP, MSP ve bazı bağımsızlarla) kurdu.

12 Haziran Yunanistan, AET'ye tam üyelik için başvurdu.

25 Temmuz ABD Temsilciler Meclisi ambargoyu kaldırmayı tekrar reddedince, Türkiye, ABD üslerine el konduğunu açıkladı.

26 Temmuz Türkiye ile AET arasındaki ticaret açığının rekor düzeye, 2 milyar dolara ulaştığı açıklandı.

16 Eylül AET anlaşmasına karşı Türk kamuoyunda büyük eleştiriler yapılıyor. Bunları önleyebilmek için Brüksel'de toplanan Ortaklık Konseyi'nde Çağlayangil, “ticaret açığının incelenmesi için bir uzmanlar kurulu kurulmasını” önerdi ve kabul edildi.

1976

27 Temmuz Yunanistan'la tam üyelik müzakereleri başladı.

5-6 Eylül Topluluk ve Türkiye arasındaki gerginliği giderebilmek için, AET Bakanlar Konseyi Dönem Başkanı Hollanda Dışişleri Bakanı Van Der Stoep ve Komisyon Dış ilişkiler Komiseri Soames Ankara'yla yüksek düzeyde görüşmeler yaptılar.

-AET-Yunanistan resmi katılma müzakereleri başladı.

20 Aralık Türkiye istek listesini, MC Koalisyonunun iç anlaşmazlıkları nedeniyle saptayamadı. Krizin boyutlarını genişletmemek için AET'yle bir Ortaklık Konseyi yapıldı ve topluluğun verdikleriyle yetinildi.

1977

3-4 Şubat Türkiye, neden dondurma kararı aldığını Ortaklık Komitesi'nde açıkladı. Topluluk hoşnutsuzluğunu vurguladı.

15 Mart Ortaklık Komitesi'nde AET, yeniden dondurma kararının ne kadar süreceğini sordu.

4 Eylül Türkiye’de ekonomik kriz giderek derinleşti. Uluslararası Para Fonu tüm uluslararası bankaları uyararak, Türkiye’ye kredilerin durdurulmasını, zira ülkenin borcunu ödeyemeyecek duruma girdiğini bildirdi ve Türkiye’ye ilk defa resmi bir IMF heyeti geldi.

10 Kasım Ekonomik kriz ve döviz darboğazı giderek artıyor. Merkez Bankası, tüm döviz satışlarını durdurdu ve özel bankaların döviz tutma yetkilerini kaldırdı.

-Terör olaylarında, bir yıl içinde 100 kişinin öldüğü açıklandı.

1978

19 Mayıs AET, Portekiz’le tam üyelik müzakerelerini başlatma kararı aldı.

25 Mayıs Başbakan Ecevit, Brüksel’de, AET Komisyonu Başkanı Jenkins’le görüştü ve 8 milyar dolarlık acil destek istedi.

10 Şubat Türkiye, borçlarının ertelenmesi için ilk uluslararası çağrısı yaptı; yeni ekonomik ve mali önlemler alındı.

9 Ekim Türkiye, Brüksel’de, AET’den beklentilerini uzun bir liste halinde, uzun bir aradan sonra AET Komisyonu’na bildirdi:

-Anlaşmanın 5 yıl süreyle dondurulması.

-Sanayi ve tarım ürünlerinde yeni ödümler.

-4.4 milyar dolarlık kredi yardımı.

İstekler AET’de şok yarattı.

5 Aralık AET Komisyonu Başkanı Jenkins, Brüksel’deki AET doruk toplantısında bir mektup dağıtarak, Türkiye’nin ekonomik durumuna dikkat çekti.

16 Aralık Ecevit Brüksel’de, AET Komisyonu Dış ilişkiler Sorumlusu Hafferkamp’la görüştü. Ecevit, AET’nin Amerika nezdinde Türkiye’yi desteklemesini isterken, Hafferkamp, “IMF ile anlaşma yapmadan kimseyi hareketlendiremezsiniz” dedi ve Türkiye’nin AET’den isteklerinin kabul edilemeyecek kadar büyük olduğu belirtildi.

-Ecevit aynı gün, Brüksel’de toplanan 16 Batı Avrupa başkent ve kuruluşlarındaki büyükelçilerle buluştu ve bir işadamı gibi hareket etmelerini istedi.

1979

7 Ocak Guadeloupe’ta toplanan ABD, Almanya, İngiltere ve Fransa devlet ve hükümet başkanları, Türkiye’ye “IMF ile anlaşma yapması” koşuluyla destek kredisi verilebileceğini kararlaştırdılar.

10 Mart Yunanistan-AET müzakereleri bitti.

25 Mayıs AET, Yunanistan’la tam üyelik anlaşmasını imzaladı.

18 Eylül İspanya ile AET arasındaki gerçek katılma müzakereleri başladı.

1980

5 Şubat Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Ecevit tarafından istenen AET'yle anlaşmayı dondurma müzakerelerini durdurdu.

30 Haziran Brüksel'deki Ortaklık Konseyi'nde Erkmen, ilişkileri canlandırma istemini tekrarladı. Ardından düzenlediği basın toplantısında da "Türkiye'nin sonbaharda tam üyelik başvurusu yapacağını" söyledi.

12 Eylül Türkiye'de ordu yönetime el koydu. Parlamentosu feshetti.

17 Eylül Avrupa Parlamentosu aldığı kararda, demokrasiye en kısa sürede dönülmesi yönünde hızlı adımlar atılması istendi; demokratik olmayan önlemlerin sürdürülmesinin Ankara Anlaşması dahil Türkiye'nin uluslar arası taahhütlerini çiğnediği anlamına geleceği belirtildi. 20 Ekim günü İzmir'de toplanması kararlaştırılan AET-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu iptal edildi.

1981

1 Ocak Yunanistan'ın tam üyeliği başladı.

25 Mart Milli Güvenlik Konseyi, demokrasiye geçer geçmez AET'ye tam üyelik başvurusunun yapılmasını ve hazırlıklara başlanmasını kararlaştırdı.

10 Nisan Avrupa Parlamentosu, Türk hükümetinin demokrasiye geri dönüş takvimi vermesini ve iki ay içinde demokratik müesseselerin harekete geçirilmesini istedi.

5 Haziran Türkiye-AET Ortaklık Komitesi, teknisyen düzeyinde toplandı ve bir yandan teknik sorunlar, öte yandan Türkiye'deki gelişmeler hakkında bilgi verildi.

15 Ekim Siyasi partiler feshedildi, mallarına el kondu.

1982

22 Ocak Avrupa Parlamentosu, DİSK yöneticilerine idam cezaları verilmesi ve Barış Derneği üyelerinin tutuklanmaları üzerine, Türkiye-AET anlaşmasının askıya alınmasını Konsey ve Komisyon'dan istedi. Fiilen "dondurma" başlamış oldu.

1983

16 Mayıs Türkiye'de siyasi faaliyete izin verildi.

13 Ekim Avrupa Parlamentosu, 6 Kasım genel seçimleri için partilere ve politikacılara ilişkin getirilen kısıtlamaların demokrasiye aykırı düştüğünü belirten bir karar aldı. Hapishanelerdeki işkenceye son verilmesi, idamların uygulanmaması, toplu davaların durdurulması istendi.

1984

11 Ekim Avrupa Parlamentosu, idam cezalarının uygulanmasının derhal durdurulmasını istedi.

1985

21 Temmuz Başbakan Özal, zamanı geldiğinde ve koşullar olgunlaştığında Türkiye'nin AET'ye resmi başvuru yapacağını söyledi.

1986

16 Eylül Askeri yönetimden itibaren ilk defa Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı ve Yunanistan'ın tüm direnmesine rağmen, topluluk "bakanlar düzeyinde" Türkiye'ye yeşil ışık yakmış oldu.

10 Ekim Avrupa'yla ilişkileri yürütmek üzere Ali Bozer atandı.

25 Kasım Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna kaymasının en önemli nedeni, 1 Aralık 1986'da başlaması öngörülen işçilerin serbest dolaşımıydı. Özal serbest dolaşımı erteletmek karşılığında Almanya'dan tam üyelik başvurusunda destek istedi.

6 Aralık Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Necdet Tezel Bonn'da, tam üyelik başvurusu yapılacağını ilk defa açıklayınca kesin bir yanıt aldı: Hata edersiniz.

16 Aralık Ali Bozer, Brüksel'den başlattığı ilk Avrupa gezisinde, Belçika Dışişleri Bakanı Tindemans'dan aynı yanıtı aldı: Başvuruyu erteleyin.

1987

11-12 Mart Türkiye'nin 13 AET ülkesindeki büyükelçileri Ankara'da toplantı yaptı. Genelde başvurudan yana konuşanlar çoğunluktaydı.

14 Nisan Türkiye, Avrupa Toplulukları'na resmi tam üyelik başvurusunu yaptı.

27 Nisan AT Bakanlar Konseyi, Yunanistan'ın tüm itirazına rağmen, Türk başvurusunu not etti ve görüş bildirmesi için komisyona havale etti.

1988

20 Nisan Yunanistan, uzun bir aradan sonra Türkiye'yle genişleme uyum anlaşmasını imzaladı.

25 Nisan Lüksemburg'da toplanması planlanan 1980'den sonraki ilk Ortaklık Konseyi, Yunanistan'ın, "Kıbrıs'ın Türkiye-AT ilişkilerini etkileyeceği" yolunda bir açıklama yapıp iki konu arasında bağ kurulmasında ısrar etme ve Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın sert tepkisi üzerine başlamadan dağıldı.

3 Mart Başbakan Özal, ilk defa AT Komisyonu Başkanı Delors ve C. Cheysson'la Brüksel'de görüştü.

17 Kasım Askeri yönetimle birlikte (1980) Avrupa Parlamentosu'yla dondurulan ilişkiler ilk defa KPK (Karma Parlamento Komisyonu) Avrupa kanadının kurulmasıyla açıldı.

1989

7 Kasım Macaristan ve Çekoslovakya'dan sonra Doğu Almanya çöktü. Bugün Berlin Duvarı yıkıldı. Doğu-Batı ilişkilerinde yeni dönem başladı.

18 Aralık Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu yanıtladı ve ne Türkiye'nin ne de AT'ni tam üyeliğe hazır olduğunu söyleyerek bunun yerine Gümrük Birliği'nin geliştirilmesini önerdi. Türkiye, bu yanıtı yetersiz buldu; ancak büyük bir tepki doğmadı.

1990

6 Haziran Komisyon tarafından hazırlanan "görüş"te önerildiği gibi, Komisyon Başkan Yardımcısı Matutes'in adını taşıyan, Gümrük Birliği, mali işbirliği ve siyasi işbirliği konularını içeren bir paket konseye yollandı.

1991

30 Eylül 1986 yılından bu yana ilk kez Türkiye-AT Ortaklık Konseyi (32.) toplandı. Ve ortaklık organlarının işletilmesi kararlaştırıldı.

9-10 Aralık Hollanda'nın Maastricht Doruğu'nda üye ülkelerce, Roma Anlaşması'na eklerin yapıldığı, kapsamının genişletildiği ve topluluğun adının "Avrupa Birliği" (AB) olarak değiştirildiği bir anlaşma parafe edildi. Buna göre parasal birlik (tek para, tek merkez bankası), ekonomik birlik ve siyasi birlik kurulacak. Yepyeni bir dönem başlıyor.

1992

21 Ocak Türkiye ile AB arasında Teknik İşbirliği Anlaşması imzalandı ve Gümrük Birliği için hazırlıklar hızlandırıldı.

7 Şubat Maastricht Anlaşması resmen imzalandı. Çeşitli anlaşmalar ve düzenlemeler bir araya toplanıyor, Roma Anlaşması'nda köklü değişiklikler yapılıyor ve Avrupa Birliği tek senede bağlanıyor.

27 Haziran Lizbon'daki doruk toplantısında, Türkiye'yle ilişkilerin hareketlendirilmesi kararlaştırıldı. İngiltere hazırladığı bir raporla, Türkiye'nin stratejik önemine dikkat çekip "özel bir ilişkinin" geliştirilmesini istedi.

16 Ekim ve 9 Kasım Türkiye-AB Ortaklık Komitesi toplandı.

3 Aralık Türkiye-AB Gümrük Birliği Komitesi toplandı ve Gümrük Birliği anlaşması için çalışmalar başladı.

1993

21-22 Haziran Kopenhag Doruğu. 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tam üyelik başvuruları incelendi ve kriterler saptandı.

1 Kasım Maastricht Anlaşması yürürlüğe girdi.

8 Kasım Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliği çerçevesindeki çalışmaların hızlandırılması kararını aldı.

9-10 Aralık Essen Doruğu. Kıbrıs, aday olarak kabul edilmedi. 10 adaya kriterler resmileştirildi.

1994

24-25 Haziran Korfu Doruğu'nda Kıbrıs aday ülkeler listesine eklendi. Türkiye'ye Gümrük Birliği önerildi.

28 Eylül DEP milletvekillerinin meclisten atılıp mahkemeye verilmeleri üzerine Karma Parlamento Komisyonu çalışmaları durduruldu.

9-10 Aralık AB Türkiye'ye, Gümrük Birliği için resmen çağrı yaptı.

19 Aralık Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Yunanistan'ın engellemesine rağmen toplandı; ancak Gümrük Birliği'ne geçiş kararı alınamadı.

1995

-Yunanistan bu dönemde önemli bir politika değişikliği yaptı ve Türkiye'yi AB dışında tutmak yerine, AB'ye almak, buna karşılık Kıbrıs'ın tam üyeliğini gerçekleştirmek kararı aldı. Tutumunu tümüyle değiştirdi.

6 Mart Ortaklık Konseyi, 36. toplantısında Gümrük Birliği'ni onayladı. Aynı anda AB de Kıbrıs'la tam üyelik müzakerelerinin, hükümetler arası konferansların bitişinden altı ay sonra başlamasını kabul etti. Ancak koşul, soruna siyasi bir çözüm bulmasıydı. Kıbrıs "bağı" bir ölçüde gerçekleşmiş oldu.

13 Aralık Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Gümrük Birliği anlaşmasını büyük tartışmalardan sonra onayladı. Gümrük Birliği, 1 Ocak 1996 günü uygulamaya girecek.

1996

30 Ocak Kardak krizi patladı. Yunanistan bu olaydan sonra, Türkiye-AB ilişkilerini her açıdan engelledi ve Gümrük Birliği fonlarını dondurttu.

24 Temmuz Yunanistan, AB Konseyi'nden Kardak krizinin Türkiye tarafından çıkarıldığını ve çözüm için Lahey Adalet Divanı'na gidilmesini öneren bir karar çıkarttırdı.

1997

29 Eylül Bonn'da yapılan Kohl-Yılmaz görüşmesinde, Almanya, Türkiye'nin aday ülkeler listesine sokulmaması, Gümrük Birliği'yle yetinmesi gerektiğini belirtti.

12-13 Aralık Lüksemburg Doruğu, Türkiye'nin tam üye olan ülkeler listesine sokulma isteğini, "koşullar henüz yeteri kadar yerine gelmediği" gerekçesiyle erteledi.

14 Aralık Türkiye büyük tepki gösterdi. Avrupa Konferansı'na daveti reddetti. Kıbrıs Rum Kesimi'yle katılma müzakerelerinin başlatılması üzerine de, AB'yle siyasi diyalogu dondurdu.

1998

19 Şubat AB Komisyonu, Türkiye için strateji raporu hazırladı. İçeriği, Ankara'yı tatmin etmedi. Bu rapor da hayata geçirilemedi.

12 Mart Avrupa Daimi Konferansı Londra'da resmen açıldı. Türkiye katılmadı.

27 Eylül Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesine karşı çıkan Alman Hıristiyanları seçimi kaybettiler. Kohl'un yerine Sosyal Demokrat Schoeder geçti.

30 Haziran Türkiye ile Ortaklık Komitesi toplantısı.

1999

16 Şubat Abdullah Öcalan, Kenya'da Yunan Büyükelçiliği'nden çıkışta yakalandı ve Türkiye'ye getirildi. PKK terörünün sonu gelmiş oldu. Yakalama olayında CIA, FBI ve Mossad, Türk MİT'ine destek verdi. Bu olaydan sonra Simitis hükümeti, PKK'ya destek verenleri mahkemeye çıkarttı ve PKK'yla tüm ilişkilerini kesti.

24 Mart Dönem başkanı Almanya ile Türkiye arasında "Türkiye için strateji" adlı komisyon önerileri tartışıldı.

30 Mart Brüksel'de Ortaklık Komitesi yapıldı.

4 Haziran Köln'de toplanan AB Doruğu'nda Bonn, tutumunu değiştirdi ve dönem başkanı sıfatıyla Türkiye'nin tam üyelik adayları arasına sokulması önerisini yaptı. Başbakan Ecevit'le mektuplaşarak varılan mutabakata göre, Türkiye, Güneydoğu sorununa demokratik çözüm çabası vaadinde bulundu ve Kopenhag kriterlerini uygulayacağını bildirdi. Buna karşılık Almanya'da Türkiye'ye, bir yıl önce reddettiği tam üye adaylığı statüsü verilmesini önerdi. Ancak, Yunanistan, İtalya ve İsveç "henüz vakit erken" diyerek bu öneriyi reddettiler.

29 Haziran Öcalan yargılandı ve idama mahkum edildi.

12 Aralık AB, Clinton yönetiminin büyük kampanyası ve bizzat müdahalesiyle, itirazları reddetti ve Helsinki Doruğu'nda, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne aday ülkeler listesine aldı. Gelişme büyük heyecan yarattı. Türkiye ilk defa ciddiye alınmış oldu.

2000

12 Ocak DSP-MHP-ANAP, koalisyon ortakları AIHM' nin Öcalan'ın başvurusuyla ilgili dava sonucunu beklemeye karar verdi. İnfaz durduruldu, idam dosyası TBMM'de donduruldu. Bu gelişme, Kürt sorununda önemli bir aşama sayıldı.

7-11 Aralık Başbakan Ecevit aday ülke lideri olarak ilk defa Nice doruğuna katıldı.

2001

1 Mart Kemal Derviş'in Dünya Bankası'ndaki görevinden çağırılıp ekonomiye el koymasıyla yeni bir döneme girildi.

8 Mart AB Komisyonu, Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi'ni yani Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerine uyabilmesi için neler yapması gerekeceğinin listesini yayınladı.

19 Mart Türkiye'nin Ulusal Program'ıyla AB'ye uyum için neler yapacağını sözünü verdiği belge TBMM'de kabul edildi.

3 Ekim Birinci uyum paketiyle birlikte ilk anayasa değişiklikleri TBMM'den geçti.

2 Aralık AGSP'de, TR-ABD ve İngiltere'nin Ankara Anlaşması'yla görüş birliğine varıldı.

14-15 Aralık AB Laken Doruğu'nda Türkiye'ye "İyi gidiyorsunuz" mesajı verilmesiyle yetinildi.

2002

9 Şubat İşçi Partisi lideri Perinçek, AB Ankara temsilcisi Karen Fogg'un özel e-maillerini yayınlamakla, AB'yi Türkiye'yi bölmek ve özel bir çete kurmakla suçladı. Ulusalcı görüşlerin AB aleyhtarı kampanyaları böylece başlatılmış oldu.

26 Temmuz MGK toplantısında Irak ve AB uyum yasaları ele alındı.

3 Kasım Erken genel seçimlerde büyük sürpriz yaşandı, eski partiler ve liderler silinirken, Tayyip Erdoğan liderliğindeki AKP büyük çoğunlukla iktidara geldi.

11 Kasım Birinci Annan planı açıklandı.

30 Kasım Diyarbakır ve Şırnak'ta 15 yıllık olağanüstü hal kaldırıldı.

10 Aralık AKP lideri Tayyip Erdoğan Beyaz Saray'da Başkan Bush tarafından kabul edildi. Irak'ta destek, Kıbrıs'ta çözüm ve AB'de destek konularında görüş birliğine varıldı.

11-12 Aralık Kopenhag Doruğu'nda Türkiye beklediği sonucu alamadı. Müzakere belirleme tarihinin 2004 Aralığı'nda verilmesi kararlaştırıldı. Aynı anda Annan planının ikinci versiyonu açıklandı. Ancak Denktaş, Kopenhag'a gelmediği gibi, Rumlardan önce hareket edip reddetti. Papadopoulos bu sayede, tam üyeliğini garantiledi.

2003

2 Ocak Dördüncü uyum paketi kabul edildi. İşkenceyle mücadele, gözetim, örgütlenme özgürlüğü, CMUK, Basın Kanunu, cemaat vakıflarının taşınmazlarında değişikliklere gidildi.

23 Ocak Beşinci uyum paketi kabul edildi. AİHM kararlarıyla yeniden yargılanma değişikliği sayesinde DEP'lilerin tekrar yargılanma imkanları doğdu. Dernekler ve Vakıflarda düzeltmeler yapıldı.

-Verheugen, Zana ve diğer DEP'lilerin serbest bırakılmaları gerektiğini, Türkiye'nin gidecek çok yolunun bulunduğunu söyledi.

25 Ocak Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Yalman, Annan planınının 1963 çatışma ortamına geri dönülmesi tehlikesi taşıdığıını söyledi ve Kıbrıs'a gidip Denктаş'a tam destek verdi.

1 Mart Büyük bir sürprizle, TBMM olağanüstü toplantıda, Irak'a asker yollama önerisini 250'ye karşı 264 oyla kabul etti, ancak salt çoğunluk sayılan 267 bulunamadığı gerekçesiyle, hükümet teklifi reddedilmiş oldu. Avrupa şaşkın, ABD kızgın, Türkiye ne olduğunu anlayamadı.

10 Mart Rauf Denктаş, Lahey'de Annan planını reddetti. Klerides'in Cumhurbaşkanı olarak son toplantısıydı ve Denктаş planı kabul etse, o da mecbur kalacaktı. Türk tarafı, plana oy verse, Kıbrıs Rumları'nın AB'ye katılımı geciktirilebilecekti.

11 Mart Tayip Erdoğan Siirt'ten milletvekili seçildi ve Cumhurbaşkanı'ndan hükümeti kurma görevini alarak Başbakan oldu.

16 Nisan Kıbrıs dahil 10 Aday ülkenin katılım töreni Atina'da yapıldı.

20 Nisan KKTC, sürpriz bir açıklamayla Rumlar'ın Kuzey'e geçişlerini (09.00-24.00 arası) serbest bıraktı.

16 Mayıs Türkiye, Güney Kıbrıs vatandaşlarının vizesiz giriş-çıkışlarını serbest bıraktı.

3 Haziran İdam cezası tümüyle kalktı. Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi'nin 6. protokolünü imzaladı.

19 Haziran Altıncı uyum paketi kabul edildi. Terörle Mücadele Yasası'nın 8'inci maddesi, azınlıkların ibadet yeri açmaları, Kürtçe yayım mevzuatı yeniden düzenlendi.

30 Temmuz Yedinci uyum paketi kabul edildi. TCK'da değişim ve MGK genel sekreterliği görevlerinin yeniden düzenlenmesi gerçekleştirildi. Bu paketle, ordunun siyaset üstündeki egemenliğinin azaldığı yorumu yapıldı.

5 Kasım AB Komisyonu ilerleme raporuna giren sürpriz cümle, Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün Türkiye'yle müzakerelerin başlatılmasını engelleyebileceğini belirtti. Kıbrıs koşulu ortaya net bir şekilde kondu.

13 Kasım Avrupa Konseyi İnsan Hakları Mahkemesi, yıllardır beklettiği Loizidu davasında, Türk ordusunun evine gidişini engellediği için Bayan Loizidu'ya 900 000 dolar tazminat verilmesine kararlaştırdı. Türkiye üzerindeki Kıbrıs baskısı arttı.

2 Aralık Türkiye, Loizidu'ya tazminatı ödedi (faizleriyle birlikte 1,1 milyon dolar).

12-13 Aralık Brüksel Doruğu'nda Türkiye'nin reformları övüldü ve kararın verileceği tekrarlandı. Bildiride, Güneydoğu'daki kültürel haklar konusunda yeterli adım atılmadığı belirtildi.

14 Aralık KKTC’de, çözüm isteyen CTP yüzde 35,63 oy alırken UBP yüzde 32’de kaldı. M.Ali Talat ile Serdar Denktaş koalisyon kurdular. Bu gelişme Denktaş için önemli darbe sayıldı.

2004

10-13 Şubat New York’ta BM genel sekreterinin gözetiminde yapılan dördümlü toplantıda Türkiye beklenmedik bir öneriyle, planda itirazları kapsayan bir düzeltme yapılmasını, taraflara sunulmasını, anlaşma olmadığı takdirde, boşlukların Annan tarafından doldurulmasını ve birlikte referanduma gidilmesini ortaya attı. Yeni Rum lideri Papadopoulos ve Yunan heyeti, bu girişimi sevmemelerine rağmen, ABD ve AB’nin de baskısıyla kabul etmek zorunda kaldılar.

29 Mart Kıbrıs için İsviçre Doruğu: Taraflar anlaşmaya varamayınca, Annan İsviçre’nin Burgenstock köyünde dördümlü bir doruk topladı ve boşlukları burada doldurarak, planı son aşamaya getirdi. KKTC ve Türkiye onay verirken Papadopoulos ve Karamanlis reddettiler ancak referanduma götürmeyi kabul ettiler.

24 Nisan Kıbrıs’taki referandumda KKTC halkı Annan planını yüzde 65’le kabul etti, Rumlar ise yüzde 76’yla reddetti.

1 Mayıs AB, Kıbrıs dahil 10 yeni adayla en büyük genişleme anlaşmasını Atina’da imzaladı. Genişleme, Kuzey Kıbrıs’ı dışarıda bıraktı.

7 Mayıs Türkiye, ikinci büyük anayasa değişikliğini yaptı.

17-18 Haziran Referandum sonucu, ilk defa Rumların suçlanması, Türk tarafının övülmesine yol açtı. AB’nin Brüksel Doruğu’nda KKTC’nin yalnızlıktan kurtarılacağı açıklandı. Verheugen “Rumlar tarafından aldatıldım” derken, BM genel sekreteri de KKTC üzerindeki ambargoların kaldırılmasını önerdi. Kıbrıs, Türkiye’nin AB’yle müzakerelere başlamasının önündeki engel olmaktan çıktı.

14 Temmuz Sekizinci uyum paketiyle geri kalan eksikler tamamlandı.

6 Ekim AB Komisyonu büyük merakla beklenen İlerleme Raporu’nu açıkladı ve Türkiye’yle müzakerelerin açılmasını önerdi. Buna karşılık, yeni bir görüşme yöntemi geliştirdi ve bir dizi koşul koydu. Ankara memnun. Uluslararası basın “Türkiye’ye AB kapısı koşullu aralandı” yorumu yaptı.

15 Aralık Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu, 262’ye karşı 407 oyla Türkiye’ye müzakere tarihi verilmesi ve bu müzakerelerin tam üyelik hedefi olması yolunda ”tarihi” diye nitelenen kararını aldı.

16 Aralık 25 AB hükümet ve devlet başkanı Brüksel’deki doruk toplantısına başladılar. Akşam saatlerinde, Türkiye’yle katılma müzakerelerinin 3 Ekim 2005’te başlamasını kararlaştırdılar.

17 Aralık AB doruğunda son dakikada çıkan Kıbrıs krizi çözüldü. Dönem Başkanı Balkanende ve komisyon Başkanı Barroso “Avrupa, tarihi bir karar aldı ve kapılarını Türkiye’ye açtı” dediler. Başbakan Erdoğan bu gelişmenin tarihi bir adım olduğunu söyledi.

BALKAN HARİTASI

EK-4**BALKAN ÜLKELERİNİN YÜZÖLÇÜMLERİ VE NÜFUSU**

ÜLKE	YÜZÖLÇÜMÜ (KM2)	NÜFUSU (2000)	TÜRK KÖKENLİ	MÜSLÜMAN
ARNAVUTLUK	28.748	3.400.000	30.000	2.550.000
BOSNA-HERSEK	51.000	4.443.000	50.000	2.150.000
BULGARİSTAN	110.912	9.298.000	1.500.000	85.000
HIRVATİSTAN	56.500	4.681.000	-----	130.000
MAKEDONYA	25.700	2.300.000	100.000	500.000
ROMANYA	237.500	24.127.000	200.000	70.000
SLOVENYA	20.250	1.943.000	-----	10.000
TÜRKİYE (TRAKYA)	23.764	11.350.000	-----	-----
YUGOSLAVYA	102.200	10.360.000	20.000	2.100.000
YUNANİSTAN	131.944	10.244.000	120.000	30.000
TOPLAM	786.518	82.146.000	2.020.000	7.635.000

Kaynak: Varlık, Ülkü; “Balkanların Türk Dış Politikasındaki yeri ve önemi”, Trakya Üniversitesi Sempozyumu Keşan/Edirne 2003

KAYNAKÇA

- Algül, Mithat Kemal** ; Balkanlardaki Çatışmanın Ve Etnik Yapının Türkiye'ye Etkileri Harp Akademisi / Makale, İstanbul 2000
- Ataöv, Türkkaya**; “Discrimination And Conflict 2000 Raporu”Çeviren: Abam Başkanlığı-Temmuz Ankara 2001
- Akşin, Sina / Melek Fırat**; “Balkanlar” Obiv Yayınları, İstanbul 1993
- Aydoğan, Metin**; “ Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası Ve Türkiye” Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz ? Kum Saati Yayınları, Ankara 2002
- Bağcı, Hüseyin**; Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, METU Pres, Ankara 2001
- Balkanlar Ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu, Hak Yayınları, İstanbul, 1999
- Balkan Harbinden Günümüze Bakış, Hak Yayını, İstanbul, Mayıs 1995
- Baykal, Sanem -Tuğrul Arat**; Baskın **Oran (Editör)** Türk Dış Politikası, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2001
- Bereketli, Mustafa** ; Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar,Rumeli Vakfı Kültür Yayınları, 1999
- Birand, Mehmet Ali**; Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası 1959-1985, 3. Baskı, Milliyet, İstanbul 1987
- Birand, Mehmet Ali** ;Türkiye'nin Büyük Avrupa Kavgası, Doğan Kitap, İstanbul 2005
- Canbaş, Fahrettin**; “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya'nın Avrupa Güvenlik Politikası” Avrasya Dosyası Asam Yayınları, Ankara 1999
- Çakmak, Haydar**; Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri, Platin Yayınları, Ankara 2005
- Castellan, Georges**; Balkanları Tarihi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993
- Çoşkun-Demirtaş ,Birgül**, “Arnavutluk'un Dış Politikası Ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- Dedeoğlu, Beril** ; “Dünden Bugüne Avrupa Birliği”, Boyut Yayınları, İstanbul 2003
- Dedeoğlu,Beril**; “Değişen Uluslararası Sistemde Türkiye-Abd İlişkilerini Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkileri” Türk Dış Politikasının Analizi; Faruk Sönmezoğlu (Derleyen) Der Yayınları ,2001
- Engin, Erdem İ.** ; “Batı Avrupa Birliği Ve Avrupa Güvenliği” Avrupa Birliği Özel Dosyası Asam Yayını Cilt 5, Ankara 1999

- Gönlübolu, Mehmet;** İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası, Ankara 1982
- Güler, Ali;** Sorun Olan Avrupa Birliği, Berikan Yayınevi, Ankara 2004
- Güner, Öztekin;** “Situation In The Balkans And Turkey’s Balkan Policy” Obiv Yayınları, Makale 2002
- Gürkan, İhsan ;** “Jeopolitik Ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar Ve Türkiye” Balkanlar, Ortadoğu Ve Balkan İncelemeler Vakfı, İstanbul 1997
- Heyd, Uriel ;** “Foundations Of Turkish Nationalism: The Life And Teachings Of Ziya Gökalp”, William Clowes And Sons Limited, London 1950.
- Hanlı, Hakan;** “Eu-Turkish Relations” Insight Turkey V.1, January-March, 1999,
- Hatipoğlu, Murat;** “Kuruluşundan Günümüze Makedonya Cumhuriyeti’nin Dış Politikası Ve Balkan Ülkeleriyle İlişkileri(1991-2000)” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- İnalçık, Halil ;** “Türkler Ve Balkanlar”, Balkanlar ,Ortadoğu Ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları İstanbul 1993
- Judt, Tony;** “A Grand Illusion? An Essay On Europe”, Penguin Books, London 1997)
- Kut, Şule;** Türk Dış Politikasının Analizi Derleyen; Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2001
- Karatay, Osman** “Milosevic Dönemi Yugoslav Dış Siyaseti; Başarısız Bir Mirasyedilik Olayı” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- Kale, Başak;** “AB’nin Balkan Politikası: Çelişkiler İçinde Bir Yanılsama Mı?” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- Kenar, Nesrin:** Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya, Palmiye Yayıncılık, Ankara 2005
- Keskin, Fuat ;** “Royaumont Süreci Ve Güneydoğu Avrupa İstikrar Paktı“Balkanlarla İlişkiler”, Baskın Oran (Editör) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II , 6. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul 2004
- Melek, Fırat;** “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (Editör) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar, Cilt II , 6. Baskı İletişim Yayınları, İstanbul 2004
- Miller, Stuart;** “Modern European History”, Second Edition, London: Macmillan, 1997
- Oğuz, C. Cem ;** “Rusya’nın Balkan Politikası Ve Balkanlar’daki Gelişmelerin Rus Siyasetine Etkileri (1991-2000)” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- Özcan, Mehmet ;** “Avrupa Birliği’nde Fikri Ve Sınai Haklar”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999

- Özdağ, Muzaffer;** “Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine”; ASAM Yayınları, Ankara 2001
- Öztekin, Ali;** “Siyaset Bilimine Giriş”; Siyasal Kitabevi, Ankara 2000
- Öztürk, Osman Metin ;** “Türk Dış Politikasında Balkanlar” Ömer Lütem, Birgül Demirtaş (Derleyenler) Balkan Diplomasisi Balkan Araştırmaları Dizisi 3, Asam Yayınları, Ankara 2001
- Roberts, J.M.;** “A History Of Europe”, Oxford: Helicon Publishing Ltd., 1996
- Sönmez, Ergün ;** “Türkiye Ve Avrupa Birliği”, Tev Yayınları, İstanbul 2005.
- Şirin, Aslı ;** “ Balkans In The Post Cold War Era :Quest For Stability And The European Union”, Obiv Yayınları 2002
- Tekeli, İlhan / İlkin, Selim ;** “Türkiye Ve Avrupa Topluluğu” , Ümit Yayıncılık, Ankara 1993
- Tezel, Y.Sezai;** “Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Ve Gümrük Birliği” İmaj Yayınları, Ankara 2001
- Tursan, Nurettin;** “Avrupa'nın Yeni Siyasi - Stratejik – Ekonomik Ortamı "Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne, 1957 -1992" Harp Akademileri Basımevi Yeni Levent-İstanbul Aralık 1992
- Türbedar, Erhan;** “Balkanlar Ve Enerji” Avrasya Dosyası Bahar, Asam Yayınları, Cilt 9, Sayı 1 Ankara 2003
- Türbedar, Erhan;** “Balkanlar’da Türk Varlığı”; Asam Yayınları, Ankara 2003
- Uzgel İlhan,** “Balkanlarla İlişkiler”,Baskın Oran (Editör) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşında Bugüne Olgular,Belgeler,Yorumlar,İletişim Yayınları Cilt I,İstanbul 2004
- Varlık, Ülkü;** “Balkanların Türk Dış Politikasındaki yeri ve önemi”, Trakya Üniversitesi Sempozyumu Keşan/Edirne 2003
- Wallerstein, Immanuel;** “Jeopolitik ve Jeokültür”; İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- 21 nci Yy. Başlarında Balkanlar Ve Türkiye,** Hak Yayını, İstanbul 2002
- Büyük Larousse** Cilt 3 S.1268
- <http://www.abgs.gov.tr>
- <http://www.diplomatikgozlem.com>
- <http://www.disisleri.gov.tr>
- <http://www.euturkey.org.tr>
- <http://www.bucatarih.com>